

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કવિરાણિય વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૮૩

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતી પાંચમી ગોપડી
જા. ૨૫૪

વિષય ક્ર. ૩૫૪.૨૬૩ : ૨૫૪

ભરતખંડનું વર્ણન.

ભરતખંડનું સ્વરૂપ.

- ૧—હિંદુસ્તાન દેશ એશિયા ખંડની દક્ષિણ દિશા તરફ છે.
- ૨—એનો આકાર ત્રિકોણાકારને મળતો ટીપકલ્પના જેવો છે.
- ૩—હિંદુસ્તાન દેશનાં પાંચ નામ (૧) હું નામ આર્યવૃત્ત નું ભરતખંડ (૩) બું હિંદુસ્તાન (૪) થું હિંદીદ્વીપકલ્પ (૫) મું ઇન્ડીઆ.

ભરતખંડની સીમા.

- ૧—ઉત્તરે હિમાલય પર્વત તેની પેલીમેર તિથેટ છે, તથા કુશ અને કારાકારમ પર્વત તેની પેલી બાજુએ તાતાર છે.
- ૨—પશ્ચિમે સુલેમાન પર્વતોની પેલીમેર અફઘાનિસ્તાન છે. તે હાલા પર્વતની પેલી બાજુએ બલુચિસ્તાન છે.
- ૩—નૈઋત્ય કોણમાં અરબી સમુદ્ર છે.
- ૪—દક્ષિણે હિંદી મહાસાગર છે;
- ૫—અગ્નિ કોણમાં હિંદી મહાસાગર અને બંગાળી ઉપસાગર છે.
- ૬—પૂર્વ સિમાએ જંગલ અને ડુંગરા છે તેની પેલી બાજુએ સિંદેશ છે.

૩—ભરતખંડનું ક્ષેત્રફળ તથા વસ્તી.

- ૧—ક્ષેત્રફળ ૧૫,૮૩,૨૭૬ ચોરસ મૈલ જેટલો વિસ્તાર છે.
- ૨—ભરતખંડની વસ્તી. (૨૮,૬૦,૦૦,૦૦૦) અઠાવીશ કરોડ સાઠ લાખ માણસની વસ્તી છે.
- ૪—ભરતખંડની લંબાઈ તથા પહોળાઈ.

- ૧—કાશ્મીરની ઉત્તરથી તે કન્યાકુમારી સુધી ભરતખંડની લંબાઈ ૧૮૦૦ મૈલ થાય છે. અને સિંધથી આસામ સુધી પહોળાઈ ૧૮૦૦ મૈલ થાય છે.

૫—હિંદુસ્તાનના મોટા બે ભાગ.

ગૂજરાતની પશ્ચિમથી તે ગંગા નદીની પાસેના બુદ્ધેશખંડ સુધી પ્રસરેલા વિધ્યાચળે એ ત્રિકોણના બે ભાગ કર્યા છે.

૬—એમાંના ઉત્તરના ભાગનું નામ (૧) હિંદુસ્તાન છે, અને દક્ષિણના ભાગનું નામ (૨) દક્ષિણ (દખણ) છે.

૭—હિંદુસ્તાનના છ પ્રાંત કરી શકાય છે.

૧—હિમાલયની તલેટીનોઢલતો પ્રદેશ (૨) સિંધુનદીનો પ્રદેશ. (૩) રેતીનું રણ (૪) મધ્ય હિંદુસ્તાનનો અને થોડો રજપુતાનાનો ઝૂંચો પ્રદેશ. (૫) ગંગાનો પ્રદેશ (૬) બ્રહ્મપુત્રનો પ્રદેશ.

૮— ૧—કચ્છનો સાંકડો મૂલક મોટા રણ અને સમુદ્રની વચ્ચે આવેલો છે.

૯— ૨—દક્ષિણ દેશ.

૧—વિધ્યા પર્વતની દક્ષિણે આવેલા મૂલકને દક્ષિણ દેશ કહે છે.

૨—દક્ષિણ દેશમાં મદ્રાસ ઇલાકા, મધ્ય પ્રાંતો, મુંબઈ ઇલાકાનો ધણો ખરો ભાગ, તથા હૈદરાબાદ, મૈસુર, અને ખીજાં નાનાં રાજ્યો છે.

૩—દક્ષિણ દેશના ચાર સ્વાભાવિક ભાગ થઈ શકે છે.

૧—નર્મદાનો પ્રદેશ (૨) ગુદ્ધ દક્ષિણ (૩) પૂર્વ કાંઠાનો નીચાણનો પ્રદેશ અને (૪) પશ્ચિમ કિનારાનો નીચાણનો પ્રદેશ.

૧૦—દ્વીપો તથા (બેટો).

૧—ભરતખંડની છેક થડમાં સિંહલદ્વીપ.

૨—મલખાર કાંઠાપર લક્ષદ્વીપ.

૩—કન્યા કુમારીની દક્ષિણે માલદીવ.

૪—મલાયા તથા બ્રહ્મદેશના કાંઠા બધી આંદામાન અને નિકોબાર છે.

૫—હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમે ચરખી સમુદ્રમાં મુંબઈ બેટ છે તથા સાષ્ટી અથવા એને અંગ્રેજીમાં સાબસિટ કહે છે.

૧૧—વેદાસ.

૧—ભરતખંડની જમીનમાં લોહું અને ત્રાંચું મસ નીકળે છે.

ખંગાળા અને મધ્યપ્રાંતમાંથી કાયલા નીકળે છે. તેમાં ઘણીજ અગલની કાયલાની ખાણુ ચંદાની સમીપ છે. પંજાબ અને રજપૂત સંસ્થાનામાંથી મીઠું નીકળે છે; ખુદ્દખંડ, પંજાબ, અને ખીજી કેટલીક જગ્યા એથી સોનું ને હીરા મળે છે. લંકાની આસપાસ દરિયામાંથી મોતી નીકળે છે. તે આખી દુનિયામાં સર્વોત્તમ ગણાય છે. તથા ઘણું ઠેકાણેથી સૂરોખાર જડે છે. તેમજ ખેતીની નીપજ પણ ઘણી છે. ઘણી જાતનાં અનાજ નીપજે છે. તથા ઘણાંક ઉપયોગી અને હામતી વસ્તુ એ દેશમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૨—હિંદુસ્તાનના મુખ્ય દ્વીપકલ્પો.

૧—કાઠીઆવાડનો દ્વીપકલ્પ હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમે કંઠે અને ખંખાતના અખાતની વચ્ચે છે.

૧૩—હિંદુસ્તાનની મુખ્ય ભૂશિરો.

૧—દીવ-કાઠીઆવાડ દ્વીપકલ્પની દક્ષિણે.

૨—કોમોરીન-હિંદુસ્તાનની દક્ષિણે.

૩—કેલીમીયર-હિંદુસ્તાનના અધિકાણમાં.

૪—પાલમાઈરાસ-હિંદુસ્તાનની પૂર્વે બ્રહ્મણી અને વૈતરણીના મુખ આગળ.

૫—નિગ્રેસ-અરમાની. પશ્ચિમે અથવા બ્રહ્મદેશની પશ્ચિમે.

૧૪—હિંદુસ્તાનના મુખ્ય કિનારા.

૧—મલવારકાંઠો-પશ્ચિમ કાંઠાના દક્ષિણ ભાગને કહે છે.

૨—કોરોમાંડલ-પૂર્વ કાંઠાના દક્ષિણ ભાગને કહે છે.

૧૫—હિંદુસ્તાનના મુખ્ય પર્વતો.

૧—હિંદુકુશ-હિંદુસ્તાનની વાયવ્ય કાણમાં છે.

૨—કારાકોરમ-કાશ્મીરની ઉત્તરે.

૩—હિમાલય-હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે હિમાલય પર્વતનાં ઊંચામાં ઊંચા શિખરો જેવો કે (૧) અવરેસ્ટ કે ગૌરીશંકર (૨) ધવલગીરી વગેરે છે.

૪—શિવાલીક-સતલુજ અને જમનાની વચ્ચે છે.

૫—સુલેમાન-પંજાબની પશ્ચિમે.

૬—હાલા સિંધ પ્રાંતની પશ્ચિમે.

૭—અરવલી—રજપૂત સંસ્થાનમાં અરવલી પર્વતના દક્ષિણ ભાગમાં રહેલો આખું પર્વતનું શિખર વધારે ઊંચું છે.

૮—વિંધ્યાચલ મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં નર્મદાની ઉત્તરે.

૯—સાતપુડા—મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં નર્મદા અને તાપીની વચ્ચે.

૧૦—સહ્યાદ્રિ અથવા પશ્ચિમ ઘાટ—હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ કિનારાની સમાંતર તાપી નદીથી તે કન્યા કુમારીની બીશિર સુધી છે.

૧૧—પૂર્વઘાટ—હિંદુસ્તાનના પૂર્વ કિનારાની સમાંતર મહાનદીથી કન્યાકુમારી બીશિર સુધી છે.

૧૨—નિલગિરી—મૈસુર પ્રાંતની દક્ષિણે છે.

૧૬—ઝંઝ પ્રદેશ.

૧—માલવા—મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં વિંધ્યા પર્વતની ઉત્તરે.

૨—શુદ્ધદક્ષિણ—દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં પૂર્વ ધાટ અને પશ્ચિમ ધાટની વચ્ચે છે.

૧૭—હિંદુસ્તાનના મુખ્ય સમુદ્ર.

૧—અરબી સમુદ્ર—હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમે.

૨—હિંદીમહાસાગર—હિંદુસ્તાનની દક્ષિણે.

૧૮—હિંદુસ્તાનના મુખ્ય અસ્ત્રાત તથા ઉપસાગર.

૧—કત્તલીઅસ્ત્રાત—કાઠીઆવાડ તથા કચ્છની વચ્ચે.

૨—ચંબાતીઅસ્ત્રાત—કાઠીઆવાડ દ્વીપકલ્પની પૂર્વે.

૩—મનારનુંઅસ્ત્રાત—હિંદુસ્તાન અને સીલોનની વચ્ચે.

૪—બંગાળનો ઉપસાગર—હિંદુસ્તાનની પૂર્વે.

૫—માર્તાન્ડાનું અસ્ત્રાત—બ્રહ્માની પશ્ચિમે.

૧૯—સામુદ્રધુની.

૧—પાકની સામુદ્રધુની—હિંદુસ્તાન અને સીલોનની વચ્ચે.

૨૦—મુખ્ય સરોવર.

૧—વલર સરોવર—કાશ્મીરમાં.

૨—મંચર સરોવર—સિંધપ્રાંતમાં.

૩—સાંમ્બર સરોવર—રજપૂત સંસ્થાનમાં અજમેરની ઉત્તરે.

૪—સર સરોવર—રજપૂત સંસ્થાનમાં જસલમેરની ઉત્તરે.

૫—ચિલકા સરોવર—હિંદુસ્તાનના પૂર્વ કિનારા પર મહા-
નદીના મૂખની દક્ષિણે.

૬—પુલીકત સરોવર—હિંદુસ્તાનના પૂર્વ કિનારા પર મદ્રા-
સની ઉત્તરે.

૭—કોલર સરોવર—હિંદુસ્તાનના પૂર્વ કિનારા પર ગોદાવરી
અને કૃષ્ણાની વચ્ચે છે.

૨૧—મુખ્યનદીઓ.

૧—સિંધુનદી—તિબેટમાંથી નીકળી કાશ્મીરમાં થઈને નદી હિં-
દુકુશ અને હિમાલયની વચ્ચે વહેતી પંજાબમાં પેસે છે અટક આગળ
કાબુલ નદીએને મળે છે અને પંજાબની દક્ષિણમાં તે પંચનદને બેગી
થાય છે ત્યાંથી આગળ સિંધપ્રાંતમાં વહે છે તે અરબી સમુદ્રને મળે છે.

૨—સિંધુને મળનારી નદીઓના નામ.

૧—કાબુલ (પંચનદ) (૧) જૈલમ (૨) ચિનાબ (૩)
રાવી (૪) સ્વીઆ અને (૫) સતલજ છે.

૩—લૂણીનદી—અરવલી પર્વતમાંથી નીકળી મારવાડ, (જોધ-
પુર) ના થોડાક ભાગમાં વહે છે અને કચ્છનારણને મળે છે.

૪—સાવરમતી નદી—અરવલી પર્વતમાંથી નીકળી ગુજરા-
તમાં વહે છે તે અંખાતના અખાતને મળે છે.

૫—મહીનદી—માળવાના ઊંચા પ્રદેશમાંથી નીકળી ગુજરા-
તમાં વહે છે તે અંખાતના અખાતને મળે છે.

૬—નર્મદાનદી—મધ્ય હિંદુસ્તાનના પર્વતમાંથી નીકળી મધ્ય-
પ્રાંત, માળવા, અને ગુજરાતમાં વહે છે તે અંખાતના અખાતને મળે છે.

૭—તાપીનદી—સાતપુડા પર્વતમાંથી નીકળીને મધ્યપ્રાંત
ખાનદેશ અને ગુજરાતમાં વહે છે તે અંખાતના અખાતને મળે છે.

૮—ગંગાનદી—હિમાલય પર્વતમાંથી નીકળી, વાલ્મીય પ્રાંત
અને અંખાતમાં વહે છે તે અંખાતના અખાતને મળે છે.

૯—માગીરથીનદી—ગંગામાંથી નીકળીને જુદે જુદે અંખાતના
ઉપસાગરને મળે છે તેનું નામ હુગલી પાડ્યું છે.

૧૦—હુગલી નદીને મળનારી નદીઓ.

૧—દામોદા (૨) રૂપ નારાયણ (૩) કુશી એ ત્રણ નદીઓ છોટા નાગપુરમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે હુગળી નદીને મળે છે.

૧૧—ગંગાને મલ્લનારી નદીઓના નામ.

૧—જમણે કાંઠે અલાહાબાદ પાસે જમના અને પદ્મા આગળ સોન નદીઓને મળે છે.

૨—કાંઠે કાંઠે રામગંગા, ગોમતી, ગોગરા, ગંડકી અને કાશિકી એને મળે છે.

૧૨—જમના નદીને મલ્લનારી નદીઓના નામ.

૧—ચંબલ, સિંધ, અને વતવા એ ત્રણ નદીઓને સંગમ જમના જોડે થાય છે. (બનાસ ચંબલને મળે છે.)

૧૩—બ્રહ્મપુત્રા નદીની ઉત્પત્તિ-તિબેટમાં છે હિમાલયને પૂર્વ છેડેથી ઉતરી આસામ અને બંગાળામાં વહે છે બ્રહ્મપુત્રની પશ્ચિમમાં આવેલી શાખાનો સંગમ ગંગાની પૂર્વ શાખા જોડે થાય છે.

૧૪—ફાલગુની-બ્રહ્મદેશમાં વહે છે અને મારતાપાનના અખાતને મળે છે.

૧૫—સુરમા-એ નદી કચ્છરુગરમાંથી નીકળી સીલહટ્ટની પશ્ચિમે વહે છે તે પછી દક્ષિણમાં વહી બ્રહ્મપુત્ર નદના એક કાંઠાને મળે છે.

૧૬—સુવર્ણરેખા ચૈતરણી-અને બ્રાહ્મણી એ ત્રણ નદીઓ છોટા નાગપુરમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ઓઢિઆમાં થઈને બંગાળાના ઉપસાગરને મળે છે.

૧૭—મહાનદી-મધ્ય પ્રાંતમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ઓઢિઆમાં થઈને કટક આગળ બંગાળાના ઉપસાગરને મળે છે.

૧૮—ગોદાવરી-નાશિકની સોડે ગોદાવરીનું મૂળ છે ત્યાંથી મુંબઈ ફાલ્ગુ, હૈદરાબાદ, અને મદ્રાસ ફાલ્ગુમાં વહે છે અને બંગાળી ઉપસાગરને મળે છે.

૧૯—ગોદાવરી નદીને મલ્લનારી નદીઓનાં નામ.

૧-દક્ષિણે દિશાએથી આવનારી મંજિરાનો સંગમ ગોદાવરી જોડે થાય છે.

૨-મધ્યપ્રાંત, સ્થાનદેશ, અને ચરાડના ઉત્તર દેશ

તરફથી વહેનાર પેનગંગા, વરધા, અને વેનમંગાના એકઠાં થએલાં જોડાવરીને મળે છે.

૨૦—કૃષ્ણા, મુંબઈ ર્જિલાકામાં સતારાની પાસે મહાબલેશ્વર આગલ કૃષ્ણાનદીનું મૂળ છે ત્યાંથી મુંબઈ ર્જિલાકો, હૈદરાબાદ અને મદ્રાસ ર્જિલાકામાં વહી તે બંગાળી ઉપસાગરને મળે છે.

૨૧—કૃષ્ણા નદીને મળનારી નદીઓનાં નામ.

(૧) વારણા (૨) મીમા, (૩) તુંગમદ્રા, અને બીજી ઘણી નદીઓ મળે છે.

૨૨—કાવેરી કુર્ગમાં ઉત્પન્ન થઈ મ્હૈસુર તથા મદ્રાસ ર્જિલાકામાં વહી તે બંગાળી ઉપસાગરને મળે છે.

૨૨—ભરતચંડ કે હિંદના રાજ્ય વિભાગ.

૧—મુંબઈ ર્જિલાકો.

૨—મદ્રાસ ર્જિલાકો.

૩—મ્હૈસુર અને કુર્ગનાં સંસ્થાનો.

૪—ચરાડ સહિત હૈદરાબાદ સંસ્થાનો.

૫—મધ્ય પ્રાંતો.

૬—મધ્યહિંદ એજન્સિનાં સંસ્થાનો.

૭—રજપૂત સંસ્થાનો.

૮—પંજાબ પ્રાંત.

૯—વાયવ્ય પ્રાંતો.

૧૦—અયોધ્યા પ્રાંત.

૧૧—બંગાળા પ્રાંત.

૧૨—આસામનો મૂલક.

૧૩—નેપાલ, ભૂતાન, અને બીજાં સ્વતંત્ર પહાડી સંસ્થાનો.

૧૪—ભરતચંડ માંહેલા પોર્તુગીઝ અને ફ્રેંચ લોકનાં સંસ્થાનો

૨૩—હિંદુસ્તાનના મોટા શહેરો તથા તે વિષે જાણવા લાયક હકીકત.

૧—મુંબઈ—એ મુંબઈ ર્જિલાકાની રાજધાની છે એ બંદર પશ્ચિમ

કાંઠે આખા હિંદુસ્તાનમાં સર્વથી મોટું છે એ વેપારનું મુખ્ય મથક છે ૪૦ સ. ૧૬૬૧ માં પોર્તુગાલના રાજાએ ઈંચાંડના બીજા ચાર્લસ રાજાને એ શહેર કબ્જાદાર બોલે આખું હતું ત્યારથી તે અંગ્રેજ સરકારના તાબામાં છે તેમાં હાલ ૮૨૫૦૦૦ માણસ વસે છે.

૨—થાણા } એ હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમે અરબી સમુદ્રને

૩—ચાંદરા } કાંઠે સાક્ષી બેટમાં છે, અને રેલ્વે સ્ટેશન. છે

૪—કલ્યાણી—એ રેલ્વે સ્ટેશન છે ત્યાંથી રેલ્વેની સડકના બે ફાટા થાય છે એક પૂણે જાય છે અને બીજા નાશિક જાય છે.

૫—વસઈ—એ શહેર અગાઉ શીરંગી લોકને તામે હતું ત્યાં શીરંગી લોકે બાધેલો (કાટ) પડી ગયેલો બેવામાં આવે છે.

૬—રત્નાગિરી } મુંબઈની દક્ષિણે અરબી સમુદ્રના

૭—વિંગોર્લા } કિનારા પર બંદર છે ત્યાં હમેશ મુંબઈથી આગળે ઉતારને લઈ જાય છે તે લાવે છે. [જાવણી છે.

૮—સહકી—એ પુણાની નજીક છે તેમાં લશ્કરની મોટી

૯—પુણા—એ શહેર મૂળમીઠા નદી પર છે તે રેલ્વે સ્ટેશન છે એ અસલ પેશ્વા સરકારની રાજધાનીનું શહેર હતું હાલમાં ચોમા-સામાં મુંબઈનો ગર્વનર ત્યાં રહે છે.

૧૦—સતારા—એ શહેર મહાબલેશ્વરની પાસે કૃષ્ણાની પશ્ચિમે છે આ શહેરમાં શીવાજીના વંશ બે આગળ રાજ્ય કરતા હતા.

૧૧—મહાબલેશ્વર—કૃષ્ણા નદીના મૂળની પાસે આવેલું છે મહાબલેશ્વર પાસે માયેરાનના ડુંગર ઉપર મુંબઈ ઇલાકાના લોકોનું હવા ખાવાનું ઠેકાણું છે જ્યાં ગરમીના દહાડામાં મુંબઈનો ગર્વનર જઈ રહે છે.

૧૨—સોલાપુર—દક્ષિણ પ્રાંતમાં વેપારનું મુખ્ય મથક છે અને તે રેલ્વે સ્ટેશન છે પુણેથી સોલાપુર રેલ્વે જાય છે.

૧૩—નાશિક—ગોદાવરી નદીને તીરે હિંદુ લોકનું મોટું તીર્થ છે.

૧૪—અહમદનગર—દક્ષિણમાં અગાઉ એ શહેરમાં ચાંદબીબી નામની લડાયક સ્ત્રી ત્યાં રાજ કરતી હતી તેને ઇ. સ. ૧૫૯૯ માં તેના સીપાઈઓએ દગાથી મારી નાખાવી એ શહેરને કટલાક ચાંદબીબીનું નગર કહે છે.

૧૫—ધુલીઆ—ખાનદેશ જીલ્લાનું મુખ્ય શહેર છે.

૧૬—ધારવાડ—એ દક્ષિણમાં ધારવાડ જીલ્લાનું મુખ્ય શહેર છે.

૧૭—ફુલ્લી

૧૮—બેલગામ

૧૯—કલાવગી

} એ ધારવાડ જીલ્લામાં મોટા ગામ છે.

૨૦—બાંજાપુર—એ શહેર મુસલમાન રાજાઓના વખતમાં ધણું પ્રખ્યાત હતું પણ હાલમાં ત્યાં ધણી સુંદર ઇમારતો જોવામાં આવે છે સોલાપુરથી બીજાપુર રેલવે જાય છે.

૨૧—તલીકોટ—કૃષ્ણા નદીની કિનારે છે ત્યાં ઇ. સ. ૧૫૬૫માં લડાઈ થઈ તેમાં દખ્ખણના સુલતાનો એ સાથે મળી વીજ્ય નગરના રાજ્યનો અંત આણ્યો.

૨૨—કારવાડ—એ ઉત્તર કાનડા જીલ્લાનું મુખ્ય શહેર અને મોટું બંદર છે તથા મુંબઈને કરાંચીની પેઠે જોમાસામાં વહાણોનું રક્ષણ થઈ શકે એવું તેનું આદું છે.

૨૩—કુંપટા } એ કારવાડની દક્ષિણે અરબી સમુદ્રને કાંઠે

૨૪—હોનાવલ } મોટા બંદર છે.

૨૫—કોલાપુર—આ શહેરમાં શીવાજીના વંશનો રાજા રાજ કરે છે એ દેશી સંસ્થાનનું મુખ્ય શહેર છે. [થયો હતો.

૨૬—જુજર—એ શહેરમાં ઇ. સ. ૧૬૨૭ માં શિવાજીનો જન્મ

૨૭—અમદાવાદ—ગૂજરાત પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર સાબરમતી નદીના કાંઠાપર છે સુલતાન અહમદશાહે ઇ. સ. ૧૪૧૨ માં વસાવ્યું.

૨૮—સેડા—એ ખેડા જીલ્લાનું મોટું શહેર છે.

૨૯—નડીઆદ—ખેડા જીલ્લાનું મોટું ગામ છે.

૩૦—મરુચ્—નર્મદા નદીને કાંઠે છે.

૩૧—સુરત—તાપી નદીને કાંઠે છે એ પહેલાં પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનમાં ધણું નામીયું ગણાતું હતું સને ૧૬૧૨ માં અંગ્રેજ લોકો વેપારને માટે એ શહેરમાં કાઠી કરી હતી.

૩૨—મુજ—કચ્છ રાજ્યનું મુખ્ય શહેર ઇ. સ. ૧૬૦૫ માં રાવશ્રી ખેંગારજીએ વસાવ્યું.

૩૩—માંડવી—કચ્છમાં મોટું બંદર છે.

૩૪—વડોદરા—ગાયકવાડ સરકારની રાજધાનીનું શહેર વીશ્વા-
મિત્રી નદીના કાંઠા પર છે.

૩૫—સંભાત—મહી નદીને કાંઠે છે એ શહેરમાં એક મુસલમાન
નવાબ રાજ રાજ કરે છે ઈ. સ. ૧૨૯૭ માં અલાઉદ્દીનની ફાતે
જીતી લીધું તે શહેરમાંથી કેટલાક ગુલામો પકડ્યા હતા તેમાં મલેક
કાકુર કરીને હતો તેણે આગળ જતાં મોટું નામ કાઢ્યું.

૩૬—રાજકોટ—કાઠીઆવાડ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર આજ નદીને
કાંઠે છે ત્યાં પોલીટીકલ એજન્ટ રહે છે.

૩૭—માવનગર } એ કાઠીઆવાડના દેશી રાજાઓના મુખ્ય
૩૮—જુનાગઢ } શહેરો છે.
૩૯—નવાનગર }

૪૦—પોરબંદર—કાઠીઆવાડની પશ્ચિમે અરબી સમુદ્રને કિનારે
બંદર છે અને તે પોરબંદરના રાજાને તાબે છે.

૪૧—વૈરાવળ—કાઠીઆવાડની નૈઋત્યે અરબી સમુદ્રને કિનારે
બંદર છે અને તે જુનાગઢના નવાબને તાબે છે.

૪૨—પ્રભાસપાટણનગર—કાઠીઆવાડની નૈઋત્ય દીશાએદરિઆ
કિનારે છે ત્યાં સોમનાથનું દેહેરું હાલ પડી ગયેલું જોવામાં આવે છે
ત્યાં ઈ. સ. ૧૦૨૪ માં મહમદ ધીઝનીએ સ્વારી કરી હતી.

૪૩—અળહિલપુર—એ ગૂજરાતની અસલી રાજધાનીનું શહેર
ઈ. સ. ૭૪૬ માં વનરાજ યાવડાએ વસાવ્યું હતું તે સિંધપુરથી
બારમાહિય પર છે તેને પાટણ કહે છે એ ગાયકવાડને તાબે છે.

૪૪—ઢારકા—એ હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમે હિંદુલોકના તીર્થનું
મોટું ધામ છે તથા બંદર છે તે ગાયકવાડ સરકારને તાબે છે.

૪૫—શિકારપુર—એ શિકારપુર જીલ્લાનું મુખ્ય શહેર સિંધુ-
નદીની પશ્ચિમે છે એમાં વેપાર રાજગાર સારો ચાલે છે શિકારપુરને
આગળ ખેરાસાનના બાગોળ કહેતા.

૪૬—હૈદરાબાદ—એ સિંધ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર સિંધુનદીને
પૂર્વ કાંઠે છે.

૪૭—કરાંચી—મુંબઈ ઇલાકાનું ખીજું મોટું બંદર ગણાય છે એ સિંધ પ્રાંતમાં મુખ્ય વેપારનું મથક છે.

૪૮—સકર—એ સિંધુનદીને કાંઠે બૌદ્ધન ધાટના વેપારનું મુખ્ય સ્થળ છે.

૪૯—લારસ્થાના } એ એ મોટા કસ્યા છે લારખાના

૫૦—રોહરી } સિંધુનદીની પશ્ચિમે રેલ્વે સ્ટેશન છે અને રોહરી સિંધુનદીની પૂર્વે ખેરપુર પાસે છે.

૫૧—ઝમરકોટ—એ થરપારકર પ્રગણાનું મુખ્ય શહેર છે એ શહેરમાં ઈ. સ. ૧૫૪૩ માં અકબરનો જન્મ થયો હતો.

૫૨—ઘેરપુર—એ ખેરપુર સંસ્થાનનું મુખ્ય શહેર ખેરપુર સંસ્થાન સિંધપ્રાંતમાં ઈશાન કોણમાં છે તે મીરઅલી મુરાદના તાબામાં છે.

૫૩—કોટી—એ રેલ્વેસ્ટેશન સિંધુનદીની પશ્ચિમે છે. હેદરાબાદ ને રસ્તે કરાંચી કોટી સુધી રેલ્વે છે ત્યાંથી આગળ એ સહક સકર થઇને પંજાબ પ્રાંતમાં જાય છે.

૫૪—ઠઢા—સિંધુ નદીના મુખ આગળ પશ્ચિમે છે બળવા ખોરાની પછવાડે જતાં ઈ. સ. ૧૩૫૧ માં એ શહેરમાં મહમદ તખલખ મરણ પામ્યો.

૨૪—મદ્રાસ ઇલાકો.

૧—મદ્રાસ—ઈ. સ. ૧૬૩૯ માં અંગ્રેજે ફોર્ટસેન્ટ જયોર્જ બાંધ્યો તેની આસપાસ વસ્તી વધીને હાલ એ ઇલાકાની રાજધાની મદ્રાસ શહેર બન્યું છે એમાં હાલ ૪,૪૯,૯૫૦ લોક વસે છે એ કોરામાંડલના કિનારાપર એક મોટું બંદર છે અને રેલ્વેસ્ટેશન છે તથા મદ્રાસ ઇલાકાનો મવર્નર એ શહેરમાં રહે છે.

૨—ગંજામ—ઉત્તર સિરકાર પ્રાંતની ઉત્તરે બંગાળના ઉપસાગરને કિનારે બંદર છે.

૩—વિશાગપટ્ટણ—એ ઉત્તર સિરકાર પ્રાંતમાં બંગાળના ઉપસાગરને કિનારે બંદર છે.

૪—કોકણદ—એ ઉત્તર સિરકાર પ્રાંતની દક્ષિણે ગોદાવરી નદીના મુખ આગળ બંદર છે.

૫—નેગાપટ્ટણ—એ કોરોમાંડલને કિનારે બંદર છે તથા રેલ્વે સ્ટેશન છે એ અગાઉ વલંદાલોકોનું સંસ્થાન હતું.

૬—તુતિકોરિન—મનારના અખાતને કિનારે બંદર છે.

૭—કોચી—મલબાર કાંઠે ત્રાવણકોરની પશ્ચિમે એક બંદર છે આ શહેરમાં મોટા વહાણો બંધાય છે.

૮—કાલિકટ—મલબાર પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર અરબી સમુદ્રને કાંઠે બંદર છે. એ બંદરેથી સાગનું લાકડું, મરી, અને નાળિયેર દેશાવર ખાતે મળે છે, એ રેલ્વે સ્ટેશન છે મદ્રાસથી એક સડક કાલીકટ જાય છે.

૯—તલિચેરી } અરબી સમુદ્રના કિનારાપર બંદર છે.

૧૦—નાનાનુર }

૧૧—મંગલોર—અરબી સમુદ્રના કિનારાપર બંદર છે તથા દક્ષિણ કાનડાનું મુખ્ય શહેર છે.

૧૨—મચ્છલીપટ્ટણ—બંગાળાના ઉપસાગરને કાંઠે કૃષ્ણા નદીના મુખ આગળ બંદર છે તથા ઉત્તર સિરકારનું મુખ્ય શહેર છે એ બંદર બંગાળાના ઉપસાગરને કાંઠે કૃષ્ણા નદીના મુખ આગળ ઉત્તર સિરકારનું મુખ્ય શહેર છે.

૧૩—રાજમંદરિ—એ ગોદાવરી નદીને તીરે ઉત્તરે સિરકાર પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર છે.

૧૪—કર્ણાટક—કર્ણાટક પ્રાંતની અસલની રાજધાની ૪૦ સં ૧૭૫૧ માં લાર્ડકલાઇવે જીતી લીધું.

૧૫—કોંજેવરમ (કાંચી) એ પાલર નદીને કાંઠે છે.

૧૬—ત્રિચિનોપોલી—કર્ણાટકમાં મદ્રાસથી ઉત્તરેનું, મોટામાં મોટું શહેર ત્રિચિનોપોલી કાવેરી નદીને કાંઠે પહેલાં એ હિંદુરા-જ્યની રાજધાની હતી.

૧૭—મુંદાકલ—એ રેલ્વે સ્ટેશન છે ત્યાંથી એક સડક મદ્રાસ તરફ તથા બીજી બલ્સારી જાય છે.

૧૮—**વલ્હારી** } બલ્હારી એ રેલ્વેસ્ટેશન તુંગભદ્રાની દક્ષિણે
 ૧૯—**કહપા** } છે કહપા પતારની દક્ષિણે રેલ્વેસ્ટેશન છે આ
 બે શહેરો કર્ણાટકનો વાલ્મ્ય ભાગ સને ૧૮૦૦ માં નિઝામે અંગ્રે-
 જોને આપ્યો તેમાં એ મુખ્ય શહેરો છે.

૨૦—**બાઈપુર**—મલખાર કાંઠે રેલ્વેસ્ટેશન છે ત્યાં થઈને કાલીકટ
 મુખી રેલ્વે જાય છે.

૨૧—**સેલમ** } એ કર્ણાટકમાં મોટાં કરખા છે એ બે શહેર

૨૨—**મદુરા** } ૪૦ સં ૧૭૯૨ માં ટીપુ પાસેથી લીધા.

૨૩—**કોઈંવદુર**—એ કર્ણાટકમાં છે સને ૧૭૯૯ ટીપુ મુઆ
 પછી લીધું.

૨૪—**ઉત્તાકામંડ**—નિલગીરી પાસે એક હવાવાળા જગ્યા
 ટેકરી છે જ્યાં ગરમીના દહાડામાં મદ્રાસનો ગવર્નર જઈ રહે છે.

૨૫—**ત્રિવાનદ્રમ**—એ ત્રાવણકોર રાજ્યનું મુખ્ય શહેર છે એ
 રાજ્ય ઉપર હિંદુ મહારાજાનો અમલ છે.

૨૬—**ત્રિચુર**—એ મલખાર અને ત્રાવણકોરની વચ્ચે કોચીનનું
 મુખ્ય શહેર છે તે પર હિંદુ મહારાજાનો અમલ છે.

૨૭—**મ્હેસુર**—એ મ્હેસુર પ્રાંતની રાજમાની કાવેરીના દક્ષિણ
 તીરે છે તથા એના પર ટીપુ સુલતાનના વંશનાં રાજ કરે છે.

૨૮—**શેરિંગાપટ્ટણ**—એનો કિલ્લો કાવેરી નદીમાંના ટાપુ ઉપર
 બાંધેલો છે એ શહેર સને ૧૭૯૯ માં અંગ્રેજો એ હુમલો કરીને
 લીધું જે વખતે ટીપુ માર્યો ગયો.

૨૯—**બંગલોર**—મ્હેસુરની પૂર્વે છે એમાં મુખ્ય કમિશ્નર રહે છે.

૩૦—**મર્કારા**—એ કુર્ગનું મુખ્ય શહેર છે કુર્ગપ્રાંત ૧૮૩૪ માં
 અંગ્રેજો એ ત્યાંના લીંબાયત રાજાને પદબ્રહ્મ કરી તાબે કર્યો.

૩૧—**હૈદ્રાબાદ**—એ નિઝામની રાજધાની કૃષ્ણાને મળતારી
 મુશીનદીના કાંઠા પર છે તેમાં અંગ્રેજ રેસીડેન્ટ રહે છે.

૩૨—**ઔરંગાબાદ**—આગલા વખતની સુંદર ધમારતો માટે
 પ્રખ્યાત છે.

૩૩—દૌલતાબાદ (દેવગઢ)—નો કિલ્લો વખણાય છે ૬૦ સં ૧૭૪૭ માં મહમદ તખલખે પોતાની રાજધાની દીલ્લીમાંથી ફરવી દક્ષિણે દૌલતાબાદમાં કરી હતી.

૩૪—પૈઠળ—એ ગોદાવરી નદીને કાંઠે આવેલું છે ત્યાં શાલી-વાહન નામે પ્રખ્યાત રાજ રાજ્ય કરતો હતો તેના વરસને શક કહે છે તે હજી ચાલે છે.

૩૫—જાલના—ઔરંગાબાદની પૂર્વે છે એમાં રેસમી કાપડ થાય છે અને એ શહેરમાં અગ્રેજના લશ્કરની છાવણી છે.

૩૬—બેદર—એ મંજરા નદી ઉપર છે ત્યાં સોનાં રૂપાની કારી-ગારી વાળા પીતળનાં વાસણુ વખણાય છે.

૩૭—રૈચુર—એ રેલ્વેસ્ટેશન કૃષ્ણા નદીની દક્ષિણે છે મુખ્યથી રૈચુર થઇને મદ્રાસ તરફ રેલ્વે જાય છે.

૩૮—ઈલોરા—પર્વતમાંથી કાતરી કાઢેલા દહેરાને માટે પ્રખ્યાત છે એ શહેર કર્ણાટક પ્રાંતની ઉત્તરમાં ગોદાવરીને કૃષ્ણા નદીની વચ્ચે છે.

૩૯—વાંરંગુલ—એ હૈદરાબાદની પૂર્વે ગોદાવરી નદીની દક્ષિણે છે એ અસલ તૈલંગણુની રાજધાની હતી.

૪૦—ગોલકુંડા—એ હૈદરાબાદની પાસે છે ને તે હિરાની ખાણોને માટે પ્રખ્યાત છે.

૪૧—શિકંદ્રાબાદ—એ હૈદરાબાદની ઉત્તરે છે એ શહેરમાં અગ્રેજ લશ્કરની છાવણી છે.

૪૨—ઉમરાવતી—એ વરાહ પ્રાંતની રાજધાની છે અને રૂના વેપારને માટે પ્રખ્યાત છે ને એ રેલ્વેસ્ટેશન છે નાગપુર રેલ્વેની એક શાખા ઉમરાવતી જાય છે.

૪૩—ચામગામ—એ વરાહ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર છે અને રૂના વેપારનું મુખ્ય મથક છે ને એ રેલ્વેસ્ટેશન છે નાગપુર રેલ્વેની એક શાખા ત્યાં જાય છે.

૪૪—હલિચપુર—એ વરાહ પ્રાંતમાં તાપી નદીના મૂળ આગળ છે એ અસલ વરાહ પ્રાંતની રાજધાની હતી.

૪૫—અકોલા-મુંબઈથી નાગપુરજતી રેલ્વેની સડક ઉપર સ્ટેશન છે.

૪૬—કારિંગા-વરાડ પ્રાંતમાં દક્ષિણે છે.

૪૭—તાંજોર-એ શહેર કર્ણાટકમાં રેલ્વે સ્ટેશન છે ત્યાંથી નેગાપટણ બહાર સુધી રેલ્વેની સડક જાય છે.

૨૫—મધ્યપ્રાંતો.

૧—નાગપુર-એ મધ્ય પ્રાંતની રાજધાની છે અને તેમાં ધોતી જોડા વખણાય છે મુંબઈથી નાગપુર સુધી રેલ્વે જાય છે.

૨—સિતાબલદી-એ નાગપુરની ઉત્તરે ડુંગરી કિલ્લો છે.

૩—કામ્પટી-એ નાગપુરની ઉત્તરે બાર મૈલને અંતરે છે એમાં લશ્કરની છાવણી છે.

૪—સાગર-એ મધ્ય પ્રાંતમાં ઉત્તરે છે અને એ શહેરમાં અંગ્રેજી છાવણી છે સને ૧૮૧૮ બોસલા સાથે લડાઈમાં અંગ્રેજને એ મુલક મળ્યો.

૫—જવલપુર-એ નર્મદાની ખીણમાં રેલ્વે સ્ટેશન છે અને તેની પાસે પ્રસિદ્ધ આરસના ડુંગર છે ત્યાં થઈતે અલાહાબાદ સુધી રેલ્વે જાય છે.

૬—રાયપુર-મધ્યપ્રાંતમાં પૂર્વે છત્તીસ ગઢમાં છે તથા મુંબઈ થી રાયપુર સુધી રેલ્વેની સડક છે.

૭—વિલાસપુર-એ શહેર મધ્યપ્રાંતની પૂર્વે છે ને વિલાસપુર જીલ્લાનું મુખ્ય શહેર છે.

૮—ચંદા-એ મધ્ય પ્રાંતની દક્ષિણે ને પેનગંગાની ઉત્તરે છે અને તેની પાસે કાયલાની ખાણ છે.

૯—નરસિંગપુર } એ નર્મદાની ખીણમાં મોટા ગામ છે
૧૦—હશંગાબાદ } ને રેલ્વે સ્ટેશન છે.

૧૧—બૈતુલ-સાતપુડાના ઉંચા પ્રદેશમાં બૈતુલ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર બૈતુલ છે.

૧૨—આશિરગઢ—મધ્યપ્રાંતમાં સાતપુડા પર્વતની દક્ષિણે બરા-
ડપુરની પાસે પ્રખ્યાત ડુંગરી કિલ્લો છે એ શહેરને મુગઝારી રાજ્યોમાં
દક્ષિણની ભાગેળ કહેતા એ શહેર તાપી નદીની ઉત્તરમાં છે.

૧૩—બરાનપુર—આશિરગઢની ચોડક છે એ નામનું પ્રખ્યાત
મુસલમાની શહેર છે અને તેમાં કસબી વણાટ સારો થાય છે.

૧૪—વરઘા } એ મધ્ય પ્રાંતમાં વર્ધા જીલ્લાનું મુખ્ય શહેર

૧૫—મંડોરા } રેલ્વે સ્ટેશન છે ત્યાંથી રેલ્વેની એક સડક નાંગ-
પુર જાય છે અને ખીજી હીંગણુધાટ જાય છે એ મધ્ય પ્રાંતમાં બડોરા
જીલ્લાનું મુખ્ય શહેર છે એમાં ભરત કામ વખણાય છે.

૧૬—સિરોંચા—એ શહેરની પાસે પ્રાણહિતા અને ગોદાવરીના
સંગમ થાય છે.

૧૭—સંબલપુર—એ છત્તીસ ગઢમાં તેની પૂર્વે સંબળપુર પ્રાંતનું
મુખ્ય શહેર છે સને ૧૮૦૩ માં મરાઠા બોસલા પાસેથી અંગ્રેજ લીધું.

૧૮—વસ્તર—છત્તીસગઢ પ્રાંતની દક્ષિણે એક દેશી રાજ્યનું
મુખ્ય શહેર છે.

૧૯—હિંગણધાટ—૩ના વેપારને માટે પ્રખ્યાત છે અને રેલ્વે
સ્ટેશન છે વર્ધાથી તે હિંગણુધાટ સુધી રેલ્વેની સડક બાંધી છે.

૧—હિંગણી ઉપસાગરને મળનારી નદીઓ.

મંગા, માગીરથી, સુવર્ણરેખા, વૈતરણી, બ્રાહ્મણી, બ્રહ્મપુત્રા,
મહા, ગોદાવરી, કૃષ્ણા, કાવેરી.

૨—હિંગણી અલાતને મળનારી નદીઓ.

સાબરમતી, મહી, નર્મદા, તાપી.

૩—મારતા બાનના અલાતને મળનારી નદી.

ધરાવદી.

૪—અરબી સમુદ્રને મળનારી નદી.

સિંધુ.

૫—કચ્છના રણને મળનારી નદી.

ભૂણી.

ગૂજરાતી પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

આ ચોપડીમાં છોકરાઓને વ્યાકરણનું જ્ઞાન સારી પેઠે થાય તેને માટે પાઠમાં આવેલો દરએક શબ્દ વ્યાકરણમાં કયા વર્ગનો ગણાય છે તે શબ્દની સાથે લખી જણાવ્યું છે, અને તેની સમજવાની નિશાની ટૂંકામાં નીચે મુજબ કરી છે તે પ્રમાણે વાંચીને સમજવું.

(ના) નામ.	(વિ) વિશેષણ.	(અ) અવ્યય.
(સ) સર્વનામ.	(ક્રિ) ક્રિયાપદ.	(કૃ) કૃદંત.
પાઠ ૧ લો. રાજભક્તિ (ના) રાજ- ના ઉપર પ્રેમભાવ. ધર્મપુસ્તકો (ના) શા- સ્ત્રોના ગ્રંથો. અમલ (ના) રાજસત્તા અન્યાય (ના) ઝેર ઘનિશાદ. સંરક્ષણ (ના) સંભાળ. ખામી (ના) ખોડ. તજતા (કૃ) છોડતા. ખખેડા (ના) મારા- મારી, ટટો. સંપત્તિ (ના) ધનદોલત. આણુ સમજી (વિ) સ- મજ વગરનો. ફિતુર (ના) તોફાન હુલ્લડ.	ખરાખી (ના) પાયમાલી. ખંડખેર (વિ) તોફા- ની, ફિતુરી. ખળવો (ના) ખંડ, ફિ- સાદ. [ગાળો. જનમાણ (ના) જીવન- પ્રતિનિધિ (ના) ખીજને અદલે કોઇપણ કામ- માટે નીમાયલો અ- ધિકારી. સ્વર્ગવાસી (વિ) પર- લોકવાસી, વૈકુંઠ- વાસી, ખેડસ્તનસીન. પાઠ ૨ જો. મહારાણીજી (ના) મોટાં રાણી સાહેબ. અચળ (વિ) જે ખસે નહીં તે હમેશાં કાયમ.	કરણા (ના) દયા. કુશલ (ના) તાજગીર, ખુશાલ. વિધવિધ=તરેહ તરેહ. સંહાર (ક્રિ) નાશ, ધાણુ હામ (ના) હિમ્મત. વિજ્યાકુંવરી (ના) વધા- રજશવાળી છોકરી. અમરવેલ (ના) મરે નહીં એવો વેલો. કૃપાનાથ (ના) દયા રાખ- નાર ધણી. અખંડ (વિ) ખાંડો નહીં તે, આખો. સોહાગ (ના) શોભાગ. પરિવાર (ના) કખીલો, વંશ. દીપાવડો (વિ) શોભાવતો.

સમાજ (ના) મંડળી, સમા.	દુષ્ટ (વિ) પાપી, ખુની.	નહીં, ધણોજ.
અકળ (વિ) ફાકટ, મિથ્યા.	વિજયા (ના) વધારે	જગ (ના) જગત, પૃથ્વી.
વડી (વિ) મોટી.	જશ, વધારે આખર.	ન્યાય (ના) ઈનસાફ.
કૃપા (ના) મેહેરબાની.	જગતપતિપણું (ના) દુ-	સુજશ (ના) સારોજશ,
હેકું (ના) દીલ, મન, હૈયું.	નિયાતુ ઉપરી પણું.	કીર્તિ.
હર્ષ (ના) હરખ, ખુશી.	અખૂટ (વિ) ખુટે નહીતે.	જામજો (કિ) પથરાજો.
કલ્યાણ (ના) સારું, રુંડું.	સમય (ના) વખત, વેળા.	ગુણીજન (ના) ગુણવાળો.
દિનદિન (અ) દહાડે દહાડે.	સહાય (ના) દુઃખ, સંકટ.	દયાવંત (ના) દયાવાળો.
ચડતીકળા (ના) આખા	કટ (ના) દુઃખ, સંકટ.	દિસેછે (કિ) દેખાયછે.
દાની, આખાદી.	કૃપાનિધિ (ના) દયાનો	રાજસમાજ (ના) રાજ-
સંહારજો (કિ) નાશ	મંડાર.	મંડળી, રાજસમા.
કરજો.	ઊપજ્યો (વિ) થયો.	રક્ષા (ના) રક્ષણ, સંભાળ.
	અથાગ (વિ) જેનો યાગ	જયજયકાર (ના) ફતેહ.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧).

હે પ્રભુ ! અમે એટલું માગીએ છીએ કે, મોટી દયાળુ વિક્ટોરીઆ રાણી ધણાં વર્ષ જીવે; તમે કરુણા કરીને એટલું આપો કે હમારા દીલમાં પૂરો હરખ પામીએ (વિક્ટોરીઆ ધણાં વર્ષજીવે). (૧).

સદાકાળ એની હકુમત હમારા પર રાખજો. અને દયા લાવી એનું રક્ષણ કરી કલ્યાણ કરજો; દહાડે દહાડે એની આખાદાની થઇને દોલત વધજો; જેથી કરીને એ ધણી કીર્તિ પામે (વિક્ટોરીઆ) (૨).

એના સઘળા દુશ્મનોનો ધાણુ વાળજો પાપી માણુસની મેહનત ફાકટ જજો; એ વધારે જશવાળી કૃપરીનો વધારે જશ વધારજો, જે કે દુનિઆતુ ઉપરીપણું ચલાવવા જોગ છે. (વિક્ટોરીઆ) (૩).

પ્રભુ તું ખુટે નહીં તેટલી દોલત એને આપજો, ને સઘળા વખતે એની મદદમાં રહેજો; હે દયાના મંડાર ઇશ્વર એના સઘળા દુઃખ કહાડી નાંખજો; કે જેની કીર્તિ જગમાં ધણી યાય. (વિક્ટોરીઆ) (૪).
એના રાજમાં માણુસ સુખી થયા સદાકાળ એના શાભાગ આપો રહેજો

(ખંડીત થતો નહીં); જેથી કરીને જીવનના દુઃખ દુર થયા, તે મનમાં અયાગ હરખ ઊપજે (વિકટોરીઆ.) (૫).

આખી પૃથ્વીપર સદાકાળ એ કાયમ રહેજો. એનો ધનસાદુ સદા વાજખીજ છે; એનો સારો જશ જગત મધ્યે પથરાજો કે જે ગુણીજન માણસ પુસ્તકમાં લખી જાય. (વિકટોરીઆ.) (૬).

જેના સદગુણ રાજનું મંડળ દયા ભરેલું મઝાનું દેખાવડું જણાય છે; એને ચિત્તેચોગણી હિમ્મત વધજો, ને મહારાજ (ઇશ્વર) એનું સારું રક્ષણ કરો. (વિકટોરીઆ.) (૭).

જેનો નાશ નહીંજ થાય એવો જેમ વેલો વધે, તેમ એનો પરિવાર વધજો; દલપતરામ કવિ કેહે સધળા સારા માણસો, બોલો એકવાર વિકટોરીઆ રાણીની જે, જે જે (વિકટોરીઆ.) (૮).

પાઠ ૩ જો.	કેસરેહિન્દ (ના) શેહ-	વાઘસરોય, મુખ્ય
જાહેરનામું (ના) ઠંઢેરો.	નશાહ્યાનું.	સુબો, વડો હાકેમ.
રાજ્યકારભાર (ના) રા-	ઈલ્કાબ (ના) ખેતાબ.	સાદર (ના) જાહેર.
જ્ય વહીવટ.	દરખાસ્ત (ના) રાજસભા.	દર (અ) માં.
નામદાર (વિ) માન-	દાઠ (ના) બપકો, દ-	ઈજલાસ (ના) ખેડક.
વંત.	બદખો,	સંયુક્ત. (વિ) જોડેલું.
સ્થાપન (ના) મંડાણ,	પાઠ ૪ થો.	વસાહતી (ફિ) વસતી.
શરૂઆત.	અલાહાબાદ (ના) પ્રયાગ.	ઉપરાજ્યો (ના) ખં-
હેતુ (ના) મતલબ, કારણ.	માલકા (ના) રાણી.	ડીઆ મુલકો.
વ્યવસ્થા (ના) બંદોબસ્ત.	માઆઝમા (ના) મ-	ધર્મસંરક્ષક (ના) ધર્મા-
ઘટિહાસ (ના) તવા-	હાન કે મોટી.	ચરણમાંથી હરકત
રીખ, વૃત્તાંત.	ઈંગ્લિસ્તાન (ના) ઈંગ્રે-	દુર કરનાર.
વતી (અ) તરફથી.	જેનો દેશ, ઈંગ્લાન્ડ.	મહત્વ (ના) જરૂરના.
અધિકાર (ના) સત્તા.	સરદાર (ના) જાગીરદાર.	રિપરિવ્યુઅલ (ના)
પાર્લામેન્ટ (ના) રાજ-	પ્રસિદ્ધ (વિ) જાણીતું,	ધર્મઆતાના વડા
સભા.	ખુલ્લુ.	અધિકારીઓ, આ-
સનંદ (ના) પરવાનો.	ગવર્નર જનરલ (ના)	ચાચો.

ટેમ્પરલ (ના) સામા-
ન્ય અમીરો.

કોમન (ના) લોકોએ
પસંદ કરેલા મુખ-
તારો.

અનુમત (ના) સંમતી.

વારસો (ના) વંશજો.

ગયનિશી (ના) પા-
છળ ગાદીપર બે-
સનારા.

ઈમાન (ના) આકીન.

વિશ્વાસુ (વિ) બરોસા
લાયક.

વકોટ (ના) અમીરની
એક પદવીનું નામ છે.

ગોગ્યતા (ના) લાયકી.

શાહાણુપણુ (ના) ડ-
હાપણુ.

સ્ટેટ સેક્રેટરી (ના) હિ-
ન્દુસ્તાનનો પ્રધાન.

નીમેલા (ક્રિ) મુકરર
કરેલા, ઠરાવેલા.

પાઠ ૫ મો.

રબવાડા (ના) દેશી
સંસ્થાન.

તહનામાં (ના) લખેલો
સલાહનો કાલકરાર.

કરારનામાં (ના) સંધી,
સરતપટા.

ધક્કો (ના) નુકસાન.

અધિકાર (ના) સત્તા.

દરજ્જો (ના) પદવી,
હોદ્દો.

મરતબો (ના) મોભો,
આખર.

આબાદાની (ના) ચઢ-
તી, સુખશાંતી.

બઢતી (ના) વૃદ્ધી, ચ-
ઢતી.

સ્વસ્થતા (ના) શાંતી,
નિરાંત.

વ્યવસ્થા (ના) ગોઠ-
વણુ, બંદોબસ્ત.

અવશ્ય (અ) જરૂર.

વાસ્તવિક રીતે (અ)
ખરી રીતે.

અંતકરણુ (ના) ખરા
હીલ.

સમાધાન (ના) શાંતી.

સ્વીકાર (ના) અંગીકાર.

આશ્રય (ના) મદદ,
આશરો.

નિષ્પક્ષપાત (અ) તરફ
દારી ન કરે તેવો.

પાઠ ૬ હો.

પ્રમાણિકપણુ (અ) સ-
ચાઈથી.

અનુકૂલ (વિ) જોગવાઈ.

બેદિક્કત (અ) વગર
હરકતે.

સુરક્ષિત (વિ) સારી
સંભાળ.

દક્ષાબ્યા (ક્રિ) ઠગ્યા.
પ્રવૃત (કૃ) ઉશકેર્યો.

પ્રાપ્ત (કૃ) મળ્યા.

સામર્થ્ય (ના) બળ, જોર.
ખુનરેજી (ના) કાપા-
કાપી, કતલ.

ગુન્હેગાર (ના) અપરાધી.

કખૂલમંજુર (વિ) મા-
ન્ય છે.

પાઠ ૭ મો.

પ્રત્યક્ષ (વિ) સાક્ષાત,
સીધા, સન્મુખ.

વિરૂદ્ધ (વિ) ઉલટું, સામું.

આગેવાન (ના) મુખી.

જીવદાન (ના) પ્રાણદાન.

બેઈમાન (વિ) અપ્રમા-
ણીક, બેવફા.

રહેમ (ના) દયા.

ઉત્તેજન (ના) મદદ.

લોકોપયોગી (ના) સા-
ર્વજનિક, સર્વોપયોગી.

કૃતમૃતા (ના) બેવફા-
દારી, કૃતઘીપણુ.

કલ્યાણુ (ના) બલુ.

શક્તિમાન (ના) સમર્થ.

૧ (ના) અરજ, નંતી.

૧૧૭ ૮ મો.

(વિ) સાચું.

(ના) હિમ્મત.

૧ (ના) ઠોખરો

(ના) જોસ્તાન.

૧૮માં ચોપડીએ

૧૨ે ઘણેલું તે).

૧૦૦ (કૃ) બકતો.

૪ (ના) તોર.

(કૃ) અડકતી.

(વિ) મુગા.

(ના) રીસ.

વાજળી, બરાબર

(કૃ) હળીમળીને

વાતું.

૧ (ના) દાખલા

ના) પથ્થર પાટી.

૧૧ (વિ) બરાબર.

૪ખી (વિ) ખોટું.

જુ (ના) અક્કલ.

(ના) સખખ.

૧ (ના) ઉત્તર.

૧૧૭ ૯ મો.

(ના) રાતનું બો-

લ.

ના) ગુસ્સો.

(કિ) નરમ પડ્યો.

મીઠાં (વિ) નરમાસ
બરેલા.

વચન (ના) શબ્દ.

લેહ (ના) ધ્યાન.

વખતસર (અ) બરાબર

વખતે.

ખોટું (વિ) ખરાબ.

છેતર્યા (કૃ) ઉડાવ્યા.

ખૂંટું (વિ) માટું.

ઉલટો (વિ) સામો.

પાડ (ના) ઉપકાર.

વાંક (ના) તકસ્તીર.

અઠકાવ્યો (કિ) ખાળ્યો.

વર્ગ (ના) કલાસ.

પક્ષી (વિ) ખરેખરી.

ખાતરી (ના) પતીજ.

પરીક્ષા (ના) તપાસ.

ઠરાવ્યું (કૃ) નક્કી કરીધું.

મદદ (ના) સહાય.

માટું (ના) ખરાબ

બૂલ (ના) ચુક.

બલા (વિ) સારા.

હંમેશા (અ) રોજ.

પાઠ ૧૦ મો.

યતન (ના) મેહેનત.

સુધારો (ના) સારી હા-

લતમાં આવવું તે.

હાંસી (ના) મજાક.

દુર્ગુણ (ના) નઠારા આ-
ચરણ, ખરાબ ગુણ.

ચાલ (ના) રીતભાત.

ગમતી (કૃ) પસંદ પડતી.

જલદી (અ) તરત.

કાયદો (ના) નફો.

છૂટી (ના) રજા.

કેડે (અ) પછી.

ડાહ્યો (વિ) શાણો.

દુનયા (ના) પૃથ્વી.

બક્ષો (વિ) નીતીની

રાહે ચાલનાર.

મશ્કરી (ના) મજાક.

વહાલો (વિ) ખારો.

ગુણ (ના) કાયદો.

કદાપિ (અ) કદાચ.

આખરે (અ) છેલ્લે.

સાહે (કિ) પસંદ કરે.

કંકાસ (ના) કળઓ.

ટેવ (ના) આદત, ખો.

પાઠ ૧૧ મો.

પક્ષી (ના) પાંખવાળા

પશુ.

પશુ (ના) ચોપમાં જા-
નવર.

વાળ (ના) બાલ.

શ્વાં (ના) ઝીણા ઝીણા

બાલ.

ખરડો (ના) પીક.

કરોડ (ના) બરડાની વ-
ચમાંનું હાડકું. [પશુ
પ્રાણી (ના) જીવવાળા
અવતરે (કિ) જન્મે.
સેવે (કિ) હુંકાળા રાખે.
ગર (ના) માવો.
પોલાં (વિ) પોકળ.
શ્વાસ (ના) દમ.
છિદ્રો (ના) કાણાં.
ફેર (ના) તફાવત.
અણીઆળી (વિ) અ-
ણી વાળી.
કઠણ (વિ) મજબૂત.
ગીધ (ના) લોહી માસ
ખાનાઈ મોઢું પ્રક્ષી.
લઠકડખોદ (ના) એક
જાતનું પક્ષી
સંધાઈ (કૃ) જોડાઈ.
મથાળે (ના) ઉપલા-
ભાગ ઉપર.
ચિત્ર (ના) નમુનો, છબી.
પાઠ ૧૨ મો.
સિંધવ (ના) એક જન-
તનો ખાર.
ખાણ (ના) જેમાંથી
સિંધવ નીકળે છે તે
ખાડો.
પ્રદેશ (ના) મ્હોટો
દેશ.

બાગ્યે (અ) કદાચ.
વપરાશમાં (ના) વાપ-
રવામાં, ખર્ચમાં.
ઓગાળીને (કૃ) પી-
ગાળીને, રશકરીને.
વિલાયત (ના) અંગ્રેજ
લોકોનો દેશ.
બળતણ (ના) બાળ-
વાના પદાર્થ.
ફેર (ના) તફાવત.
પાઠ ૧૩ મો.
ટીશીઓ (ના) અણી-
વાળા ફણગા.
પાનખર (ના) ઝાડના
પાંતરાં ખરી જાય
તે મોસમ.
ઋતુ (ના) મોસમ, રત્ત.
પાંદડાં (ના) પાંતરાં.
તપાશ (ના) તળવીજ.
કુંપળ (ના) ફણગો.
ત્યારકેડે (અ) ત્યારપછી
ચાકુ (ના) ચપ્પુ, છરી.
ભાગ (ના) કકડા.
પાઠ ૧૪ મો.
હુંકાળી (વિ) ગરમ.
ચોંટી (કૃ) વળગી.
ટાઢ (ના) ઠંડ.
જળવે (કિ) સાચવે.
હુંફ (ના) ગરમી.

ધાબળી (ના) ઊનનું
લુગડું.
અસલ (અ) આગળ.
ઓળખે (કિ) જાણે.
આકાર (ના) ધાટ.
સુંદર (વિ) સારાં.
કરમાધને (કૃ) ચીમ-
ળાધને.
જગત્કર્તા (ના) જગતનો
બનાવનાર ઇશ્વર
પાઠ ૧૫ મો.
સૂરત (ના) ગૂજરાત-
માં તાપી નદીજીવર
મોઢું શેહેર છે.
સખખ (ના) ઠારણ.
લાતી (ના) વખાર, કેઠી.
માણ (વિ) આગલો,
આગળ થઈ ગયેલો.
મુખ (ના) મોઢું.
મૈલ (ના) પોણો ગાળ.
અંતરે (અ) છેટે.
પહેલાં (અ) આગળ.
નામીયું (વિ) પંકાયલું.
વેપાર (ના) રોજગાર.
આફતો (ના) અડચણો.
હાલત (ના) સ્થિતિ.
સરખી (વિ) જેવી.
બારામાં (ના) ખાડીમાં.

રેતીનાઢાંડા (ના) રેતીના
ટેકરા.

પૂરાઈ (કૃ) દઢાઈ.

મ્યુનિસિપાલિટી (ના)

શેહેર સુધરાઈ ખાતું.

બગીચો (ના) બાગ.

મનોહર (વિ) સુંદર.

મથક (ના) મુખ્ય ઠેકાણું.

નબજો (વિ) લુલેજ.

કોટવાલ (ના) માટે

ફાજલાર.

બહાદુર (વિ) જોરાવર.

સરકાર (ના) રાજ.

રજા (ના) પરવાનગી.

અડચણો (ના) હરકતો.

મટાડવાને (કૃ) દુર

કરવાને.

કિલ્લો (ના) સરકારી

લશ્કર વગેરે રાખ-

વાનો મઢ.

આસપાસ (અ) ચોતરફ.

ખામ (ના) ઊંડી ખાડી.

ઉપાડી (કૃ) ઊંચકી.

કલેક્ટર (ના) જીલ્લાની

જમાખંધી તપાસી-

ને એકઠી કરનાર.

માનિએટ (ના) ફાજ-

દારી કામ કરનાર

અધિકારી.

આસિસ્ટન્ટ (ના) મદદ

મારો. [દારો.

કામદારો (ના) અમલ-

કચેરી (ના) દરખાસ્ત.

કોઠી (ના) લાતી, વખાર.

વલંદા (ના) ડચ લાકો

ખંદર (ના) નદી કે

દરીઆ કાંઠે આવેલું

શેહેર.

વલંદાવાડ (ના) ડચ

લોક રહે તે જરી.

ફિરંગી (ના) પોરદુ-

ગાલ દેશના લોકો.

પાઠ ૧૬ મો.

અમલદાર (ના) હકુમત

કરનાર. [નામ છે.

દરિયામહલ (ના) મેહેલનું

રેલવે (ના) લોઢાની સડ-

કતો ખાંધેલો રસ્તો.

યુરોપીઅન (ના)

અંગ્રેજ; યુરોપના

રહેવાસી.

ડકો (ના) માલઉતા-

રવા ચહડાવવાસાર

ખાંધેલો ઘાટ.

ફુરજો (ના) માંડવી,

વાહાણમાં આવતા

માલ વગેરે પરજકાત

લેવાનું ઠેકાણું.

મુગલાઈ (વિ) મોગલ

લોકોની.

ખમારતો (ના) સારીઉંચી

ખાંધણીના મકાનો.

મુખ્ય (વિ) મોટું.

મરામત (ના) સમારવું.

દેખાવ (ના) શોખા.

શરિયામ (વિ) ધોરી.

સીધા (વિ) પાધરા.

મ્યુનિસિપાલ (વિ) શેહેર

સુધારવાનું ખાતું.

ખાતું (ના) કારખાતું,

કામટી.

રટેશન (ના) આગગા-

ડીએચકવાનું કેત્યાંથી

ઉતારવાનું ઠેકાણું.

સડક (ના) ખાંધેલો

સીધો રસ્તો.

ખરેખર (અ) ખચિત.

વખાણવા (કૃ) તારીફ

કરવા.

લાયક (વિ) ધટારત.

ગૃહસ્થ (ના) સજ્જન.

મકાન (ના) ઘર, મુકામ.

મિનારો (ના) પુરજ

ન. (ટાવર).

ઊંચ (ના) ઊંચીજાત

(વાણીઆ આલણ).

વર્ણ (ના) જાત.

વહોરા (ના) હોરાલોક.	મંત્રી (ના) પ્રધાન.	અમલ (ના) રાજ,
સરસ (વિ) સારા.	નૃપ (ના) રાજ.	હકુમત.
લકડ (ના) લાકડા.	અખ (ના) આંખ.	રૂચિ (ના) ભાવ, ઇચ્છા.
દેશાવર (ના) પરદેશ.	નિજ (વિ) પોતાના.	વિખ (ના) ઝેર.
કમી (વિ) ઓછું.	બ્રાત (ના) ભાઈ.	શાહ (ના) આદશાહ.
નિરૂપયોગી (વિ) નકામો.	આદિક (અ) એશિવાય.	શાહખટો (ના) આદ-
પારકસો (ના) મોટા	પ્રધાન (ના) વજીર.	શાહનો છોકરો.
વાહણો.	સંવત (ના) વિક્રમનો	એક માસ દિન પચ (વિ)
આગગાડી (ના) દેવ-	સન, (હાલ ૧૯૫૮.)	પાંત્રિસ દિવસ.
તા ને પાણીના જો-	સૈકે (ના) સદી.	સંપજે (ક્રિ) ઉપજે.
સ્થી આશીર્વાદ ગાડી.	સાલ (ના) વરસ.	સેવ્યો (ક્રિ) રાખ્યો.
રેશમ (ના) હીર.	દિલ્લી (ના) હિંદુસ્તા-	વણ (અ) વગર.
બારે (વિ) કિમતી.	નર્મા જમના નદી	કુંવર (ના) રાજનો
મૂલ (ના) કિમત.	ઉપર શહેર છે.	છોકરો.
માર્જિત (અ) હસ્તક.	અલાઉદ્દીન (ના) ખી-	હણ્યો (ક્રિ) માર્યો.
કાતવાના (કૃ) સુનર	લજ વંશનો ખીજો	પિતુ માતે (ના) માઆપે.
બનાવવાના. [વવાના.	આદશાહ.	શુભ (વિ) સારું.
વણવાના (કૃ) લૂગડાં બના	તખ્ત (ના) રાજ્યગાદી	સેવતે (કૃ) રાખતા.
લાભ (ના) નફા, ફાયદો.	મલેક (ના) મલેકકાકુર,	રંક (ના) ગરીબ માણસ.
સંભવ (અ) વધી, આશા.	ખીલજ વંશનો ત્રિ-	પીડાય (કૃ) દુઃખી થાય.
પાઠ ૧૭ મો.	જો આદશાહ.	ધન (ના) પૈસા, દ્રવ્ય.
સંપ (ના) એક મત	જેખ (અ) જેવારે,	ધારતું (કૃ) વિચારતું.
એકકો.	તેવારે.	થકી (અ) થી.

(કવિતાની સમજૂતી). (૨).

બારે વિક્રમાજીત સંવત ૧૩૫૧ નું વર્ષ હતું ત્યારે દિલ્લીના રાજ્યની ગાદી ઉપર અલાઉદ્દીન આદશાહ બેઠો; એટલે તેના વજીર મલેકકાકુરને રાજ્ય કરવાની મરજી થઈ, તેથી તેણે અલાઉદ્દીન આદશાહને ઝેર ખવાડીને મારી નાંખ્યો, ને તેના છોકરાની આંખ પણ ફેડી નાંખી; પણ પછી તે

મસેક્રાપુર ફક્ત પાંત્રિસ દહાડા રાજ્ય કરીને ખરાબ રીતે મુઓ, માટે ખચિત વિચારીને જીવો કે સંપ મૂકી ને કામ કરે તો કદી સુખ થાય નહીં. (૧).

દિલ્લી શહેર વગેરે ખીજા દેશોમાં આજ સુધીમાં જે જે રાજ્યએ થયા તેઓએ જેમણે સંપ રાખ્યો નહીં તેઓ બધા વગર મોતે (કમોતે) મૂઆ; તેમાં કોઈ રાજ્યને પોતાના છોકરાએ માર્યો; અને કોઈને પોતાના ભાઈએ માર્યો; તેમ કોઈ રાજ્યને પોતાના વજીરે માર્યો; તેમ કોઈને પોતાના મા બાપે માર્યો. એ પ્રમાણે સારી રીતે સંપ રાખતા નથી. તો રાજ્ય અને રંક એટલે (પૈસાદાર અને ગરીબ) બનેજણુ દુઃખી થાય છે; પૈસા થકી સુખ થાય છે એવું કોઈ વિચારતું નથી, પણ સંપ રાખેથીજ સુખ થાય છે. (૨).

પાઠ ૧૮ મો.

મગર (ના) નદી કે
દરીઆમાં રહેનારું

મોટું જનવર.

અદ્ભુત (વિ) અજ્ઞાન.

તાપ (ના) ગરમી.

ગરોળી (ના) ધીત્રોડી.

વેંત (ના) બીલસ.

બીંગડાં (ના) જાડાપડ.

ફાડ (ના) ચીરો.

તીણા (વિ) અણીવાળા.

મગરી (ના) મગરની

માદા.

સેવાય (કિ) હુંદાળા થાય.

મિસર (ના) આફ્રિકા-

ખંડમાં શહેર છે.

ધકન્યૂમન (ના) ઝીણાં

જીવડાં.

ખોળી (કૃ) શોધી.

ખખરદાર (વિ) હોંશી-
યાર.

પૂજા (ના) સેવા.

માર્ગ (ના) રસ્તો.

સેકડો (વિ) હજારો, સો.

પાઠ ૧૯ મો.

ભગત (ના) ભક્તિ કર-

નારો માણસ.

બ્યાધિ (ના) રોગ.

રિથર (વિ) હાલે ચાલે

નહીં તે.

સડેલા (વિ) કાહેલા.

તલપ (ના) ડાકું.

ધસડી (કૃ) તાણી.

મુડદાં (ના) મરી ગયેલા

માણસ.

દુર્ગંધ (ના) ખરાબ વાસ.

મરકી (ના) મરવાનો
રોગ.

ખુશખોદાર (વિ) સુગંધ
વાળા.

ભાતભાનના (વિ) તરેહ
તરેહના.

પ્રસાદ (ના) એખખુ
ખાવાનું, નધવેદ.

ધરાવતા (કિ) ખાવાને-
મુક્તા.

બોજન (ના) જંખાનું.

મસ્ત (વિ) જખરા.

પાળ (ના) કોરણ.

જળવવા (કૃ) સાચવી
રાખવા.

બરણપોષણ (ના) ગુ-
જરાન.

પાઠ ૨૦ મો.

પોલાદ (ના) એક જ-
તના લોખંડનું નામ,
તીખું લોહું (જેના
હથાયારો બને છે તે.)

કાચી ધાતુ (ના) ખાણ-
માંથી નીકળે તેવી માટી
સાથે મળેલી ધાતુ.

વર્ણન (ના) વ્યાન.

ભરતરનું લોહું (ના)
ખીડનું લોખંડ (જેના
પાણીના નળો વગરે
થાય છે તે.)

ધડતરનું લોહું (ના)
ધડવાનું લોખંડ.

ઝોળર (ના) હથાયાર.

પીગળે (અ) ઝોગળે.

પોલાણ (વિ) પોકલ.

પ્લાંખેગો (ના) એક
જાતની ધાતુ.

ખીખાં (ના) ખાનાં.

ગઢા (ના) ગાંગડા.

સહેલાઈથી (અ) થોડી
મેહેનતે.

જવાળામુખી (ના) બ-
ળતા મ્હોનો પહાડ.

યંત્ર (ના) સંચા.

પાઠ ૨૧ મો.

આશ્ચર્ય (ના) નવાઈ.

વરાળયંત્ર (ના) બાફથી
ચાલતો સંચો.

સફાઈદાર (વિ) ચોખ્ખું

હુશિયાર (વિ) ખખ-
રદાર.

મસજીદ (ના) મસીદ,
નીમાજ પઢવાનું ઠે-
કાણું.

લેખ (ના) લખાણ.

કળાકૌશલ્ય (ના) કારી
ગરી, હુન્નર.

ગંજવર (વિ) મોટો.
સ્થિતિસ્થાપક (વિ)

કંઈ ચીજને વાળીએ
કે મરડીએ તોપણ

તે પાછી હતી તેવી
થઈ જાય એવો પદા-

ર્યમાં જે ગુણુ તે.
સાવચેતી (ના) હુશિ-

યારી.
પાઠ ૨૨ મો.

બંદીવાન (ના) કેદી
ધતિરાજ (ના) ગેર

મેહેરબાની.
ઝોસાર (ના) પોહોજાઈ.

વિશ્વાસ (ના) ભરોસો.
સમાગમ (ના) સોજત.

દારોગો (ના) કેદખા-
નાનો હપરી.

બાકું (ના) મોટું કાણું.

પારિસ (ના) ફ્રાન્સનું

મોટું શહેર.
બંદીખાનું (ના) કેદ-

ખાનું.
કેદ (ના) પરેજ.

કેદી (ના) બંધીવાન.
કોઠડી (ના) નાની ઝો-

રડી.
સોજત (ના) સંગત.

અકળાતો (કૃ) ગભરાતો.
ફાટ (ના) ચીરો.

પાઠ ૨૩ મો.
ડોળ (ના) બપકો.

હિમાયતી (ના) વાલી,
હિમ્મત આપનાર.

સ્વાદ (ના) લેહેજતદાર.
હળી (કૃ) મળી.

દેખાયો (કૃ) જણાયો.
જુક્તિ (ના) તદખીર.

મોકળે મને = ખીક વગર.
ખુલે દીલ્લે.

ધશીને (કૃ) દોડીને.
પાધરી (અ) તુરતજ.

ખેંચાખેંચ (ના) તાણા-
તાણુ.

રાવ (ના) ફરીયાદ, દાદ.
મગદ્દર (ના) તાકાત,
ચૂલવી (કૃ) છીનવી.

લાજ (ના) શરમ.
 ફૂંકો (ના) છલંગ.
 રમુજ (ના) મમત.
 વીસરી (કૃ) ભૂલી.
 પાઠ ૨૪ મો.
 સૂગ (ના) ઝોકારી,
 ચીતણી.
 એકાંત (વિ) એકલા.
 સારાંશ (ના) ટૂકી મ-
 તલખ. ટુંકસાર.
 નર્ચા (વિ) બીલકુલ.
 રીઝવવું (કૃ) ખુશ
 કરવું.
 હાડછેડ (ના) તિરસ્કાર.
 વિન્નમ (ના) જૂદા
 પડવું.
 હીજરાવું (ક્રિ) દુભાવું,
 દલગીર રહેવું.
 રહેતે રહેતે (અ) ધીમે
 ધીમે.
 અઠવાડીઆ (ના) સાત
 દહાડા.
 પખવાડીઆ (ના) પંદર
 દહાડા.
 રકાખી (ના) નાની
 થાળી.
 મંદી (વિ) ગોજી.
 પિરશીને (કૃ) મૂકીને.
 મમત (ના) રમૂજ.

મરજી (ના) ઇચ્છા.
 સંસાર (ના) દુનિઆ.
 નિરાંત (ના) એન.
 કમનસીબ=ભાગ્યહીણ.
 ઝાઝા (વિ) ધણા.
 વેગળેની (અ) આધેની.
 પોક પોક (વિ) મોટેસાદે.
 રાયો (ક્રિ) રડયો.
 સોખતી (ના) સાથી.
 વાસ (ના) રહેઠાણ.
 અકળામણ=ગભરામણ.
 અણખત (ના) ધીકાર,
 હાડછેડ.

પાઠ ૨૫ મો.

સરાણુ (ના) હથિઆરો
 ને . ધાર કાઢવાનું
 ગોળ ચક્ર.
 છીણી (ના) ધાતુ કાપ-
 વાનું હથિઆર.
 રેતરડી (ના) કાનસ.
 કરવત (ના) વેહેરી કાઢ-
 વાનું હથિઆર.
 કટારી (ના) કટાર,
 ધોચીને મારવાનું હ-
 થિઆર.
 પાળીઓ (ના) ચપ્પુઓ.
 ગણતરી (ના) હિસાબ.
 કારીગરી (ના) કીસબ.

ચળકતું (વિ) તેજ કરતું.
 કોશ (ના) નરાજ.

પાઠ ૨૬ મો.

ભર્ય (ના) ગુજરાતમાં
 નર્મદા નદીઉપર શે-
 હેર છે.
 મરામત (ના) સમારવું.
 પનો (ના) પોહોળાધ.
 નર્મદા (ના) રેવા નદી.
 આળુ બાળુ (અ) આસ
 પાસ.
 કોશ (ના) ગાઝી.
 રણિયામણું (વિ) શો-
 ભીવંતું.
 મજખૂત (વિ) જોરાવર.
 સમરાવેછે=મરામત ક-
 રાવેછે.
 નિશાન (ના) એધાણી.
 પાધડી પન્હે (ના) પાધ-
 ડીના પના જોવું,
 એટલે પાધડી લંબા-
 ણુમાં બણી ને પોહો-
 ળાણુમાં ટૂકી તેવું.
 ઘેરાવો (ના) કરતો ઘેર.
 સુમારે (અ) આસરે
 મુશ્કેલી (ના) અડચણ.
 ઢોળાવ (ના) ઢોળાવો,
 જીએ હળતો ટકરો

સાહુકાર(ના)પૈસાવાળો,
આખરફર ગૃહસ્થ.

હબેલી (ના) જિંદગી ખા-
ધણીનું ધર.

જનરતી (વિ) વધારે.

યજ્ઞ (ના) હોમ.

દશાશ્વમેધ=દશવાર અ-
શ્વમેધ યજ્ઞ થયેલી

જગ્યાનું નામ.

ભૃગુશ્રુતિ(ના)શુક્રાચાર્ય.

અદાલત (ના) ઈનસાફ
કરવાનું ઠેકાણું.

અવસ્થા (ના) હાલત.

મ્યુનિસિપલ (વિ) શહેર
સુધારવાનું ખાતું.

કમિટી(ના)ખાતું, મંડળી
પાઠ ૨૭ મો.

ભૃગુપુર (ના) ભરૂચ
સફરી (ના) લાંબી

મુસાફરી કરનારા.

સુતરાઈ (ના) સૂતરનું
ખનેલું.

પોષાતી (કૃ) પરવડતી,
પાલવતી.

વણાટની સુજની (ના)
હાથના વણતરની રૂ

સાથેની પાતળી જો-

ડહી અથવા રળાઈ.

લોહવાનું (કૃ) પીલવાનું.

હક્કામાં (ના) ચઢાઈ,
હુમલો.

લગભગ (અ) આશરે.

ઘોઢ (ના) બુદ્ધે સ્થા-
પેસો ધર્મ

મઠો (ના) આશ્રમ.

સ્વતંત્ર (ના) આપ-
અખત્યારી.

કૃષ્ણમાં (ના) તાપ્પામાં.

પાઠ ૨૮ મો.

હકીકત (ના) ખ્યાન,
હેવાલ.

ગમત (વિ) ખુશ લાગે
એવી.

વિદ્વાન (ના) ભણેલો-
માણસ, પંડિત.

પેટુ (ના) પેટઆગળની
જગો.

અચરજ (ના) નવાઈ.
વાળવું (કિ) મરડવું.

પોત (ના) કુમાસ.
નાણુક (વિ) કોમળ.

ખટ (વિ) જખરી.
પતંગીઆ (ના) ઉડતાં

જીવડાં.
ચક્રચકિત (વિ) ચળકતી

પોષણ (ના) ગૂંજરાન.

રેશમ (ના) હીર.

કોહેલી (વિ) સજેલી.

પાઠ ૨૯ મો.

દયા (ના) મેહેર.

મદાઈ (વિ) અહંકારમાં
આધળા.

ઈશ (ના) પ્રભુ. [ભાગો.

અવયવ (ના) શરીરના

ઉદાર (વિ) સખી.

ચર્ણ (ના) પગ.

પ્રયત્ન (ના) મહેનત.

પીડા (ના) દુઃખ.

પીડાય (ના) દુઃખી થાય.

પિંડ (ના) આત્મા.

આપડો (ના) બિચારો.

જીવ (ના) પ્રાણી.

રચ્યા (કિ) બનાવ્યા.

લગીર (વિ) જરાક.

અધિક (વિ) વધારે.

ખીક (ના) ડર.

ઉર (ના) દિલ.

ધરો (ક) મુકો.

ધોખ (અ) ધનદંધને.

ધારીને (કૃ) તાકીને.

ખુશી (વિ) મગન.

મિત્ર (ના) દોસ્તદાર.

ખાત (ના) હત્યા, મારવું.

વિશેષ (વિ) વધારે.

વર્ણવો (કિ) વિસ્તારો.

વખાણીને (કૃ) સાર

કહીને, તારીફ કરીને.

બનાવનાર(ના)પેદાકરનાર	વેદના (ના) દુઃખ.	પાય (ના) પગ.
મળેલ (કૃ) મળેલો.	કૂર (વિ) ધાતકી.	પરોવી (કૃ) ઘેચી.
પ્યાર (ના) હેત.	કર્મ (ના) કામ.	ખેલ (ના) રમત.
દીધેલ (કૃ) દીધેલા.	પિછાણીને (કૃ) જાણીને.	ખોડીને(કૃ)ખોડોકરીને
ગળથી (ના) શક્તિથી.	અધર્મ (વિ) ખોટું	નિશાન (ના) એધાણી.
ભાર (ના) બોળે.	જંતુ (ના) જીવડા.	વિનાશ (ના) નાશ.

(કવિતાની સમજૂતી). (૩).

જીએ કે દુઃખે કરીને જેમ આપણા શરીરનો આત્મા દુઃખી થાય છે; તેમજ બિચારા પ્રાણી (પશુ) ને દુઃખી કર્યાથી તે પણ દુઃખી થાય છે. તમે અહંકારથી આંધળા (છાકેલો) થઇને જરૂર તે પશુ જાણીને તેને મારતા નહીં; અરે ભાઈઓ મનમાં જરા મેહર ભાવો ને પ્રાણીને દુઃખ ના દેઓ. (૧).

જીએ કે ઇશ્વરે આપણા શરીરના સંધળા ભાગો બનાવ્યા છે; અને તમો હજારો ઉપાય કરશો પણ તેમાંનો એક પણ ભાગ તમારાથી બનવાનો નથી:—તે માટે વિચાર કરી મનમાં જરા વધારે ડર ભાવીને અરે ભાઈઓ મનમાં જરા. (૨).

બિચારાં પશુને અનાથ જાણીને ધબકાઈને તૈનાઉપર પગ ના મુકા ને કોઈ જીવ કે પશુને મારીને ખચિત તમે મનમાં ખુશી થશો નહીં; મારવાની વાત વખાણીને તેને જાણી લાંબી ચરચાવો નહીં; અરે ભાઈઓ મનમાં જરા. (૩).

આપણો ને તેનો (પશુ) નો બનાવનાર એકજ ઇશ્વર છે; તેમ તેની ઉદારતાનો પ્યાર તેને પણ મળેલો છે; પરંતુ ઇશ્વરનું આપેલું સુખ ભોગવીને મળેથી તે કર્યા હર્યા કરે છે;—અરે ભાઈઓ મનમાં જરા. (૪).

પશુના બળ ઉપરાંત બોળે ભરીને તેને કેમ માર મારીએ ને તે બિચારાને જે દુઃખ થાય છે તેનો મનમાં જરાં વિચાર કરીએ;—કંઈ પણ ધાતકી કામ પાપનું જાણીને તે કરો નહીં; અરે ભાઈઓ મનમાં જરા. (૫).

જીવડાના પગ પાંખ તોડી જે ખોટું અધર્મ કામ કરે; તે તેનો પગ ખોડો કરી શળમાં ઘોચી ખરાબ કામ બનાવે, પછી નિશાન ચૂકી તીર મારીને તેનો નાશ કરે; અરે બાધઓ મનમાં જરા મેહેર લાવો. (૬).

પાઠ ૩૦ મો.

હિંદુસ્તાન (ના) એ-
સિયા ખંડની દક્ષિણે
દેશ છે.

ત્રણ ખુણીઆ (વિ)

ત્રણ ખુણા જેવો.

અગ્નિ (ના) દક્ષિણ ને
પૂર્વ વચ્ચેની દશા.

નૈર્ઋત્ય (ના) દક્ષિણ ને
પશ્ચિમ વચ્ચેની દિશા

કોણ (ના) ખૂણો.

હદ (ના) મર્યાદા.

મુસાફરો (ના) દેશે-
દેશ ફરનારા.

વિકટ (વિ) ભયંકર.

ડુંગરા (ના) મોટા

જિંયા ટેકરા.

પહાડી (વિ) ડુંગરા

ડુંગરીવાળા.

લડવૈયા(વિ)લડાઇખોર.

સદા (અ) રોજ.

ખરફ (ના) ટાઢથી

ઠરી ગયેલું પાણી.

ઝાડી (ના) ઝાડ એક

ખીજ સાથે આવીને
ચુકા જેવું બનેલું તે

ઝાંખરાં (ના) ઠાંઠાં-
વાળા શૂળો.

રસાળ (ના) ફળદ્રુપ.

મેદાન (ના) મોટી ખુ-
લ્લી જગો.

ફળાદિ(ના) ફળ વગેરે.

પૂર(ના) પાણીનું ચઢવું.

જળ. (ના) પાણી.

ડાંગર (ના) ભાત.

ક્યારડા (ના) ખાડા.

નાવડાં (ના) હોડકાં.

સીમાડો (ના) હદ.

અસલી (વિ) જુના.

પાઠ ૩૧ મો.

કરિઆણું (ના) વસાણું.

કચું (વિ) સરસ.

કસ (ના) રસ.

ભાલોડા (ના) ભાલો.

તળેટી (ના) તળીજી.

નીપજ(ના) પાક, પેદાશ.

લલચાઇ (ફ) લોભાઈ.

પર મૂલક(ના)પારકો દેશ

ચિત્તા (ના) વાધ જેવું
ભનવર.

નીપજેછે (ફિ) પાકેછે.

વનરપતિ(ના)લીલાતરી.

જીવેછે(ફિ)ચુખરો કરે છે.

નાતો (ના) ભતો.

તડ (ના) કકડા, ભાગ.

પાઠ ૩૨ મો.

અનાર્થ (ના.) આર્થ

નહોં તે (અપવિત્ર).

વેદધર્મ (ના) બ્રહ્માએ

કહેલી ધર્મરી આજ્ઞા.

જૈન (ના) શ્રાવક.

ખેહેદ (વિ) ધણોજ.

કુટુંબ પરિવાર (ના)

સગા સંબંધી.

આશરો (ના) આધાર.

ઉદારતા (ના) સખાવત.

પંકાયલા (વિ) ના-

મીચા.

જરતોસ્તી (ના) પાર-

સી લોકોનો ધર્મ.

પહાણો (ના) કાચુલી

લોકો.

પડતી(ના)નખળી હાલત.	મુજી (ના) કંજુસ.	પેઝે (કિ) જુઓ.
કોઠીઓ (ના) વખારો	દાઝ (ના) લાગણી.	સ્વદેશાભિમાની (ના)
અબ્યવસ્થા (ના) ગેર-	શુષ્ક (વિ) સુકુ.	પોતાના દેશની મમ-
ખંદોઅસ્ત.	વજી (ના) ઇંદ્રનું હથિ-	તા રાખનારો.
પાઠ ૩૩ ઓ.	આર.	કમાણી (ના) પેદાશ.
સ્વદેશ પ્રીતિ (ના) પો-	વિવેકી (ના) અરૂં	વિદેશે (ના) પરદેશ.
તાના વતનપર પ્રેમ.	ખોટું જાણુનાર.	ભાગ્યશાળી (ના) નશી-
ભાર્ત (ના) ભરતખંડ.	સ્વદેશી (વિ) વતની.	ખવાન.
ભામ (ના).ભૂમી.	કસ્યાણુ (ના) સાર.	હર્ષ (ના) ખુશી.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૪).

સુદર ભરતખંડમાં હમેશા રહેનારો એવો કાણુ ખીચારો હશે કે જે “ મારો દેશ બલો છે, મારી ભૂમી બલી છે અને એજ મને જીવથી પણ નીરંતર વહાલી છે ” એમ નહીં કહેતો હોય ? (૧)

જે ભોંયને બારે મારે છે. જેને દેશની જરાપણુ દાઝ નથી, જેનું હૈયું હમેશા વજી જેવું કઠણુ અને સુકુ હોય છે અને તેને કેમ જાણે કશુંલેવું દેવું ન હોય તેમ વરતે એવો કાણુ કંજુસ હશે ? (૨)

કદાપીને ધણો ધનવાન મ્હોટાં વૈભવવાળો અને રાજકુટુંબી કે રૂપાળો હશે તોપણુ વિવેકી પુરૂષોત્તેને વખાણુતા નથી, પણુ તે કપાડા કીડાની પેટે પેટ ભરે છે ? (૩)

જે દેશીના દુઃખ દાળે હમેશાં હજારો જનોને પાળેવળી લોકના સારામાં પોતાનો લાભ ગણે, તે સ્વદેશીને મ્હોટો જાણુવો તેવા પુરૂષને પુરા પ્રેમથી કાણુ નહીં નીહાળે ? (૪)

જેણે દેશની લાગણીમાં પોતાનું જ્ઞાન વાપર્યું નથી. જેણે લોકોને વાસ્તે એક પાઈ પણ વાપરી નથી. જેણે સ્વદેશના મમતાથી કામો પણ કીધાં નથી. તેણે પોતાનો જન્મ ફાકટ શુભાખ્યો અને એમા શું કમાણી કીધી ? (૫)

જેણે પરદેશમાં રહીને ધણો વખત ગાળ્યો એવો જે રૂડો નસીબવાંત પોતાને દેશ જાય અને પોતાથી વીખૂટા પડેલા સગા તથા ભૂમીને ભાવે ભેટે એવા કોને હર્ષના આંસુ નહીં આવતા હશે તે કહો ?

પાઠ ૩૪ મો.

અશોક (ના) ચદ્ર ગુપ્ત-
ના દીકરાનો દીકરો.
રાજ્યધાની (ના) રાજ્ય-
નું મુખ્ય શહેર.
સંગમ (ના) એ નદીનું
જોડાણું.

પુર (ના) રેલ.
મોર્યવંશ (ના) મુરા
રાણીના વંશજો.
સમર્થ (ના) જોરાવર.
નામાંકિત (વિ) પ્રખ્યાત.
નિરાધાર (વિ) અનાથ.
ધર્મશાળા (ના) મુસા-
ફરખાના.

ચોતરા (ના) અબુલરા.
આશ્રય (ના) ઉત્તેજન.
દેશાંતર (ના) પરદેશ.
સિંહલદ્વીપ (ના) લંકા;
સીલોન.

જ્ઞાન્ત (ના) હેવાલ.
પરાક્રમ (ના) બહાદુરી.
પરોપકારી (ના) બીજા
ઉપર ઉપકાર કરનાર.
સ્તંભો (ના) થાંભલા.
લિપી (ના) અક્ષરો.
લેખ (ના) લખાણુ.

પાઠ ૩૫ મો.

ધાત (ના) હત્યા.

વનસ્પતિ (ના) ઝાડ
પાલો.

નીતિમાન (વિ) ન્યાયથી
ચાલનાર.

અદા (કૃ) બળવી.

ઉડાઉપણાથી (ના) હદ
ઉપરાંત ખર્ચ કરવો.

નિંદાથી (ના) બીજાને
દોષ દેવો.

સદાચાર (ના) સારી
ચાલ ચલગત.

સદગુણી (વિ) બલા.

આગ્રહ (ના) બળાત્કાર.

વડીલો (ના) મુરખીઓ.

મુલાકાત (ના) મેટ, મેલાપ.

મુહૂર્ત (ના) સારીઘડી.

વખોડવો (ક્રિ) દોષગાવો,
નીંદાકરવી.

પ્રસિદ્ધિ (ના) પ્રખ્યાતી.

પરલોક (ના) સ્વર્ગ.

પાઠ ૩૬ મો.

અગર (ના) મીઠું પાકે
છે તે જગ્યા.

લૂણુ (ના) મીઠું

ગચ્છીઆં (ના) મોટાં
ઢેફલા.

પહાણુ (ના) પથરા.

જગત્કર્તા (ના) જન્મતતો

પેદા કરનાર, ઇશ્વર.

એતુતીયાંશ (વિ) ત્રણ-
ભાગ કરેલા તે માના
એ ભાગ.

મહાસાગર (ના) મોટો
સમુદ્ર (પૃથ્વીપર
એવા પાંચ છે).

મંડાર (ના) વખાર.

અધરું (વિ) મુશીબત.

ઝરણુ (ના) ધીમે ધીમે
પાણી વહી તે.

કકડીને (કૃ) સખત.

ક્યારડો (ના) ખાડો.

મેલ (ના) ક્યરો.

પારદર્શક (વિ) જેમાંથી
આરપાર જોવાય તે.

છાંટી (કૃ) ઓલવી.

વખારો (ના) માલ
ભરવાનું ઠેકાણું.

પાઠ ૩૭ મો.

તીર્થ (ના) નદી કાં-
ઠાની પવિત્ર જગ્યા.

ધોધવા (ના) મોટા ધોધ.

સરોવર (ના) મોટું
તળાવ.

સ્થિર (વિ) હાલે ચાલે
નહીં તે.

ઘેરાવો (ના) ફરતો ઘેર.

ઉગમણી (ના) પૂર્વદિશા.

ઝરો (ના) પાણી વેહે-
વાનું ઠેકાણું.

કુંડ (ના) છોથી બાંધી
લીવેલું નાના તળાવ
જેવું.

કુટ (ના) સુધારી અ-
ડધો ગજ.

ભય (ના) ખીક.

ઈમારત (ના) ઊંચી
બાંધણીનાં ધર.

ખંડેર (ના) પડી ગયલા
જમીન અમલા વગેરે.

થર (ના) પડ.

દર વરસે=અકેક વરસે.

પેદાશ (ના) ઉપજ.

ગાંગડા (ના) નાના કકડા.

મુન્નરે (ના) પટે.

પાઠ ૩૮ મો.

ભલાઈ (ના) સાલસાઈ.

ધમકી (ના) ધુરકી.

બળાત્કાર (ના) જોર
બુલમ.

ઉમંગ (ના) ઉમેદ.

કઠોર (વિ) વજ્જર.

અણુગમો (ના) નાખુશી.

માયનો (ના) અર્થ.

ખરાખરીઆ (ના) સરખા.

એકાદુ (વિ) એક, કાઈ

મણુ.

2

જોર બુલમ (ના) જખ-
રાઈ, જખરજરતી.

મચ્છા (ના) મરજી.

નાખુશી (ના) દલગીરી.

મન (ના) દિલ, ચિત.

વેર (ના) અદાવત, ખાર.

જોમએ તેવું (વિ) મનને
મમે તેવું.

ફેર (ના) તકાવત.

રૂપ (ના) આકાર.

વિનંતિ (ના) નરમાશથી
કેહેવું તે.

અસર (ના) લાગણી

નરમાસ (ના) નમન-
તાઈ.

દુખાય (કિ) દુભાય.

પાઠ ૩૯ મો.

સુવાક્ય (ના) સાહે વચન.

કુવાક્ય (ના) નહાઈ વચન.

સ્નેહ (ના) હેત, પ્રીત.

સદેવ (અ) હમેશાં.

વાધે (કિ) થાય.

કલેશ (ના) કંકાસ.

હમેશ (અ) રોજ.

લાધે (કિ) થાય.

વિવેક (ના) સલુકાઈ.

યાર (ના) ભાઈ.

ઉચાર (ના) બોલ.

વાણી (ના) વેણુ, શબ્દ.

વિશ્વ (ના) જગત.

કીર્તિ (ના) આખર.

પડેચડે (કિ) પડતી
ચઠતી થાય.

પ્રજ્ઞ (ના) રૈયત.

ધૂર (ના) ધુવડ પક્ષી.

ખુરી (વિ) ખરાબ.

ખુરાઈ (ના) વેર.

રાજકુમાર (ના) રાજનો
છોકરો.

અમૂલ્યા (વિ) જેની કિમત
થઈ શકે નહીં તે.

માનવી (ના) માણસ.

વેણુ (ના) શબ્દ, સુકન.

મૂક્યું (કિ) બોલ્યો.

વિમાસશો (કિ) પસ્તાશો.

હાણી (ના) નુકસાન

છરા (ના) એક જાતના
ચાપુ.

છેદ (ના) કાણું, છિદ્ર.

સૂઝે (કિ) જણાય.

રૂઝે (કિ) આરામ થાય.

મડાકો (ના) મોટો
અવાજો.

હડાકો (ના) અવાજ.

વદો (કિ) બોલો.

વણુશે (કિ) ખગડશે.

ભારતોલ (ના) ભારવકર.

જન (ના) માણસ.

(કવિતાની સમજૂતી). (૫).

સાફ વાક્ય બોલવાથી સદાકાળ હેતુ પ્રીત વધે; નહાફ વાક્ય બોલવાથી મિતર કળઓ કંકાસ થયા કરે; માટે અરે બાઈ મનમાં જરા સલુકાઈ આણીને જે શબ્દ બોલો તે વિચારીને બોલો. (૧)

સાફ વાક્ય બોલવાથી બધી દુનિઆ વખાણે; નહાફ વાક્ય બોલવાથી કોઈ આપણી આખર જાણે નહીં; માણસની પડતી ચડતી (પૈસાની) થાયછે તે જાણ વડેજ; માટે જે શબ્દ બોલો. (૨).

જુઓ કે રૈયત પોપટ ઘેર પાળેછે; ને માળામાં એનથી ધૂવડ પક્ષી સૂઈ શકતું નથી (લોકો તેને પથરા મારેછે); બોલવાનું કારણ એવુંજ સમજીને, જે શબ્દ બોલો. (૩).

બાઈ તું સારા બોલ બોલીને લોકોમાં નેકી (કાર્તિ) મેળવ કેમકે નહારી જામે લોકો નહારા શબ્દ પણ બોલેછે પછી ગરીબ હોય કે રાજાના છોકરાની રાણી હોય પણ જે શબ્દ બોલો. (૪).

સાફ વેણુ બોલવાથી દૂધનું દહીં, ધી સૌ થશે એટલે (કોઈ કામ નહીં કરતું હશે તે કરશે); ને જેની કિમત ઘણી બેસતી હશે તે સેહેજમાં આવશે; નહાફ વચન બોલવાથી કોઈ પળી બાર પણ પાણી પાય નહીં (બારણે ઉભો ન રાખે), માટે જે શબ્દ બોલો. (૫).

અરે માણસ મોહોડેથી જે શબ્દ બોલ્યા; તે જેમ યુકેલું ફરીથી ગળાતું નથી તેમ (બોલેલું કરાતું નથી); પછી એવું નુકસાન વેડીને પસ્તાશો; માટે જે શબ્દ બોલો. (૬).

છરીથી કપાયલું હોય તેનો ધલિાજ માલમ પડે; પણ નહારાં વાક્યના કાપને કદી રૂઝ આવે નહીં (તે બોલ મનમાંથી ખસે નહીં); કામની કોઠી કાણી હોય તે કદી સંધાતી નથી; માટે જે શબ્દ બોલો. (૭).

સારો કે નહારો તોપનો બડાકો તે હવામાં જેસ્સાથી ફોડયો જાય છે; હવે બોલો તેને કેમ ખેંચીને અટકાવી રાખી શકાય; માટે જે શબ્દ બોલો. (૮).

તમે વિચારી શબ્દ બોલો, તમાફકામ કદી બગડશે નહીં; દુનિઆમાં બાર વકર, તો સારા લોકો રાખેછે, એમ દલપતરામકવિ કહેછે. (૯)

પાઠ ૪૦ એ.

પ્રતાપી (વિ) શુસ્વીર.
રાજ્યાભિષેક (ના) મા-
દીએ એસાડવાની
ક્રિયા.

કાયમ (વિ) અચળ
મેજીદ.

જનત્રાણુઓ (ના) જનત્રા-
વાસી, તિર્થમાંજનાર.

પુખ્ત (વિ) પૂરી ઉમ્મર.

ત્રાસ (ના) દુઃખ.

ખૂબસુરત (વિ) સુંદર.

કન્યા (ના) કુંવારી છો-
કરી.

કૂટયા (કિ) શત્રુને મળ્યા.

સતી (ના) પતી પછ-

વાડે બળી મરનારી

પતિવ્રતા.

ખાલસા (ના) પોતાના

રાજ્યમાં જોડી દીધા.

નજરાણું (ના) ભેટ.

પણું (ના) ટેક.

અવધ્ય (ના) ન માર-

વાજેગ.

પાંજરામાં (ના) પાંજ-

રામાં.

પાઠ ૪૧ એ.

પૂર્વજોની (ના) બાપ-

દાદાની.

શૈવ (ના) શીવનો ઉ-
પાસી.

સમરાવી (કિ) સુધ-
રાવી.

ગઢ (ના) કિલ્લા.

દંતકથા (ના) જૂનીવાર્તા.

વિવાદ (ના) તકરાર.

એકમેક (સ) અરસપરસ.

હારજીત (ના) જય

પરાજય.

વખાણું (ના) તારીફ

સ્તુતી.

નિંદા (ના) દોષારોપ.

કાવ્ય (ના) કવિતા.

સાહસથી (ના) વગર

વિચારનું કામ.

લોકપ્રિય (વિ) રૈયતનો

ગમતો.

પાઠ ૪૨ એ.

કુંવારી (ના) વગર પ-

રણેલી છોકરી.

વળેછે (કિ) વંકાય છે.

મહિમા (ના) મોટાઈ.

ભેખડ (ના) ટેકરા.

શ્રીમંત (ના) પૈસાદાર.

રળિયામણું (વિ) શો-

ભીતું.

આશ્રમો (ના) મઠો.

વિશાળ (વિ) મ્હોટો.

મંડપ (ના) માંડવો.

શંકુ (ના) ભરેલા પ-

તાસાના પડા જેવો

આકાર.

શિખર (ના) ટોચ.

ધુમટ (ના) અર્ધજોળ

શીખરવાળું ઢાંકણું.

મોખરો (ના) આગળનો

ભાગ.

કાયમ (ના) હેયાત.

સ્તાંબ (ના) થાંભલો.

અણી શુદ્ધ (ના) અ-

ખંડ.

તૃતિયાંશ (ના) ત્રીજો

ભાગ.

તોરણું (ના) મેહેરાખ.

પાઠ ૪૩ એ.

વાદ (ના) તકરાર.

વટેમાર્ગ (ના) રસ્તેજતો.

મુસાફર, પંથી.

બળ (ના) જોર.

જખરો (વિ) જરાવર.

તપીગયા (કિ) ગુસ્સે

થઈ ગયા.

ધીમા (વિ) ઠંડા.

અજમાવો (કિ) વાપરો,

ચલાવો.

ઉતરાવે (કિ) કહડાવે.

બળવાન (વિ) જોરાવર.

વાવાઝોડું (ના) પવનનું
જેરથી વાવું.

લપેટો (કિ) વિટાળતો.

વળ્યું (કિ) ફાળ્યું

ખસેડી (કૃ) આધાકરી

તપ્યો (કિ) ગરમથયો

બદારો (ના) પસીનો.

અંતે(અ) છેલ્લે, આખરે.

સહેવાયો (કિ) ખમાયો

છાયા (ના) શીજો.

આકળા (વિ) ગાબરા.

હોંસ=ઉમંગ. [વટની

જોડી કાઢેલી (કૃ) જના

શીખામણુ (ના) બોધ.

મારફાડ (ના) સખતાઈ,

જેર કરવું તે.

પાઠ ૪૪ મો.

અંગગાન (ના) પોતાની

મેળે જે શીખવું તે.

તર્કશક્તિ (ના) વિ-

ચાર બળ [છાપરી.

મફડી (ના) ઝુંપડી.

રાફડો (ના) નાનુંદર.

સમજાશે (કિ) ધ્યાનમાં

આવશે.

લાડુ (ના) લાડવો.

ગળ્યો (વિ) મીઠો.

ટેકો (ના) આધાર,

મજબૂતી.

માર (ના) બોળે.

જંગલી (વિ) બેવકુફ.

મેળવી (કિ) સરખાવી.

કડાકૂટ (ના) ખટપટ.

ગુમાવે (કૃ) ગુજારે.

બેદ(ના)તકાવત,જૂદાઈ.

ખોરાક (ના) હમેશાં

ખાવાનો પદાર્થ

સંઘરવા(ના)એકઠું કરવા

કોઠાર (ના) અનાજભરી

મૂકવાનો ખજાનો

ખીવર (ના) એક જ-

તના સસલાં.

ધાન્ય(ના)અનાજ [હુંતે.

સંધરો (ના) રાખી મૂકે

પાઠ ૪૫ મો.

શોચના (ના) ફિકર.

વાદવિવાદ (ના) ચક

ચાળ, ચોળા ચોળ.

વૈદું (ના) વૈદનો ધધો.

પ્રેરણા (ના) અગમ્યન.

ઉદાસ (વિ) દલગીર.

બેડોળ=ખરાબઆકારનું

તકરાર (ના) વાંધો, જુદ

મંડળી (ના) ટોળી.

વૈધ (ના) વૈદું કરનાર.

મંદવાડ (ના) ખીમારી.

ઓસડ (ના) દવા.

શુચવણુ(ના)શુચવડો.

ઠોકર (ના) ખતા.

નકામી (વિ) ફાકટ.

વધારો (ના) ઉમેરો.

મનુષ્ય (ના) માણસ.

કસર (ના) ખામી.

કમ (વિ) ઓછી.

તર્ક (ના) ખ્યાલ.

ચૂકો (ના) નાની ભૂલો.

ઉદોગ (ના) મેદેનત.

ધીરજ (ના) દિમ્મત

ભીલ (ના) લુટારા લોકો.

મહેલ (ના) રાજાનો

રહેવાનો મુકામ.

ભક્તિ=ધર્મચરનું ભજન.

ઉતરતી (વિ) હલકી

પંક્તિ (ના) જાતિ, વર્ગ.

ઉત્તમ (વિ) મોટો.

પાઠ ૪૬ મો.

દર્શન (ના) જાંખી.

બાળપણ (ના) અચ-

પણ, નાનપણ.

ચપળ (વિ) ચંચળ.

ગાદી (ના) બેઠક.

લક્ષણો (ના) ચીન્હો.

સાધુ (ના) વેરાગી.

આનાકાની (ના) રમ-

ઝગ, હાના.

આગ્રહ (ના) હઠ,

સમજાવટ.

દીક્ષા (ના) મંત્રનો ઉપદેશ.	સુંવાળા(વિ)નરમ,લીસા.	કડું (વિ) કડવું.
શાસ્ત્ર(ના)નીયમ સંગ્રહ.	લટકતાં (કૃ) ટીંગાતા.	ખાણું (ના) ખાવાનું.
સિદ્ધાંત (ના) નીશ્ચય	માદા (ના) અધરી.	ખમા (ના) માફ.
અવિબુતા (ના) કુશળતા, માહીતગારી.	ચારો(ના)ચરવાનું ધાસ	મુક્તિ (ના) મોક્ષાર.
યુક્તિ (ના) તદખીર.	ઠરતી (ક્રિ) થોભતી	પુત્ર (ના) છોકરો.
પ્રાકૃત (ના) સંસ્કૃત	ક્ષણ (ના) લેહેળે.	છેક (અ) બહુ.
માથ્થી નીકળેલી બાષા	વીલાં (વિ) સુનાં,છૂટાં.	મહા(વિ)મોટી, બણી.
પંધરાવી (કૃ) એસાડી,	નર (ના) મરદ.	હેતવાળી=પ્યારવાળી.
પાઠશાળા (ના) નિશાળ	અચાપ (ના) રક્ષણ.	દયાળી (વિ) મેહેરવાળી.
ગોઠવણ (ના) રચના.	કૂકડી (ના) મરઘી.	સુકામાં=સૂકી જગામાં.
પાઠ ૪૭ મો.	પાઠ ૪૮ મો.	પાંડે (સ) પોતે, જાતે.
અચરજ (ના) નવાઇ	ગુણ (ના) પાડ.	તજી (ક્રિ) છોડી, મૂકી.
ચોકખા (વિ) સાફ.	પારણું (ના) બાળકને	અચી (ના) બોકી.
લીલ (ના) પાણીમાંલીલી	સુવાનું નેતર કેપાટી	પ્રેમ (ના) હેત, વહાલ.
કુક બાઝેછે તે.	બરેલું ઝુલતું ચોકડું	બુકતી (ના) હીકમત.
	પોઢવું (ક્રિ) સુવું	ટળે (ક્રિ) દુર થાય.
		રડું (વિ) સાફ.

(કવિતાની સમજૂતી). (૬).

જ્યારે કે હું નાનો છોકરો હતો ને પારણામાં સૂતો હતો; ત્યારે મને બહુ રડવું આવતું તે વખતે મને કાણુ જાનું રાખતું? તે વખતે મને દુઃખી જોઈને ખીજું દુઃખી કાણુ થતું? મારી બણી વાહાલી દયા, લાવનારી મા તુંજ. (૧).

મા પોતે લીનામાં (મૂતરમાં) સુએ ને મને સુકામાં સુવાડે, ને હું દુઃખ પામું તો પોતે સ્વાદ છોડી દેતી; મને સુખ થાય તેને વાસ્તે કડવું કડવું કાણુ ખાતું? મારી બણી વાહાલી (૨).

મને જાતીએ બઝાડીને મારા ગાલ ઉપર બોકી કાણુ લેતું, ને તરતરું ખાવાનું બનાવેલું કે આવેલું હોય તે, હે મા તું પોતે ન ખાય ને

મને કાણુ આપતું? મને મોહોડે મીઠા મીઠા ગીત કાણુ ગાતું? મારી ધણી વાહાલી૦ (૪)

હું કેથે પડું કે અથડાવું તો મોહોડેથી ખમા આણીને તારી આંખ-માંથી પ્યારના આંસુ પડતા હતા; પછી મને પોતાના સ્થાનમાંથી કાણુ દૂધ પાતું? મારી ધણી વાહાલી૦ (૪).

મને પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા વિશેની રીત કાણુ કેહેતું? જેથી કરીને તાપ ને પાપ સમાધાન્ય ને મારો આદાર થાય; એક ચિત્તેમનમાં ફિકર રાખી માઈ સાઈ કાણુ ચાહાતું? મારી ધણી વાહાલી૦ (૫).

પાઠ ૪૯ મો.	સદા (અ) રોજ.	વાળવા=બદલો આપવા.
જળ (ના) પાણી.	દાસ (ના) ચાકર.	જોગ (ના) તક, દાવ.
ગણિત (ના) હિસાબનું કામ.	સાટું (ના) બદલો.	નિત્ય (અ) રોજ.
ચાકરી (ના) બરદાસ.	દેવ (ના) ઇશ્વર.	પાઠે (ના) મોહોડે.
આકરી (વિ) કપરી.	આનંદ (ના) સંતોષ.	રીઝી (ફ) ખુશી થઇ.
અમૂલી (વિ) જેની કિંમત થઇ શકે નહીં તે	દાતા=દાતાર, આપનાર.	સર્વ (વિ) સધળું.
	માતા (ના) મા.	હામ (ના) ઠેકાણું.
	સમો (ના) વખત.	રમ્યા (ફિ) બનાવ્યાં.

(કવિતાની સમજૂતી). (૭).

હજી તાઈ હેત તેવું ને તેવુંજ છે, જેમ કે માછલી ને પાણીને હેત મળ્યું છે (પાણી વગર માછલીને જરાએ ચાલે નહીં) તેવું; તે હિસાબની રીતથી ગણવા બળીધું તો પણ તેનો પાર આવતા નથી? મારી ધણી વાહાલી૦ (૬).

અરે મા મેં તારીપાસે જે આ સખત ધણીજ કિમતી ચાકરી કરાવી એ બધું તાઈ કરેલું હું શું બૂલી જઇશ; તારો આખી જીવગાની સુધી ચાકર થઇને એનો બદલા વાળી આપીશ; મારી ધણી વાહાલી૦ (૭).

હે મોટા પ્રભુ! સંતોષ આપનાર, મારી મા જેવો મને ફાયદો (આ-બાર) કરે તેવો; તે બદલો વાળવાને મને હમેસાં તું વખત આપજે મારી ધણી વાહાલી૦ (૮).

આટલા આઠ છંદ શીખે ને સાંભળે, ને પછી તેને હેતે કરી રાજ મો-
હોડે રાખે; તો ઈશ્વર ખુશી થઇ સધળે ઠેકાણે તેને કુશળ રાખે, આ
સારા છંદ કવિ ફલપતરામે બનાવ્યાછે. (૯).

પાઠ ૫૦ મો.	પાઠ ૫૧ મો.	સહસ્રલિંગ (ના) હજાર
ક્રોડોલીન (ના) સફેદ	વર્ણન (ના) ખ્યાન, વાત.	લિંગ, હજાર મૂર્તિ.
માટી.	વિદ્યાશાળા(ના) નિશાળ.	શિવલિંગ (ના) શિવની
પદાર્થ (ના) ચીજ.	પ્રતિષ્ઠા (ના) સ્થાપના,	મૂર્તિ.
મિશ્રણ (ના) ભેળશેળ.	આખર.	દેરીઓ (ના) નાનાં દેરાં.
છિદ્રવીળાં (ના) બાકા- વાળા.	રાજધાની (ના) રાજગા- દીનું મોટું શહેર.	પડખે (ના) પાસે, સોડે.
આરસપહાણ (ના) ચ- ળકતો પથર, સંજે- મરમર.	વનરાજ(ના) વનનો રાજા	પાઠ ૫૨ મો.
મુખ્યત્વે (અ) ઘણું	વસાવ્યું (કિ) સ્થાપ્યું,	મૂળસ્થાન (ના) ઉત્પત્તિનું
કરીને.	ખરીદકીધું	ઠેકાણું, વતન.
પ્રકાર (ના) જાત.	તાબા(ના) હવાલો, કબજો	કુળદેવી (ના) ગોત્રેજની
ગૂંદે (કિ) ધુદે, કુટે.	મામલતદાર(ના) સખેર- ડીનેટ માજીસ્ટ્રેટ.	માતા.
એકરસ (ના) મળી ગયલું.	ગિજ્જડ(વિ)બ્યાંલો કોનો	કુમારિકા (ના) કુવારી
બિનાશવાળી (વિ) બે- જવાળી.	આવજવ નહીં તે.	છોકરી, બાળકી.
નરમાશ (ના) પોચાશ.	પંચાસરા (ના) પંચાસર	જેન(ના) શ્રાવક લોકોનો
હોલવાઈ (ક) ખુબઈ.	નગરના.	ધર્મ-આચાર.
પકવેલાં (વિ) પાકા કરેલાં.	પારશનાથ(ના) જૈનધર્મ- ના દેવની મૂર્તિ.	પુસ્તકભંડાર = એ પડી- ઓનો સંગ્રહ. [ત્રાં.
ચીતરેલાં (વિ) ચીત્ર પાડેલાં.	મૂર્તિ (ના) પુતળું.	તાડપત્ર (ના) તાડના પા-
રહેજ (અ) જરા.	મૂરત (ના) શરૂઆત, સુકન.	પટોળાં (ના) બાયડીઓ- ના રેશમી લૂગડાં.
	થાપના (ના) મંડાણ, સ્થાપના.	ડાબલીઆળી (વિ) ડાબ- ડીવાળી.
	પોશાળ (ના) નિશાળ.	જીવાર (ના) જાર.
		મૂળ (વિ) વતનની જગ્યા.
		દેવી (ના) માતા.

ઉપડાવે (કિ) ઊંચકાવે.

પાઠ ૫૩ મો.

ખંડ(ના) જમીનનામોટા

ભાગ જેમાં બધાં

દેશો આવેલા તે.

ગગન (ના) આકાશ.

ઝગઝગે (ના) તેજ કરેછે.

અદ્ભુતપ્રકાશ (ના) સૂ-

ર્યનું તેજ, સૂર્યનું અ-

નવાણું.

રત (ના) મોસમ.

હીંગણાં (વિ) બટકા.

કદરૂપાં (વિ) ખરાબ

શીકલના, ખેડાળ.

ગંદાં (વિ) ગોળ.

રેતાળ (વિ) રેતી વાળા.

રખારી (ના) બકરાં ઘેટાં

ચરાવનાર.

મુકામ (ના) રૈહઠાણ.

પીળચટો(વિ)જરાપીળા.

ઉઘમી (વિ) મેહેનતું.

કસબ(ના) હુતર, કીસબ.

તેજના (ના) મસાલા.

જવાહિર (ના) ઝવેર

(હીરા માણેક વગેરે).

વર્ણ (ના) રંગ.

શામળા(વિ) જરા કાળો.

પાઠ ૫૪ મો.

સંતસાધુ (ના) વેરાગી.

સમાગમ (ના) મેળાપ.

પરોવાયું (કિ) લાગ્યું.

અપવાદ (ના) અપકિર્તી.

ઉઘાડેછોગે (અ) ખુ-

લ્લી રીતે.

પ્રસિદ્ધ (ના) જાહેર.

વીણા (ના) વાંસલી.

દેવલોક (ના) સ્વર્ગ.

બાળવિધવા (ના) બા

ળારાંડ.

તૂક (ના) આંતરો.

પ્રસંગ (ના) વખત.

છટાથી (ના) લેહેકાથી.

પાઠ ૫૫ મો.

ઉલટ (ના) હોંશ, ઉમંગ.

ભેર (અ) સાથે.

મિળજ (ના) પ્રાપ્તિ

દાથરો=મોંચડાવવુંતે.

વદી=દશકે દશકે એક

ગણીએ છીએ તે.

ખોડ (ના) ખામી, ચૂક.

ગુણાકાર (ના) ગણાકર-

વાનો હિસાબ.

માથાકૂટીઆ=કડાકૂટી-

આ, ગુચવણવાળા

સુસ્ત (વિ) આળસું.

ચોડાઇ (કુ) ખીજવાઇ.

ચૂક (ના) ભૂલ, ગફલત.

પાઠ ૫૬ મો.

દયામણું (વિ) દયા

ઉપજે એવું.

ડસકાં (ના) રોતા આં-

ચકા ખાવા તે.

દડદડ (અ) ટપકટપક.

ફળીઉં(ના)શેરી,મોહોલો

રોવા (કિ) રડવા.

અકળામણ=ધભરાટ.

કઠણ (વિ) અધરાં.

ઉમંગ (ના) ઉમેદ, ઉલટ

આનંદ=સંતોષ, હરખ.

લોહી (કુ) લુછી.

સાંભરતા=યાદ આવતા.

જવાબ (ના) ઉત્તર.

પાઠ ૫૭ મો.

આનંદી=મગન, ખુશ.

ધુધવાતુ (વિ) રીસાળ,

અહડેલું.

વસમું (વિ) અધરું.

પડોશ (ના) પાસેનું ઘર.

કાયર=હેરાન, દુઃખી.

કહેવત (ના) કેહેતી,

કેહેણી.

ગોખી (કુ) પાઠે કરી.

પેટભરું (વિ) ગુળરોકરું.

હસમુખી (વિ) મગન.

તાળો (ના) કાંટો.

સ્વભાવ (ના) આશિયત.

પાઠ પટ મો.	શોભે (કિ) સારો દેખાય.	કાલ (ના) કાયલ.
સમસ્યા (ના) ઉખાણા, કો	ઉત્તમ (વિ) મોટો, શ્રેષ્ઠ.	વસેદરે=દરમાં રહે.
હેડા, બેદમાં પુછવાનું.	સર્જન=સારા માણસ.	પઢતો (કિ) બણતો.
શ્વાન (ના) કૂતરો.	તાત (ના) બાપ, પિતા.	પંડિત (ના) વિદ્વાન.
સુખણ (વિ) સારી પેઠે	વીવા=સગપણ, સગાઈ.	પૂર્યો (કિ) જોડ્યો.
જાણીતો.	કાળ(ના) કુદકો, છલંગ.	ચેતજ્ઞે (કિ) જાણુજ્ઞે.
મૃગ (ના) હરણ.	ચતુર=ડાહ્યો, શાહ્યો.	મધુરો (વિ) મીઠારાગનો.
નર (ના) બાપડો, મરદ.	નારી (ના) બાપડી, સ્ત્રી.	સામળબટ=એક મહોટો
ગળ્યો (કિ) ઢાંક્યો.	નિર્બળ (ના) કમજોર.	કવિ થઈ ગયો.

(કવિતાની સમજૂતી). (૮).

એક નરેનરને ઢાંક્યો, તેથી શરીર સાફ દેખાય; તેમાં એક તો ધણો ઉમદા માણસ છે, ત્યારે તમે ચતુર પુરૂષ હોય તો સમજી લેજો. એ શું છે? (જાઓ).

મોટા કુળથી (દૂધથી) ઉપજી તેના બાપનો જ બાપ (દહીં તેનો બાપ, ને તેનો બાપ દૂધ) તેની સાથે સગપણ કર્યું (છાશ નાંખી દૂધ જમાવ્યું) તો તમે શાણા એવાત સમજો એ શું છે? (છાશ).

કુદકો મારે પણ હરણ નથી. સસલો પણ નથી ને કૂતરો પણ નથી તેમ મોં જોયું છે પણ મોર નથી ત્યારે તમે ડાહ્યા સારી પેઠે જાણીને સમજી લેજો એ શું છે? (દેડકો).

રંજે પીગો છે પણ પોપટ નથી; કાળો છે પણ નાગ નથી, તેમ પાંખો છે પણ પંખી નથી; ને તે ઉડે છે ખરો પણ કાગડો નથી; ત્યારે એ શું છે બોલો? (ભમરો).

તે જાતે સ્ત્રી જાત છે પણ કમજોર નથી; કાળી છે પણ કાયલ નથી; તેમ દરમાં વસે છે પણ સાપણ નથી ત્યારે એનો જવાબ બોલો એ શું છે? (તરવાર).

બણતો પણ વિદ્વાન નથી; ને જોડ્યો છે પણ ચોર નથી તમે ડાહ્યા હોય તો સમજી લેજો; એ મધુર રાગનો છે પણ મોર નથી; ત્યારે એ શું છે બોલો? (પોપટ).

પાઠ પટ મો.

પાટ (ના) આકાર.
કૌવત (ના) જોર.
સરજી (કિ) પેદા કરી.
મૂળમાં (અ) પેહેલાં.
જીડવા (ના) દીડવાં.
ઉમેડે (કિ) મુળસાથે
ખેચી કાઢાડે.

પીલીને (કૃ) દાખીને.
આદમી (ના) માણસ.
રૂપ (ના) પાટ, આકાર.
બદલે (કિ) ફેરવે.

પાઠ ફૌ મો.

અર્વાચીન (વિ) નવું.
નામાંકિત (વિ) પ્ર-
ખ્યાત.
ઉછેરી (કિ) મોટાકરી
તરશ્યો (કિ) ખાસ-
વાલો.

ન સંખ્યાયાથી (અ)
સહન ન થવાથી.
બકિત (ના) બજન.
લીન (ના) તનમય, મસગુલ
મહેશ્યાં (ના) ટોણાં.
પ્રવાસ (ના) મુસાફરી
અવસ્થા (ના) હાલત.
અખાડો (ના) મઠ.
અતિથિ (ના) અન્ન-
શ્યા બીજીક.

સંતોખી (વિ) સંતોષ
દધને.

અભિપ્રાય (ના) મત.
પાઠ ફર મો.

પોરા (ના) ઝીણાજીવડાં.
વિદ્વાન (વિ) પંડિત.
સંખ્યા (ના) કંઈ આંકડો.

સૂક્ષ્મદર્શક (વિ) સૂક્ષ્મતે
ઝીણી, ને દર્શક તે
દેખાડનાર, એટલેઝી
ણી ચીજ મોટી દેખાય
એવો કાચનો સંચો,
મોટી ચીજ દેખાય
એવું ચંત્ર. [ખાડો.

ખાખોચીઆ (ના) નાનો
અખજ (વિ) સોકરોડ.
જેરવે (કિ) પચાવે.
મતુરાષ (ના) ડહાપણ.
મળી (ના) એક જાતનો
કાળો રંગ.

મેળવ્યું (કિ) મેળવ્યું.
પારદર્શક = જેમાંથી આર-
પાર જોવાય તે.

ગળીએલ (વિ) કાળો રંગ.
કુંડાળાં (ના) ચકરડાં

બક્ષ (ના) શીકાર.
આમળા (ના) વળ.

છીપ (ના) છીપાણી.
નકશી (ના) કારીગરી.

કાહેલી (વિ) સળેલી.

પાઠ ફર મો.

વર્ણન (ના) ખ્યાન.
રમણીય (વિ) ખુશલાગે
એવી, ખુશનુમાં.
ગંડી (ના) નાની બેંસના
જેવું જાનવર થાયછે.

પુણ્યશાળી (વિ) ધર્મઆત્મા.
પ્રખ્યાત (વિ) નામીયો.
ખાગ (ના) મોટો ખગીયો.
ધર્મશાળા = પરદેશીઓને
ઉતરવાનો મુકામ.

માંડવી (ના) રવેશ.
મહારાજ (ના) મોટારાજ.
ખેડોળ (વિ) પાટ વગરનું.
વેપારી (ના) રાજગાર
કરનારા, રાજમારી.

ખૂડાડે (કિ) કુખાવે.
તોપખાનું (ના) તોપો

રાખવાનું ઠેકાણું.

સાહુકાર (ના) પૈસાવાળો,
આખરદાર ગ્રહસ્થ.

દાનેશ્વરી (વિ) ધર્મઆત્મા.

પાઠ ફર મો.

બદ્ર (ના) બદ્રકાળી માતા
ઉપરનું મકાન.
મોદીખાનું (ના) સીધું સા-
માન વેચવાની દુકાન.

ધીકાટો (ના) જથાળધ-
ધી વેચવાનું ડેકાણું.
તમામ (અ) ખીલકુલ.
પૂર્વજો (ના) પિત્ર.
કાંપ (ના) છાવણી.
વિશાળ (વિ) મોટો.
સાહેબલોક(ના)ગોરાલોક
લસકર(ના)ફાજ, સેન્યા.
મેહેલ=ઝોડુંબુંદર મકાન
સવારી (ના) હાથી ઉપ-
રનો વરઘોડો.

પાઠ ૬૪ મો.

અરણ્ય (ના) સુરજ.
ઝગઝગે (કિ) તેજ કરે.
બહેલ (ના) એક જાતનું
મોડું મચ્છ, જેનેલોકા
મગરમચ્છ કહેછે તે.
જળચર (વિ) પાણીમાં
રહેનારું જનાવર.
ચરખી (ના) જનાવરના
ચામડાના પાતળા
પડમાંથી જે ચીકણી
વસ્તુ નીકળેછે તે.
વનસ્પતિ=લીલોતરી.
ગુજરાન (ના) ગુજરા.
નિર્મળ=ચોખ્ખું, સાફ
ગરમી (ના) તાપ.
પુષ્કળ (વિ) ધણું [ગ.
શિખર=ટોચ, ઉપલોભા-

જવલે (અ) કોઇવખત.
ખેલી (ના) ભાષા.
લિપિ (ના) ભાષા.
ગોરા(વિ)સફેદ, ઉજળા.
આછા (વિ) થોડા. [ની.
માંજરી(વિ) ભુરાડોળા
ખ્રિસ્તિ(વિ)ઇશુખ્રિસ્તને
માનવું તે.

પાઠ ૬૫ મો.

શાણી (વિ) ડાહી.
પત્રિત્ર (વિ) ચોખ્ખી.
સંતાન (ના) છોકરું.
સતીથઇ (કિ) પતીપછ-
વાડે બળીમુઠ.
સહન (અ) શાંખવું.
કારબાર (ના) વહીવટ
મહેસુલ(ના)જમાબંદી.
વતનદાર(ના)જગીરદાર.
પંચ (ના) લવાદ.
પરોપકાર(ના) પારકાનું
બલુકરવું.
હિસાબ (ના) ગણતરી.
શુદ્ધ (ના) હિંદુઓની
ચોથી વર્ણ.
પોશાક (ના) પહેરવેશ.
રોકાયલી (ક) ધેરાયલી.
ક્ષેત્ર (ના) તીર્થ.
સદામત (ના) અનછત્ર.
ઇનામી (ના) જગીરી.

પ્રતાપી (વિ) પરાક્રમી,
શુરવીર.
મરજીવાની (વિ) યુવાવ-
સ્થા, તારણ.
મદ (ના) ગર્વ.

પાઠ ૬૬ મો.

પરોપકાર=પરકલ્યાણ.
અમલ=વમરમણેલા.
દરકાર(ના)પરવા, જરૂર.
રળવા (ક) પેદા કરવા.
બરદાસ (ના) બાલાસ.
જ્ઞાન=સમજણ, અકલ.
પાડોશ(ના) પાસેનું ઘર.
ધંધેલાગીશ (કિ) રોજ-
ગીરે વળગીશ.

ફેવું (ના) કરજ, રણ.
સ્થાપન (ના) મંડાણ.
વખાણ (ના) તારીફ.

પાઠ ૬૭ મો.

સ્વધર્મો=પોતાનાધર્મનો.
ભુંડું (ના) ખરાબ.
ભાંડે (ક) ખરાબ બોલે.
ખુશ્કું=ઉધાડું, સાફ.
સદ્ગુણી (વિ)સદાચરણ.
ભાયક (વિ) ધટારત.
આદમી (ના) માણસ.
પ્રીતિ (ના) હેત, પ્યાર.
આજ્ઞા (ના) હુકમ, રજ.
પ્રસન(વિ) ખુશ, મગન.

વેરી (ના) દુસ્મન, શત્રુ.
કલ્યાણ (ના) સારું, રૂંડું.
દેશી(વિ)વતની, પોતાના
દેશનો.

પાઠ ૬૮ મો.

દૃષ્ટાંત (ના) દાખલો.
કાવચ=એકજાતના વવ-
ળતા પાંદડાંનું ઝાડ.
મોગરો (ના) એકજાતનું
ખુશબોદાર ફુલ.
ડૂખ(ના)કલમકરેલીડાળી
વાંઘ્યાથી (કૃ) રોપ્યાથી.
ખેટાં (ના) દીકરા.
અગત્ય (વિ) જરૂર.

મારફી=મારનાફપનું.
મીઠાશ=મલાઈ, નમ્રતા.
બૂલવી (કિ) વીસરવી.
અંતે(અ)છેલ્લે,આખરે.

પાઠ ૬૯ મો.

બહુંબહું=સારું નહારું.
આશ (ના) આશા.
વંદન=નમસ્કાર, નમવું.
નિંદક (વિ) યુગલીખોર.
સાલસ (વિ) સાદો, નમ્ર.
પડછદો=પડધો.
મૂળ (ના) મૂળિયાં.
માનવી (ના) માણસ.

કદાપિ (અ) કોઈ વખત.
લેશ (અ) જરા.
ખાર(ના) હેત, ચાહેતો.
ખાર(ના) અદાવત, વેર
દોષ (ના) ઠપકો.
ચઢાવીએ (કિ) દહાડો.
શુણો (કિ) સાંભળો.
નદો (કિ) બદમોહકરે.
ખંધું (વિ) લુચું.
ગંદું (વિ) ગોળ.
વદે (કિ) ખોલે.
જન(ના)માણસ,સખસ.
તુર્ત (અ) તરત, ઝડ.
પડે (કિ) થાય.

(કવિતાની સમજૂતી). (૯).

મોગરાના મૂળિયાંમાંથી સુગંધવાળાં ફૂલો ઉપજે છે, તે જેમ નાક તથા
આંખને ગમે છે, તેમ માણસના મોંહોડામાંથી નીકળેલા મીઠાસવાળા બોલો
ઠાનને વહાલા લીંગે છે. તેજ પ્રમાણે ખાર-મેળવનારા કાવચનાખી (ખી
હોતા નથી ફાફડા જેવા થાયછે) કે જે જરા ડીલે લગાડીએ તો ખજવાળ
આવે ને લાલ ચકામાં પડી રહે તેવા કડવા બોલ કહીએ; મોગરાની કલમ
કાપીને વાવી હોય તો તેમાંથી કાવચ ન ઉગે તેમજ કાવચ વાવી હોય તો
તેમાંથી મોગરો ઉગશે એવી જરાએ આશા રાખવી નહીં (એટલે કાંઈનું
ભુંડું કરીશું તો તે બહું કરશે એવી આશા થોડી) તે માટે એકવાર આપણે
વિવેકથી વિચારી જીએ, કે જેવા ખી વાવીએ તેવાંજ ઝાડ ઉગેછે. લોકાની
પ્રીતિ કે ખાર મેળવવો એનો ઇલાજ આપણા હાથમાં છે. તે માટે દલપ-
તરામ કવિ કહેછેકે દુનિઆના લોકને તેટલા સારૂ ઠપકો ન દેવો. (૧).

નમસ્કારનો શબ્દ કહીને નમસ્કારનો શબ્દ સાંભળો ને જો તમે કદી
કોઈની નિંદા કરો તો તમે યુગલીખોર કહેવાઓ; સખ્યતાનો શબ્દ

કહીને સખ્યતાનો સાંભળો લુચ્ચો કહ્યાથી તે તમને લુચ્ચો કહે;
ચોખ્ખો શબ્દ કહીને ચોખ્ખા શબ્દ સાંભળો ગોળો કહ્યાથી તે તમને
પાછો ગોળો કહે, માટે માણસો એક બીજામાં જેવા સામસામા શબ્દ
બોલે તેવોજ તુરત તેનો પડધો પડે (એટલે) સામો માણસ પણ
તેવુંજ બોલે. (૨).

પાઠ ૭૦ મો.

સ્થાપનાર (વિ) મંડાણ
કરનાર, પ્રવર્તક.

ગાદીબોગવી (કિ) રા-
જકરી.

આશ્રય (ના) મદદ.

ખડેરો (ના) જુની તુટી
પડેલી ઉજડ ઈમારતો.

પૂરથી (ના) રેલથી.

મૂર્તિઓ (ના) છબી-
ઓ, પ્રતીમાં.

શિક્ષાઓ (ના) મોહો-
રવાળુ નાણું.

લગભગ (અ) આશરે.

બાંધો (ના) બંધારણ.

મઠ (ના) આશ્રમ.

વતન (ના) પોતાનો
દેશ, સ્વદેશ.

ઓળખાવા (કિ) પી-
છાણવા, જણાવા.

રત્નજડિત (વિ) હીરા
જડેલી. [રહસ્તી.

બળાત્કાર (ના) બળ-

મહોર (ના) સીકો.

પાઠ ૭૧ મો.

ચઢિઆતો (ના) ચઢતો.

લેખામાં (વિ) લિસાબમાં.

ગ્રેટબ્રિટન = અંગ્રેજ લે-
કાનો દેશ ઇંગ્લંડ

સ્કૉટલંડ ને વેલ્સ.

ડાંગર (ના) ભાત.

નીપજે = પાકે, પેદાથાય.

વચ્ચોવચ્ચ (અ) બરાબર.
વચ્ચમાં, વચ્ચાળે.

સુરંગ (ના) નેહર.

આવળ = આવવું જવું.

નામદાર (વિ) પ્રખ્યાત

કીર્તિવંત, નામીઓ.

દરબાર (ના) રાજસભા,
રાજકચેરી.

દર (વિ) હરએક.

વસ્તી (ના) વાસો, મુકામ.

પાઠ ૭૨ મો.

કુટડાઈ (ના) શોભા.

ટાપટીપ (ના) તાલમેલથી

શણગારવું તે.

ચાલ (ના) રીત.

જંગલી = ખેવકુદ, મૂર્ખ

અગ્નિ (વિ) વગર કેળા
ચલા, બોળા.

હોંસેહોંસે (ના) ઉમંગથી.

ડોળ (ના) ચેહેરો, બપકો.

જન્મથીજ (ના) અવતરે
ત્યારથીજ.

ચોખ્ખાં (વિ) ચોડા.

ડામ (ના) ધગધગતા
લોઢાનો ઉનોચપકો.

પાઠ ૭૩ મો.

શિકલ (ના) મોનો
ચેહેરો.

નામાંકિત (વિ) નામીઓ.

કદરૂપાં (વિ) બેડોળ

કસર (ના) ખામી

વેહ (ના) કાણું, છિદ્ર.

ચીખું (વિ) મેઠેલું, ચપટું,

રૂપાળું (વિ) રૂપાવડું.

ખૂડ (ના) કાનની લાલી

ઉપરનો વચગાળેનો
ભાગ.

વજન (ના) બાર, બોજો.
દુઃખી(વિ) હેરાન, કાયર.

પાઠ ૭૪ મો.

કરોડ (ના) બરડાની
વચમાંનું હાડકું.

પાંસળીઓ (ના) પાસાત
રફની હાડકીઓ. [ર

દરદ (ના) દુખાવો, કળત-
સણકા(ના) ચસકા [રતા.

નુકસાન કારક=દાણી ક-
હડપચી(ના) દાઢી આગ-

ળની જગો.

મેશ (ના) કાજળ.

ટપકાં (ના) છુંદણાં.

નીચવર્ણ (ના) હલકી
જાત, હલકા લોક.

વદના(ના) દુઃખ, આપદા.

ખોટ(ના) તગાસ, તોટો.

રેખો (ના) મેખો.

પાઠ ૭૫ મો.

ઝોધડિયું (ના) ચાર થડી
નો વખત. [લુસો.

ગૃહસ્થો (ના) મોટા મા-
આરસ પહાણ(ના) આ-

રસનો પથ્થર.

માનતા(ના) બાધા, આ-
કીન, નીમ.

સિંહાસન (ના) ગાઢી,
(સિંહનું આસન).

દેવલ (ના) દેડું, મંદીર
સૈકો (ના) સેંકડો.

સ્તંભે (ના) થાંભલાએ.

સલાટો(ના) પથ્થર ટાંક
નારા કડીઆ.

દાંતા (ના) ગૂજરાતની
ઉત્તરે એ ગામ છે.

રાણા (ના) રાજા.

જાત્રાળુ(વિ) જાત્રાવાસી.

બેટ (ના) નજરાણું.

કર (ના) વેરો. [ર

પાળીઆ(ના) કારણ, કા-

આપુ (ના) ગૂજરાતની-

ઉત્તરે એક પર્વત છે.

પાઠ ૭૬ મો. [ગ-

જવાળા(ના) બળતા, આ-

કમાણી=રજતર, કમાઇ.

દશાંશ (ના) દશમો ભાગ.

નગરશેક (ના) શેહેરનો-

શેઠીઓ.

ગુમાસ્તા (ના) વાણોતર.

બારસાખ=બારણાં સા-
યેનું ઝોખડું.

લેખ (ના) દસ્તાવેજ.

દરસાલ=દર વરસ.

અર્પણ (ના) આપવું,

ચડાવવું. [વર્ત.

ગબર (ના) જબરો પ-

જબર (ના) જબરા.

ચઢાવ (ના) ઢોળાવ.

જવાળામુખી (ના) બ-
ળતામાંનો પર્વત.

પાઠ ૭૭ મો.

માયાળુ (વિ) દયાળુ.

બાઈબંધી (ના) દોસતી.

બાઈબંધ(ના) દોસ્તદાર.

વાંક(ના) તકસીર, ચુનો.

વેંત (ના) ખીસ્લસ.

નમીએ (કિ) વાંકાવળીએ

ધલાજ (ના) ઊપાય.

સ્વાર્થી (ના) પોતાની

મતલબના, ગરજબ.

સોખતી (ના) સાથી.

પરગણુ(ના) પરકસ્યાણી.

દયાળુ(વિ) માયાળુ. [આ.

ગોઠીઆ (ના) મસલતી-

મોટા(વિ) ઉદાર, સખી.

દાખ(ના) અપરાધ, પાપી.

પાઠ ૭૮ મો.

કરોસીન તેલ (ના) જ-

મીનમાંથી નીકળતું
પાણી જેવું બાળ-

વાનું તેલ.

પેટ્રોલ્યમ (ના) કેરો-

સીન તેલ.

તેજળ (ના) અરમ રસ

(એસીડ)

ખનીજઠાર (ના) ખાણ-
માંથી નીકળેલોદામર.
સડો (ના) કોહવાટ.
ડામર (ના) સુકાઈ ગયલું
કાળું જડું પેટ્રોલ્યમ
જે વરસાદના દીવ-
સમાં પાણી જવાની
જગ્યા પર લગાડે છે તે.
આસ્ફાલ્ટ (ના) કચરા-
વાળો ડામર.
અવરજવર (અ) આવ-
જવ.
રોલર (ના) કાંકરા દા-
ખવાનું લોખંડનું ગો-
ળચક્ર.
ટકાઉ (ના) મજબૂત.
રેલ્વેરેશન (ના) આગ-
ગાડીનું મથક.
પાઠ ૭૯ મો.
કારખાનાં (ના) હુનર-
શાળા.
ડબ્બા (ના) દાખડા.
ઝાળીબે છે (કિ) કલા-
ધથી સાંધીલે છે.
દરજા (ના) પ્રકાર.
મંધ (ના) વાસ.
તેજવાળો (વિ) પ્રકા-
શવાળો.
ઉધરસ (ના) ખાંસી.

સ્થિર (ના) હાલેચાલે
નહીં તે.
અડકવાથી (કુ) ભાગવાથી.
બડકો (ના) મોટું તાપણું
ઓલવાતો (કિ) ખુઝાઈ
જતા.
સાવચેતી (ના) સંભાળ.
પાઠ ૮૦ મો.
રમુજી=ગમત પડે એવી.
ખડખડાટ (ના) અવાજ.
ખીધાં (ના) ગભરાયાં,
ખીનાં.
હિંમત (ના) છાતી.
છાજલી (ના) છાખડી.
ભચરડાઈ (કુ) દબાઈ.
ધાટ (ના) આકાર, ડોળ
ચતુરાઈ (ના) ડાહ્યાપણ.
ફસાઈ (કુ) કમજ આવી
ધારતી (ના) ખીક, ડર.
પાઠ ૮૧ મો.
બોજનક્રિયા (ના) જં-
ખાની તરેહ-રીત.
સાહેબલોક (ના) અંગ્રેજ
તરેહ (ના) રીત, યુક્તિ.
અણીદાર (વિ) અણી-
વાળી.
અવધડ (ના) અડચણ.
નરમ (વિ) પાણી જેવી.
વેલા (ના) આપદ

ધરધણી (ના) ધરનો માલિક
કાવતું (કુ) ઠીક પડતું.
ટગરટગર (કુ) એકીનજરે.
કકડીને (કુ) ધણીસખત.
ધેંસ (ના) બડકું.
ધુણાવું (કુ) હલાવું.
ગટગટાવી (કુ) ઠાંસી, પી.
તરેહવાર (વિ) અનન્ય.
પાઠ ૮૨ મો.
ચોરસ (વિ) ચોખંડા.
પરોણો (ના) પરોણા
ઉતરેલા તે, મેમાન.
કાડીને (કુ) ચીરીને.
ઠાલવી (કુ) ખાલવી
ખૂમચા (ના) મોટીયાળી
જેવું છાછડું વાસણ.
કાવો (ના) ઉઠાળો.
મેળી=ગૂળપણુ વગરની.
સુરમ (ના) સુગંધ, વાસ.
પાઠ ૮૩ મો.
સંધ=જત્રાજનાઈ ટોળું.
ટુંક (ના) શીખર, ટોચ.
રગિયામણો (ના) શો-
ભાવતો, સારો.
મોઠળો (વિ) પોહળો.
આનંદ=હરખ, સંતાપ.
પગથી (ના) પગથીયાં.
વિસામા (ના) વિશ્રામ
લવાના ઠેકાણું.

વગડો (ના) રાન, જંગલ
 નામીયા (રિ) પ્રખ્યાત.
 ધનવાન (વિ) પૈસાદાર.
 શિક્ષાલેખ (ના) પથ્થરપર
 કાતરેલો દસ્તાવેજ.
 હરસાલ (ના) વરસો વરસ.
 ઉચકો (ના) ઉપડ માપ,
 ઠેરવેલી રકમ
 પૂજારા (ના) પુજા કરનાર
 રાતવાસો = રાતનો મૂ-
 કામ, રાતનો પડાવ.
 ઠાકોર (ના) રાજ, રાણો.
 સદાવ્રત (ના) ધર્મદા
 સીધું સામાન આપ-
 વાનું મોદી ખાનું. [જ.
 મરકી (ના) મરવાનો રો
 પાઠ ૮૪ મો.
 ભૂમધ્ય (વિ) જમીનની
 વચમાં આવેલો.
 રેતાળ (વિ) રેતીવાળો
 રણ (ના) રેતીનું મેદાન
 વાયરો (ના) પવન, વા.
 જવદલે (અ) કાઠવખત.
 ઝાડપાન (ના) ઝાડપાલો.
 વાદી (ના) ઝાડપાન
 વાળો જગો.
 પાઠ ૮૫ મો.
 સારેછે (કિ) પૂરી પાડેછે.
 સાલ (ના) વરસ.

પૂર (ના) રેલ.
 કાંપ (ના) કચરો.
 શામળા (વિ) કાળા.
 સીધી (ના) હાથસી.
 કદરૂપા (વિ) અદશીકલના.
 નિમકહલાલ (વિ) ખા-
 ઘેલા અનનો ઉપ-
 કાર કરનારો.
 કેપ (ના) બુસીર.
 હિંસક (વિ) હત્યાકરનારો.
 ઝોળેઝોળાં (ના) ટોળેટોળા
 ખૂની (વિ) ઘાતકી, નિદ્ય
 પાઠ ૮૬ મો.
 સત્તા (ના) હાકમી.
 અજવાન (વિ) જોરાવર.
 માંડળિક (વિ) ખંડ-
 છી આપનાર.
 સ્વતંત્ર (ના) આપઅ-
 ખતીયાર.
 ગરાસ (ના) ગામરક્ષણ
 માટે આપેલી જગો.
 તહેનાતમાં (ના) હજુરમાં
 વિસ્તાર (ના) ફેલાવો.
 પેઢી (ના) વંશજો.
 ખમ્મનચી (ના) કી-
 લીદાર, ભંડારી.
 બુદ્ધિમાન (ના) અક્ષ-
 લવાન.
 બુદ્ધ (ના) લડાઈ.

પ્રવીણ (ના) પ્રખ્યાત.
 પુરોહિતે (ના) રોજગાર.
 ચાંચિયા (ના) દરીઆમાં
 લુટફાટ કરનારો.
 મુક્તચયો (કિ) છુટો થયો.
 મત્રિ (ના) સલાહકાર.
 સંધ (ના) જનના જન-
 નાઈ ટોળું.
 પાઠ ૮૭ મો.
 પિતા (ના) આપ, તાત.
 સેવા (ના) ચાકરી, બરદાસ.
 છડો (ના) એકલો.
 છોટો (વિ) નાનો.
 પાળીપોષી (કૃ) ખવડાવી
 પીવાડી. [પાડ.
 આભાર (ના) ઉપકાર,
 અંતર (ના) દિલ, મન.
 ભેદ (ના) સમજણ, કારણ.
 કોટીકોટી (વિ) બહુધણી.
 કાયા (ના) શરીર, દેહ.
 છત્ર (ના) ઢાંકણ.
 પ્યાર (ના) હેત, આહેના.
 અત્યંત (વિ) બહુ, ખુબ.
 પાણ (વિ) નઠારો, કપુત.
 વડા (વિ) મોટા.
 વાંક (ના) ગુન્હો.
 રાંક (વિ) ગરીબ, અનાથ.
 રનેહ (ના) હેત, પ્યાર.
 દેહે (ના) શરીર, કાયા.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૦).

જ્યારે હું છોક નાદાન નાનો છોકરો હતો, ત્યારે પિતાજી તમે મને પાળી પોશીને મોટા કીધો; તે વખતે સારી રીતથી મને ખુશીને ખુશી રાખતા; હવે એ તમારો પાડ હું કેમ વીસડું. (૧).

જે વખતે હું નાનો હતો તે વખતે છાતીએ ચડી તમારી મૂછ ખેંચી ત્યારે તમે દિલમાં જરા પણુ રીસ નહોતી આણી; ને જે મેં મ્હોડે કહ્યું તે બધી વાતની હા હા કહી; હવે એ તમારો. (૨).

મને સારી શીખામણુ દધને સુધાર્યો, અને વિદ્યા શીખવીને વિવેકથી વધાર્યો; તેમ મને બધી વાતની સમજણુ બરાબર આપી, હવે એ હવે તમારો. (૩).

તમારી કાયાપર મારેવાસ્તે ધણું ધણું દુઃખ વેઠ્યું, મને છાતીએ દાખીને મારી આસનાવાસના કીધી; ને ખરા ભાવથી મારા ઉપર હેત રાખતા, હવે એ તમારો. (૪).

મને જોતાં ત્યારે મનમાં ધણો સંતોષ પામતા, ને જે વસ્તુ મ્હોડે મેં માંગી તે તરત લાવી આપતા; જે નઠારોછોકરો હોય તેજ એ તમારો પાડ બૂલે, તો હવે એ તમારો. (૫).

મારાથી કંઈ ખોટું કામ થાય ને મોટા ગુનામાં આવું તો નાદાન જાણી શિક્ષા કરવાને બદલે તમે મારાપર દયા લાવતા; ને પ્રીતિ ન ઉતારતા મારા અંગને કંઈ પણ દુઃખ ન દીધું, હવે એ તમારો. (૬).

પાડ ૮૮ મો.	સેવના (ના)સેવા, ભક્તિ.	સન્ધ્યા (કિ) બનાવ્યા.
લાવ (ના) લાવો, લાભ.	માગ્યશાળી (વિ)નશીખ-	નેત્ર (ના)આંખ, લોચન.
સજવું (કિ) રચવું.	વાન, નશીખવાળો.	નીર (ના) પાણી.
નિરખવું (કિ) જોવું.	તુચ્છ (વિ) હલકો, નીચ.	ઉરે (ના) દીલે, હૈયે.
જગન્નાથ (ના) જગ-	ટાળી (કિ) મટાડી.	ભાવ(ના)આહેના, હાંશ
તનો ધણી, ધન્ધર.	જનો (ના) માણસો.	પિતુ (ના) બાપ, તાત.
હયાતી (ના) જીન્દગાની.	મધ્ય (અ) વચ્ચે, માંહે.	શુભ(વિ)સારું, મંગળીક.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૧).

મને બણાવી ગણાવી નસીબવાન (લાહેર) બનાવ્યો, ને મારી ખરાબ તોછડી આદત મૂકાવી; જેથી કરી લોકોમાં મારી આખર ફેલાઈ ગઈ, હવે એ તમારો (૭).

મેં આ સારો (ઉપબોગ) ઝોરીઝો લીધો ને જે હવે લઈશ તેનો આભાર બધો પિતાજી તમારો માનું છું એ બધા ઉપાયો મારા સુખને સાઈ તમે રચ્યા છે, હવે એ તમારો (૮).

તમારી આંખોમાં પ્યારના આંસુ લાવીને મને જોતા, ને પોતાના કહેજ સાથે લગાવીને દાખતાં; તે વખતે મ્હોડે મીઠા શબ્દ બોલતા, હવે એ તમારો (૯).

હું આજ સુધી નાદાન બચ્યું ને અજાણ્યો હતો તેથી તમારો ગુણ મેં મનમાં એકે જાણ્યો નથી; આજ હું હવે જાણીતો (મોટો સમજણો) થયો છું, હવે એ તમારો (૧૦).

જગતનો ધણી જે હથ્થર તે જો મને હયાત રાખે, અને મારી ને તમારી જીદગાની સલામત રહે, તો સાચે ભાવે નિરંતર તમારી સેવા કરું હવે એ તમારો (૧૧).

હોંસથી બણીને આ સારા છંદ ગણી રાખે, તો પિતાની સેવા કરવાને નહારા થશે નહીં; સાઈ જ્ઞાન મેળવીને પછી સારે કામે લાગશે ને આ સારા છંદ ફલપતરામ કવિએ બનાવ્યા છે. (૧૨).

પાઠ ૮૯ મો.	ખંડણી (ના) ઉપજનો.	ખાંધકામો (ના) ધમારનો.
વસાવ્યું (કિ) વસ્તી કરી.	હીરસો.	શોખીન (ના) ફાડીલો,
ઉમરાવો (ના) અમીરો,	ટોચે (ના) મથાળે.	ધચ્છાવાળો.
શેઠીયાઓ. [છીક.	પ્રતાપ (ના) તેજ, કરપદાબ.	હયાત (ના) કાયમ.
નિમકહલાલ (ના) પ્રમા-	નજરાણાં (ના) ભેટ.	રમણિય (વિ) શોખીતું.
ખંડ (ના) દંજો, બ.	પાઠ ૯૦ મો.	કબર (ના) ઘોર. [કબર.
જવો, તોદાન.	પરાક્રમી (ના) શુરવીર.	રોજે (ના) ધુમટવાળી
દાબ (ના) કરપ.	નકશીદાર (ના) કોતર-	નિમિત્ત (ના) બાહનું.
કિચાચો (કિ) બચાવ્યો.	કામવાળા.	પાઠશાળા (ના) નિશાળા.

મુસાફરખાનાં (ના) ધ-
ર્મશાળા. [જો કુવો.
વાવ (ના) પગથીઆવા-
ઉછેરાવતો (ના) વવાવતો.
દમદમો (ના) દમામ,
દોળ, બપેકો.
સલામી (ના) નમન.
લાસ (ના) મુડદુ.
ડાઠ (ના) દમામ.
પરોપકાર (ના) પાર-
કાનું બહું કરવું.

પાઠ ૯૧ મો.

ગોળાર્ધ (ના) અડધોગોળ.
વહાણુવટી (ના) તોકા-
શાસ્ત્રના જાણનારા.
સમઘાત (વિ) સરખો.
વળગીને (કૃ) ખાઝીને
કડકા (ના) બાગ.
ખખરદાર (વિ) હોશિયાર.
ખરેખાત (અ) સાચોસાચ
ઢગલેઢગલ = ધણુંજ.
નીપજ (ના) પાક, પેદાશ

પાઠ ૯૨ મો.

અજ્ઞાની (વિ) અણસમજી
બોળા, વગર શીખેલા

ભૂત (ના) પીશાચ.
નજર (ના) કુદ્રષ્ટિ.
ઝોડઝપટ (ના) સપડાવું.
પ્રકાર (ના) રીત, તરેહ.
સમજી (વિ) વિચારવંત.
કરડી (વિ) આકરી.
ધગધગતા (વિ) ઊનાંઊનાં.
અગારા (ના) દેવતાનાસ-
ળગેલા કોયલા.

પાઠ ૯૩ મો.

પ્રયોગ = કરી જોવું, અ-
જમાસ કરવી તે.
મંછા (ના) ઇચ્છા.
શંકા (ના) વેહેમ.
ચીસ (ના) કીકીઆરી.
લગડીન (ના) ઢાળકી.
પડછાયો (ના) ઓળો.
કસર (ના) ખામી.
પરસેવો (ના) પસીનો.
જીગતીયાખંધ = હીકમ-
તથી.
ખખરદારી = હોંશિયારી.
ચોકશી = ખારીક તપાસ.
ડાકણ (ના) ચૂડેલ.

પાઠ ૯૪ મો.

વંત્રી (ના) ડાકણ, ચૂડેલ.
આણ (ના) દુવાઈ.
રોણ (ના) તોફાન.
બાવસાર (ના) જૈનધર્મ
પાળનાર હિંદુ લોક.
મધરાત (ના) વચલીરાત.
ચાંદરણું (ના) ચંદ્રમાનું
અજવાળું.

ધૂજવા (કૃ) ખહીવા.
હામ (ના) હિમત, છાતી
ચોકીવાળા = પોહોરેદાર.
ડામચીઓ (ના) માચડો.
બગત = ગુર, ઉપદેશી.
શોરખકોર (ના) અવાજ.
વિગત (ના) તપસીલ.
વિખ્યાલ (વિ) નામીયું.
મસાણ (ના) રમશાન.
દાસ્દરસ (ના) હવામા-
ખુલો મૂક્યાથી જલ-
દી સળગીઊઠે એવા
એક પદાર્થનું નામ.
આકિસજન (ના) એક
જનતની હવા.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૨).

પવન આવ્યાથી નેવા આગળનું નળીજી ખસીને હેઠે પડયું તે જો-
ઈને કૂતરું બસવા મંડયું ત્યારે ત્યાં ઘણો હોહાકાર થઈ રહ્યો; ત્યારે

માંહે કોઈ કહેવા લાગ્યો કે હા મેં ચોર દીઠોતો, પછી એ વિષ મ્હોટી મ્હોટી વાતો ધણીએ કરે. (પણ તેમાંનું શું ?) તો એ પ્રમાણે અખો ભગત કહેછે કે ભાઈ વેહેમની વાત એવી સમજવી.

પાઠ ૯૫ એ.	અજમાવી (કૃ) વાપરી.	અગ્નિ (ના) દેવતા.
વશીકરણ (ના) વશ કરવાનો મંત્ર.	પાઠ ૯૬ એ.	ઝાળ (ના) આંચ.
અપશુકન(ના)ખરાખનિ-શાની, ખરાખ શુકન.	હરતાળ=એક જાતની પીળા રંગની ધાતુ.	લખમી (ના) પૈસા.
શુકન=ચિન્હ, નિશાની.	કાળ (ના) મોત.	વાસીદુ(ના)કચરો, પુજો.
પોમળ(વિ) પોલું જૂઠું.	અડતાં (કૃ) અડકતાં.	તાલ (ના) મળ, રમૂજ.
જૂવો (ના) જૂતપીસાય કાઢાડનાર, ઢોંગી.	ખાલ(ના)છાલ, ચામડી.	છછુંદર (નાં) ખેલુ.
શીખાઉ (વિ) એલો.	ગાણા(ના)ગાયનસારંગી નરઘાંથી ગાવું તે.	છીંડે (ના) વાડ કે ખેત-રમાં જવાનો રસ્તો.
ચોટ (ના) ખેલ.	કુડાં(વિ)નદારા, ખરાખ.	છૂટ (ના) જગો, બારી.
	આળ (ના) તોહોમત.	ફાસ (ના) સરાક.
		થોભ (ના) પાર, છોડો.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૩).

અજમામાં જેમ કાચો (માર્યા વિનાનો) પારો ખાવો તેવું ચોરીનું ધન છે, કાચી ન્હરતાલ ખાવી તેવો ચોરીનો માલ છે. (૧). માથા ઉપર જેમ માત ભમેછે, તેવો ચોરીનો માલ છે, કાવચ લાગેથી ખાલ-ગપડે (ચેળ આવે) તેવો ચોરીનો માલ છે. (૨). ગાયન ગાતાં કે સાંભ-જતાં હોય ત્યાં આવીને કોઈ નદારાં શબ્દ બોલે તેવો ચોરીનો માલ છે. (૩). દેવતાની કેવી જાની ઝાળ લાગેછે તેવો ચોરીનો માલ છે. કોઈ સખસ જીવતી માખ ગળે (તે પેટમાં રહે નહીં) તેમજ ચોરીનો પૈસો કોઈને પચે નહીં (૪). આખા કોળાનું શાક નહિ થાય (મોઠેલા કોળાના શાકમાં આખુ કોળું જૂલથી જાય નહીં) તેમ કચરો વાળતાં જૂલમાં સાંમેલું કઢાડી તંખાયે નહીં; અને જો કઢાડી નાંખીએ તો જોવા જોવો તમાશો થાય, તેવો ચોરીનો માલ છે. (૫). સાપ છછુંદરને મ્હો-ડામાં ઘાલે છે, હવે જો તે ગળી જાય છે તો સાપ મરી જાય છે. ને જો સાપ તેને છોડી દે છે તો આંધળો થાય છે તેવો ચોરીનો માલ છે. (એટલે

એ માલ રાખે તો પણ દુખને ખીજને આપે તો પણ દુઃખ થાય છે) (૬).
છીંડું એટલ જવા આવવાનો રસ્તો માળી મોટો રાખે અથવા જવા આવ-
વાની છુટ રાખે તો બકડું કહાડતા ઊંટ પેસે (કરવા જાય કંઈ પાકું તો
થઈ જાય કંઈ વાકું,) સરાક કહાડતા કંઈ મોટો ખીલો પેસી જાય (સાત
સાંધે તો તેર તૂટે) તેવો ચોરીનો માલ છે (૭). ચોરીનો માલ કંઈ રાત
દાહાડો છાનો રહે નહીં, તેનીવાત તો વા લઈ જાય; જેમ બિલાડી મોખા
મોખા બિતરી જાય, તેમ અટકાવ કરતાં તેનો પાર આવે નહીં. (૮).

ખાંઠ ૯૭ મો.	તલપૂર (કિ) જરાક.	લોહી ચૂસી લેનારા
પ્રસિદ્ધ (વિ) નામીયા.	ખરીદી (ના) સોદો.	લાંખા જીવડા.
ધામ (ના) જગો, ઠેકાણું.	ખાંઠ ૯૮ મો.	ખપાટીઆં (ના) કામડી
રચના (ના) શોભા.	અંગે (ના) તાખે, હવાલે.	ખાંઠ ૧૦૧ મો.
ઢાળીઆં (ના) ઢળતાં છા-	સારેછે (કિ) પૂરી પાડેછે.	ગંઠાધ=સંધાધ. અંધાધ.
પરાની અડાળી.	આરા(ના)આવારા, ઘાટ	કોકીલું (વિ) જરા બિનું.
ગોશાળા (ના) ગાય બાંધ-	કમળ (ના) એક જાતના	ટેભા (ના) ઠાંકા.
વાના ઠેકાણાં.	ફૂલ તળાવમાં થાયછે	ધાર્યલ (ના) જખમી.
રસોડું (ના) રાંધણી.	દેવરચાન=દેવનું ઠેકાણું	દરદ(ના)દુખાવો, કળતર.
નગારખાનું (ના) નગારાં	સાધુ(ના)ખાવો, વેરાગી.	ખાંઠ ૧૦૨ મો.
વગાડવાની જગો,	વસૂલ (ના) જમે.	પાસે ૬ અ) બાણુએ.
નોખત ખાનું.	દેવરથળ(ના)દેવનું ઠેકાણું	ફેફસું (ના) જેણે કરીને
ચોરશી(ના)ચોડા પથ્થર.	ખીચો ખીચ (અ) પાસે.	દમ લેવાય છે તે.
ખાંઠ ૯૯ મો.	ખાંઠ ૧૦૦ મો.	હયમચીને(ના)હાલચાલ.
સિંહાસન=ગાદી, તખ્ત.	ધરિપતાલ(ના)દવાખાનું.	શ્વાસોશ્વાસ (ના) દમ
ઝાકઝમાળ (વિ) ચળક	દાકતર(ના)અગ્રેજી વૈધ.	પરદમ, સાસ.
ચળક, તેજદાર દેખાવું	કળતર(ના)દુખાવો, દરદ	શેક (ના) દેવતાની ગરમી.
ખપરખાટ (ના) પલંગ.	કરાર (ના) સુખચેન.	ઉલટી (ના) એકારી.
શણુગાર (ના) લૂગડાધ-	ઝારવું (ફ) બિના પાણી-	સળવળસળવળ=ખવળ
રેણાં વગેરે ભૂખણ.	થી શેકવું.	ખવળ.
માણુકઠારી (વિ) આસો-	ખળતરા (ના) આગ.	ખૂન (ના) કાશી.
સુદ પૂનમનો દિવસ.	જળો (ના) ખરાખ-	કાવો (ના) ઉકાળો.

પાઠ ૧૦૩ જો.

વિકટ (વિ) ભયંકર.

અનાડી (વિ) મૂરખ.

ઝોઝોઝાં (ના) ટોળેટો.

ટકર (ના) ચોટ. [જાં.

જોડાજોડ (અ) સાથેસાથે.

વતની (ના) દેશી.

પાઠ ૧૦૪ થો.

પાટવી (વિ) મોટો ગા-

દીનો અધિપતિ.

કોર્ટ (ના) દરબાર.

ન્યાયાધીશ (ના) ઇનસાફ

કરનારા.

અદાલત (ના) કચેરી.

ખાતર (ના) શરમ.

તરફદારી (ના) તરફેણ.

બહેકેલો (વિ) છાકેલો.

કુકર્મ (ના) નકારાં, કામ.

ગોઠીઓ (ના) મળતીઓ.

ઠયો (ક્રિ) સાખીત થયો.

સ્નેહી (ના) મિત્ર.

ક્રોધ (ના) રીસ, તામસ.

એઅધ્ધી (ના) અસબ્યતા

ન્યાય (ના) ફે'સલો, ચુકાદો.

લપડાક (ના) તમાચો.

અમલમાં=અમલવવામાં.

પાઠ ૧૦૫ મો.

નિર્ભયપણું (વિ) બેધડક-

પણું, કશોભોનહીં તે.

ઉમરાવ (વિ) મોટામાણુસ

આતુર (વિ) હેંશીલા.

દુરાચરણી (વિ) ખરાબ

ચાલચલણના.

દરમાયા=પગાર, મુસારા.

વીલો (૧૫) ઝંખવાણો.

કારભારી=કરતા હરતા.

સુધરશે (ક્રિ) સમરશે.

તંગી (ના) ખરચનીવેલાં.

નબે (ક્ર) ગુળરોથાય.

અદાલ (ના) મુકરર.

હિંમતવાન=ખાહાદુર.

પાઠ ૧૦૬ હો.

સપૂત (વિ) સારોછોકરો.

કપૂત (વિ) નકારોછોકરો.

છિદ્ર (ના) એમ, કાણું.

સવાધ (ના) ચડિઆતા

પણું, સાંડે કામ.

કલંક (ના) એમ, દુષણ.

વહેવાધ (ના) કામમાંઆ

ણીને.

પૂઠ (ના) પાછળ.

જૂઠું (ના) જુઠાણું.

દાઝ (ના) દલગીર થાય.

દાતા (ના) સખી, દાતાર.

નર (ના) પાણી, તેજ.

લજબો (ક્રિ) શરમાવ્યો.

કવિજન (ના) કવિતાજો-

ડનાર, કવિલોક.

સંકળ (વિ) સંપૂર્ણ,

આખી

લેશ (અ) જરાએ.

દુષ્ટ (વિ) પાપી.

રૂએ (ક્રિ) રડે.

આપીકો (વિ) આપનો.

બોળે (ક્ર) ડબોવે.

આધીન (વિ) તાબે, વશ.

મરજદા (ના) આખર,

અદાજો, બાર, વકર.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૪).

જે પોતાની કમાણીનું ખાચ ને આપથી સરસાધ (ચડવાતા પાણું) કરે; શરીરને રોજ કામમાં આણીને (કસરત કરીને) ફૂળની એમ દાંકે જેના પાછળ દુનિઆનાં લોકો વખાણુ કરે ને જૂઠું બોલતાં જેનો જીવ ધણો દુખાય; ને સારા સજ્જન ખાહાદુર નરથી જે શરમાવ્યો શરમાય જેના કવિલોકો

વખાણ કરે તે સંપૂર્ણ બધાએ ગુણ જોનામાં હોય, તે વિષે સામળદાસ કવિ કહેછે કે હું સાચું કહું છું કે તેનેજ લોકો સારો છોકરો કહેછે. (૧).

જેને જરાપણ કુળની આપર (શરમ) નહીં હોય ને પોતાના આપથી માયાપુંજ જે કંઈ પહોંચી હોય તે ખૂબે, દુરમનને નમતો જાય ને જે પાપી માણસના મ્હોડા આગળ પોતાનું દુઃખરડે પોતાના કુળની એળ ઉઘાડે ને આપનો બોલ ઉઘાપે (ટુપાવે); સારા આદમીને દુઃખ દે ને પોતાની એળ ઉઘાડે=તાબે રહીને વાંકી મુડી બાલી, અન્ન ખાય (પ્રસાદ લયા કરે) ને લજ્જા આપર કશી ગણે નહીં, તેને વાસ્તે સામળદાસ કવિ કહેછે કે હું સાચું કહું છું કે તેજ નઠારો છોકરો કહેવાય છે (૨).

પાઠ ૧૦૭ મો.

એકલશરો (વિ) જતેઆ-

હાદુર, એખ્તો શુરો.

ઉદમાત=તોફાન, મસ્તી.

લક્ષણ (ના) ગુણ, ટેવ.

મસ્કરો (ના) ટોળિઓ.

ચપળ (વિ) હોશિયાર.

ઠાવકું (વિ) ડાહ્યું, શાણું.

ઉદોગ (ના) મહેનત.

ગેરહાજર=હાજર નહીં.

પાઠ ૧૦૮ મો.

નિભાવ (ના) ગુજરો.

મહા (વિ) મોટું.

તુરંગ(ના)વિચાર, ખ્યાલ.

રાંડીરાંડ=વિધવા સ્ત્રી.

દળણાં(ના) લોટદળવાનું

મજુરીનું કામ.

વેલા (ના) આપદા.

શિક્ષક (ના) શિખવનાર.

ઉમેદ (ના) હોંસ, ઊમંગ.

બરણુપોષણુ=ગુજરાન.

પાઠ ૧૦૯ મો.

ભાષ્ટો (ના) મરદ, ધણી.

વહાલ (ના) હેત, ખાર.

વાજ આવે=મરી જાય.

સરદારી (ના) ઉપરીપણું.

ભંગ (કૃ) ભાંગીનાખવું.

મળતાવડો (વિ) હળી

જાય એવો.

પાઠ ૧૧૦ મો.

મંડાર (ના) બરપૂર

ખજનો.

ખરાબો (ના) દરિઆના

પાણીમાં ઢંકાયલામ-

જખુત પથરા.

લગભગ(અ) બહોાખરો.

ખડક (ના) ખરાબો.

ધોરી (વિ) શરીઆમ.

ખાધઓ=કરાડી, ગાળા.

કદખ્યા (કૃ) અટકળથી

નામ આપ્યાં.

વિસ્તાર (ના) પથારો.

પાઠ ૧૧૧ મો.

ખ્રિસ્તી (વિ) વિસવાસી.

કાલમ્પસ (ના) અમેરિકા

ખંડનો શોધી કાઢા-

દનાર.

જડયો(કિ)મળા આવ્યો.

ધશારત (ના) નિશાની.

મસળવા (કૃ) ચોળવા.

વાયદાસર (ના) ઠેરવેલી

મુદતપ્રમાણે.

અબધડી (અ) હમ-

ણાંને હમણાં.

સુધં (ના) દરજી, સધ.

મજન (ના) પરમેશ્વ.

રનું સ્મરણ.

ધૂમટો (ના) માથાનો છે

ડોમોપર ખેંચવો તે.

પાઠ ૧૧૨ મો.

મુસાફરી=રટણ, અટણ.

અઠીંગી (અ) અઘેલી.

શોભે (કૃ) દીપે.

ટકાઉ (વિ) મજબુત.

આપાત્રીપીઆ (વિ) ત-

પાસી કામ કરનાર.

માખરો (ના) ચણીઆ-

જેવું ઝુલતું લુગડું

પાઠ ૧૧૩ મો.

એડોળ (વિ) કઢરૂપી.

એઢંગું=કઢંગું, ઢંગ વગરનું

શામિલ (અ) દાખલ.

બહાવરું (વિ) ગાભરું.

ખુધ (ના) ઢેકા.

ઉદાસી (વિ) દલગીરી.

ઠોંગણી (વિ) બટકી.

હેયું (ના) મન, દીલ.

દિગ (અ) અજબ, છક.

પાઠ ૧૧૪ મો.

જટા(ના) ચોટલાની પેઠે

ગુચવામલા માયાના

ખાલ.

ડાંગ(ના)લાકડી, ડંગોરી.

થરથરી=ધૂણ, કાંપી,

ખેતરવા (ના) ટીઆ.

ખેનપણી (ના) સહીયર.

આડીઅવળી (અ) વાંકી

ચુંકી.

ઉઝરડા(ના)કાપા, નોહર.

ચીલો (ના) ઘરેઠ.

પાઠ ૧૧૫ મો.

દિલાસો (ના) ધિરજ.

સરભરા=સેવા, ચાકરી.

લોથ (ના) મુડડુ, લાસ.

વીતેલી(ના)સહન કરેલી.

થાક=આરામ, વિસામો.

પાઠ ૧૧૬ મો.

વીસામા=આરામ, થાક.

સંકટ(ના) દુખ, વિપત.

પજવી (કૃ) દુખ દીધું.

અપરાધ(ના)ગુનો, વાંક.

કોપ (ના) ગુસ્સો.

દોહિલી(વિ)દુઃખી, હેરાન.

પાઠ ૧૧૭ મો.

ક્ષિતિજ(ના) પૃથ્વી અને

આકાશને જોડનારી ક-

દ્વીપીત દ્રષ્ટી મર્યાદા. [વેલી.

ઉપસેલી(વિ) ઉપસી આ-

ચપટી (વિ) ખેડેલી.

જોશી (ના) જ્યોતિષ

વિદ્યા જાણનાર.

દૂરખીન (ના) આઘેની

ચીજ જોવાનું યંત્ર.

વખૂટા (વિ) જુદા.

ઢાલ=ઢોળાણુ, ચઢાવ.

પાઠ ૧૧૮ મો.

ટોચ (ના) ઉપલોભાગ.

ખાળો (ના) ભાગ.

નિશ્ચય (અ) નક્કી, ઠરાવ.

અટકળ (ના) કલ્પના.

સંદેહ (ના) વહેમ, શક.

ખાસે=દેખાવ, જણાવ.

પાઠ ૧૧૯ મો.

સંપ=એકદીલ, એકો.

મોઝાર (અ) માહે.

પહેરણ (ના) પહેરવાનાં

લુગડાં.

અતુલ=અણુજ.

અખળ (વિ) નખળા.

સખળ (વિ) જખરા.

જૂથ (ના) જથો, ટોળું

સૃષ્ટી (ના) દુનિયા, પૃથ્વી.

દેહે (ના), શરીર, કાયા.

મતિ (ના) બુદ્ધિ, વિચાર.

સુસંપ (ના) સારોસંપ.

સંપતિ (ના) દોલત.

સાંપડે (ક્રિ) મળે, જડે.

તાંતણો (ના) તાર.

ઝુંડ(ના) જથો. [ધાર.

એકલ(વિ)એખલું, નિરા-

નિજ (સ) પોતાની.

તરકર (ના) ચોર.

ત્રાસ (ના) ખીક, ડર.

ધકાવે (ક્રિ) ધસડી જાય.

મેહ (ના) વરસાદ, મેઘ.

પ્રોઢી (વિ) મોટી.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૫).

જ્યારે પૃથ્વી ઉપર લોકોમાં જરાએ સંપ હતો નહીં ત્યારે તેઓ જંગલમાં રહેતા, અને એક બીજાથી બચા ડરતા. (૧) તેવારે લૂગડાંને બદલે ઝાડની છાલ તથા પાંતરાં ગુંથીને પહેરતાને જંગલમાં રહીને પોતાની કાયા પર ધણું દુઃખ ભોગવતા (૨) પછી જ્યારે ઇશ્વરે તેમનામાં સંપ કરવાની બુદ્ધિ આપી ત્યારે એક બીજાની મહેનતના ફળે તેઓને રહેવાને બરબાર મળ્યાં (૩) પછી જેમ જેમ સારો સંપ વધતો ગયો તેમ તેમ હરકત દૂર થતી ગઈ પછી લોકો દુઃખી ન થાય તેને વાસ્તે જોઈએ તેવી ગોઠવણના ઉપાયો રચ્યાં (૪) એવી રીતે નબળા જોરાવર (ગરીબને પૈસા દાર) બધા ગુપ્ત થયા ને તેઓનાં દુઃખ નાસી ગયાં માટે જરૂર બાંધ્યો તે બધું સંપના કારણથી જ છે એમ તમે સમજો. (૫) સધળાં સુખ સંપ વડે જ મળે છે, જ્યાં સંપ નહીં ત્યાં ઉદાસપણું સમજવું; સંપના થોગે પૈસાની પ્રાપ્તિ થાય છે ને લોકોમાં આબરૂ મળે છે (૬) એક તાર હોય તો તોડવાની સૌ હિમ્મત ધરે પણ જ્યારે બધા તારનો સાથે જ્યો કરી તેની બીડીદોરી કરીએ ત્યારે તે કોઈ કાપી શકતું નથી. (૭) આપણા કુટુંબમાં સંપ રાખી એ તો દુસ્મન શું કરી શકે! ઝાડ છે તે બધી ઝાડી ઝાડના જથ્થામાં રહે છે, જો એકલું હોય તો ડાળ પાંખડાં ઉડીને કંઈ વારનું ભાંગી જાય (૮) છોકરા પોતાની પાસે પડેલા પથરને સારે કાપે છે, તેજ પથરાનો જો કાઢ બનાવીએ, તો પછી ચોરની ધાસ્તી રહે નહીં. (૯) જ્યારે વરસાદનો ઊઠાવ થાય છે ત્યારે ધુળને ધોઈને તે ધસડી જાય છે. પણ જો પછી ધુળની મોટી પાળ બનાવીએ તો તેનું તળાવ બને (વરસાદનું પાણી ઘેરાઈ રહે) (૧૦) માટે હે માણસો તમે સધળા મળીને ઠેકાણે બેસતાં ઉડતાં સંપ સંપ કરી રહેા. કે જેથી દલપતરામ કવિ કહે છે કે તમારા નશીબમાં હોય તેટલું સુખ દુઃખ તમે ભોગવો. (૧૧).

પાઠ ૧૨૦ મો.	માપ(ના)બરત, પરમાણું	સંતોષ=આનંદ, હરખ.
વહેવાર (ના)લેવડદેવડ, કે	શરત (ના) બોલી, પઠણુ.	પ્રમાણુકપણું (ના) સ-
જમવા ખાવાનો સંબધ	પાઠ ૧૨૧ મો.	ચ્છાઈપણું. [ગજ્જમર.
કાવતરું (ના) દગો ફટકો.	બલા(ના)આપદા, પીડા.	ન્યાલ (વિ) નસીબદાર
દામ (ના) પૈસા.	જેરવાજખી (વિ) ખોટું.	અધર્મ (વિ) ખોટું.

વક્કર (ના) ભાર, વજન.	સત્યવાદી (ના) સાચો.	હમણાંની નહીં.
જે(ના)જય, યશ, ફતેહ.	ટેક (ના) નેક, મોટાઇ.	લાભકારી=ફાયદાકારક.
ખે (ના) ક્ષય, નાશ.	તોલ (વિ) ભાર, વક્કર.	કાટે (કિ) કરડે.
સોદો (ના) માલમતા.	ધીર(ના)ધીરજ, સચુરી.	ઉપમા (ના) સરખાવવું.
પાઠ ૧૨૨ મો.	શરવીરો(ના)ખાહાદુરનર	લજ્જા(ના)લાજ,આપ્તરૂ
વીર (ના) ખહાદુરનર.	વેણુ (ના) વચન, સુકન.	વારી (ના) વખત.
લખાડી (વિ)શુદ્ધો,લખાડ	અનાદી (વિ) અસલની,	ઉંચ (વિ) મોટો, ઉંચો.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૬).

ટેક વગરના માણસો જેઓ બોલેલું ફરી જાય તેઓ ખુબ વાતો બકી જાય છે, પણ તેમાંનો એક બોલ પણ પાળતા નથી; માટે તમે તેવી ખરાબ આદત ન રાખો ને જેટલા બોલ પળાય તેટલાજ વિચારીને બોલો (૧). પોતાનો બોલેલો બોલ પાળે તેનો ભાર વક્કર વધે ને જેનો બોલેલો બોલ જુદો પડે તેનો વક્કર ઘટે છે; પછી બાયડા કે બાયડી કાઢી તેનો વિશ્વાસ કરે નહીં, માટે જેટલા બોલો (૨). નાણું જાય તો ભલે પણ બોલેલો બોલ ફરશો નહીં, તેમ એ ગયલા નાણાં વિશે હું પરતાવો પણ કહું નહીં; મનમાં ધીરજ ધરીને એવો ટેક રાખો ને જેટલા બોલો (૩). ધણા ખાહાદુર નરો સાચું બોલનારા સાંભળ્યાં છે, તે આ વેણુમાં (બોલેલો બોલ પાળવામાં) ખૂબાર થઈ ગયા એવી અસલની રીત છે; તેમ એથી તેઓની જગત મધ્યે લાભકારક આપ્તરૂ પણ વધી છે, માટે જેટલા બોલો (૪). જે માણસ મ્હોડેથી બોલે ને તે કામ પછી કરે તેને મોટો જાણવો. ને જે બોલેલા બોલથી ફરી જાય તેને મોટો સમજવો બાધ એથી લજ્જા આપ્તરૂ જતી રહેશે માટે જેટલા બોલો (૫). ભલે તે કૂતરો પગે કરડે નહીં (કહેતે કરે શું?) તો લખાડ (જુદું લવનાર) પણ તેવીજ ઉપમા લે છે; મોટો લવારો કરવો એજ આપ્તરૂ જવા જોગ વખત છે, માટે જેટલા બોલો (૬). શરીરે સુખ થાય કે દુઃખ થાય તો પણ જે રીતે બોલો એવેજ રંગેરાત દહાડે રહો, (મતલબ કે બોલેલું પાળો) એથી કરીને લોકોમાં ધણા જશ પામશો માટે જેટલા બોલો (૭)- સુતા ઉઠતા, બેસતા, સાચીજ વાત કહો; ને જે બોલેલો બોલ પળાય નહિ; એવી શક્તિ કાચી હોય તો મ્હોડેથી મ્હોડું

વેણુ બોલો નહીં; એ થકી તમે ઉંચે ઠેકાણે (મોટી પહીએ) જઈ બેસશો;
આ સારા છંદ કવિ દલપતરામે બનાવ્યા છે. (૮).

પાઠ ૧૨૩ મો.

લાલચ(ના)લોભ, ગળકો
ઝમી (ક) લટકી.
શોખો=પાકવાપર આ-
વેલી કેરી.

શળકી(ના)ગળકોલાગ્યો
વિશાત(ના) માલ, જીવ.
બોસ=બેરાપરીથી.
એકલપેટો = પોતાનુંજ
પેટ ભરી જાણે તે.

પાઠ ૧૨૪ મો.

ક્ષમા(ના)માફ,જવાદેવુંતે
વીલો (વિ) ઝાંખો.
કમનસીબ (વિ) અભાગ્ય
નિર્વન (વિ) ગરીબ, રંક.
અમથા(વિ)બૂઠા, ખોટા.
સમ (ના) કસમ, સોગમ

પાઠ ૧૨૫ મો.

ફેંદી નાંખવું (કિ)
રોળી નાંખવું.
કઠાપો (ના) અફસોસ.
ખાતર (ના) ધાસ
છાણુ વગેરે કાઢી
ગએલો કચરો.
ઉછેર્યો (ક) મોટો કચો.
ખાટું (વિ) દલગીર.
ભંગ (ક) ફેંક, ભાંગી

જવું, નિષ્ફળ થવું.

ખડખડાટ(ના) અવાજ.
જોમ (ના) જોસ્સા, જોર
નિયમ(ના)ધારો, કાયદો.

પાઠ ૧૨૬ મો.

ચોળાચોળ(વિ)ચકચાળ
ઠીકઠાક (ના) દુરસ્ત.
ગાંઠ (ના) નિમ, નિશ્ચય.
મરણુતોલ=મરવાજેવો.
અધમુઓ (ના) અડધો
મરેલો.

ઝળઝળીઆં(ના) આંસુ.

પાઠ ૧૨૭ મો.

રહેણી (ના) ચાલ.
ભલામણુ(ના) શીફારસ.
દેશાધ (ના) જાગીરદાર.
આચરણુ=ચાલચલણુ.

પાઠ ૧૨૮ મો.

પરઠણુ(ના) કરાર, સરત.
જાન (ના) તુકસાન.
ખરખરો (ના) પરતાવો.
સામર્થ્ય (નાં) જોર, બળ
ગળગળતે (અ) ધીમે.
ખટપટ (ના) કડાકુટ.
વય (ના) ઉમર, જીંદગી

પાઠ ૧૨૯ મો.

કષ્ટનષ્ટાષ્ટક (ના) દુઃખ

નીવારણુ થાય તે
વિષે આઠ છંદ.

કળાપો (ના) કકળાટ.
વિલાપ=શોક, પશ્ચાતાપ.
નષ્ટાષ્ટક=નીવારણુથાય
તેવિષે આઠ છંદ.

વારે (ના) મદદે, કુમકે.
તથાપિ (અ) તોપણ.
દીન (વિ) ગરીબ, રંક.
વૃથા (વિ) ફેંકટ, મીથ્યા.
પૂર્ણ (વિ) પુરો, બધો.
અત્યંત (વિ) ઘણોજ.

કૃપાભાથ=દયાના ધણી.
કથા (ના) વાત.
શિરે (ના) માથા ઉપર.
આરામ (ના) વિશ્રામ.
સંતાપ (ના) દુઃખ.

શ્રેષ્ઠ (ના) મોટો, ઉત્તમ.
સિંધુ(ના)દરિઓ, સાગર.
સઘ (અ) તુરત.

પ્રલે (ના) નાશ, ફના,
સર્વદા (ના) સર્વ પ્રકારે.
સર્વથા(અ)હમેશાં, રોજ.
શુદ્ધ (ના) બાન, અખર.
કૃપાળુપણુ (ના) દયાથી
સાય (ના) મદદ, કુમક.
વેગ (ના) જોસ્સો.

દૃષ્ટિ (ના) નજર, નીચા. | સરે (કિ) થાય, બને. | થીર (વિ) હાલેચાલે
કલશ=કંકાશ, કળઓ. | અર્થ=મતલબ, માયનો. | નહીં તે.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૭).

ઓહો પ્રભુ! હું તો તારો સદા સેવક છું; મારા આત્મા કરતાં તું મને
ધણો વહાલો છે, હવે તમે મને ધણો સંતોષ આપો ને હે દીનદયાળ
(કૃપાના ધણી) માં મોટું દુઃખ કહાડી નાંખો. (૧).

હું ધણો દુષ્ટ પાપી જીવડો છું; તોપણ તમે તો મોટી રહેમવાળા-
જણાઓ છે; તેથી જો આપની છાપ છાપો તો મારા પાપની મૂકી
થાય માટે હે દયાના ધણી. (૨).

મારો સગામા સર્વો વહાલો પ્રભુ તુંજો, તે શિવાયના બધા અમથો
ખાલી વાદજો તેની વાત હું શી વિસ્તારું! તોપણ તમે મારે મસ્તકે હાથ
મૂકો તો સૌ સાંચ થશે; માટે હે દયાના ધણી. (૩).

આ પ્રસંગે મને કોણુ સુખ કરે; ને બોલો તમે શિવાય બીજો આ
પાપનો પરિતાપ કોણુ સમાવે; હું તો નાનો બાળક છું, ને તું તો મારે
માથે મોટો ગાળોછો, માટે હે દયાના ધણી. (૪).

મને આજને સમે આ દુઃખમાંથી બચાવો; ને શોકરૂપી દરિયામાંથી
તુરત મારો જોહાર કરો; ધન્ય તમે આ મારા સંધળા પાપ ફલે સુકામ
કરી નાંખો; માટે હે દયાના ધણી. (૫).

તમે સંધળી રીતે રોજ મારી ખબર લીધી; ને દયા લાવીને દુઃખની
વખતે મારી સહાય કીધી; તેથી તમે શિવાય હવે આ મારા દુઃખનો
પોકાર કોણુ જાણે; માટે હે દયાના ધણી. (૬).

હું મારા મનમાં એક તમારી ઉમેદ રાખું છું, ને તમારા મ્હોડા આગળ
દુઃખે મરીખાઈથી બોલું છું મારા બધા પાપને તમે માફ કરો (તારો),
માટે હે દયાના ધણી. (૭).

મોટો વેગ લાવીને જલદી મારી મદદે આવો; બ્યારે તમારી દૃષ્ટિ
થશે ત્યારેજ મારી ફિકર મટી જશે, ને ત્યારે કાંઈપણુ કસાથી પછી
કકળાટ કેમ રેહેશે! માટે હે દયાના ધણી. (૮).

કષ્ટનષ્ટાક (દુઃખ નીવારણુ થાય તેવા આઠ છંદથી), કોઈપણુ માણસ

પ્રભુની પ્રાર્થના પૂરે। પ્રેમ આણીને કરે તો તેના મનની ઇચ્છા પાર પડે, સખજો સ્થીર થઇને ડેકાણે બેસે; આ છંદ કવિ દલપત રામે બનાવ્યા છે. (૯).

પાઠ ૧૩૦ મો.

દૈત્ય (ના) રાક્ષસ.

વસ્તારી (વિ) છોકરાં

ઠેઆં વાળા [ભસ

ધરડું પાન (ના) ધરડો મા.

વેતારો (ના) મૂકામ,

રાતજાસો.

કાઢાઈ (ના) ઢોર બાંધ-

વાની જગો.

વિતાવળા (વિ) આકળા.

પાઠ ૧૩૧ મો.

હામાડોળ (વિ) વાંકું-

ચુકું, ડગમગ.

ગરક (કૃ) ડુખી જવું.

અગણોતરા (વિ) સ-

વત ૧૮૬૯ નો સાલ.

રાગરચીલું (ના) ધર

શણ્ણમારને શોભતો

લક્ષ્મ વગેરે સામાન.

વાવાઝોડું (ના) વાનું તો-

ફાન. [ચોખા માર્યા.

ટાંક્યા (ક્રિ) ટાંકણથી.

ચમત્કારી = નવાઈ જેવી.

નિહાળીને (કૃ) ધારી

ધારીને, નજર કરીને.

પાઠ ૧૩૨ મો.

રાક્ષસ (ના) દૈત્ય.

પલાણ (ના) બેસણું

હોઈયા = ગટગળી જવું.

બલમનસાઈ (ના) સા-

લસાઈ, નેકી.

સપાટાબંધ (અ) પાધરો

કાળ (ના) બીક, ધારતી.

પૂછ પરછ (ના) તજવીજ.

પાંજોઠાં (ના) પગના ધુ-

ટણ આગળનો ભાગ.

દરકાર (ના) જરૂર, પરવા.

પાઠ ૧૩૩ મો.

શરદી (ના) ભીનાસ.

મેડો (ના) માળ.

કરવત (ના) બે જણ સામ-

સમાં વેહેરે એવી દાં-

તાવાળી આરી. [આં.

પીઠીઆં (ના) ભારોટી-

ઝપાટાબંધ = જલદીથી.

કાલાવાલા (ના) વારેવારે

કરગરીને કહેવું તે

પટલાણી (ના) પટેલની

બાયડી, પટલેણ.

સંબર્યો (કૃ) રાખી મૂકેલો

પાઠ ૧૩૪ મો.

ભેટ (ના) નજરાણું.

અલમસ્ત (વિ) જખરા.

મસ્તાન (વિ) ઉદમાતી.

ખૂમરાણ (ના) પોકાર, સોર

જૂજ (વિ) હલકી.

ધર્મદાન = ખેરાત, પુન્ય.

ઉદકપ્રવાહ (ના) પાણીનો

ધોધ, પાણીનું વેહેવું.

પાઠ ૧૩૫ મો.

ચર્યા (ના) ગપસપ ખુમાટો

મગતરું = ઝીણું જીવડું.

વાતપ્રવાહ (ના) પવનનું

નીકળવું.

બેસણું = બઠકે, આસને.

મશ્કરી. (ના) મગક,

હોંસી. [સાબાસ.

ધનધન (અ) સાબાસ

ચપટી (વિ) સાહેત, જરા.

શેઠાણી = શેઠની બાયડી.

પાઠ ૧૩૬ મો.

ખેા (ના) ખાઈ.

વેંતીઆ (વિ) ખીલસપુર.

જીકર (ના) જીદ, ખેસ.

ટાઢો (વિ) ઠંડો, ધીમો.

સમરી (વિ) સુધારી.

અનેક (વિ) ઘણું, બહુ.

પાઠ ૧૩૭ મો.

ભાળ (ના) શોધ.

ઉજ્જુતા બાધ (ના)

ગરમી નામે સ્ત્રી.

ખતરી (ના) વણકરની
એક જાત.

ગણતી (ના) હિસાબ.

બળીઓ (વિ) જોરાવર.

વિભાસવા (કૃ) વિચારવા.

ખાંઠ ૧૩૮ મો.

ડાટો (ના) ડટો, ખુચ.

વરાળીઓ (ના) વરાળને

રૂપે થયેલો માણસ.

શીરોધ (ના) સાંકડા મોંનું

મુસાફરીમાં પાણી

રાખવાનું વાસણ.

સજડ (વિ) મજબુત.

વેલા=આપદા, દુઃખ.

ખાંઠ ૧૩૯ મો.

દોલતવાળા (વિ) પૈસાદાર

બગાસાંખાય (કિ) માખી

મારે, જોયા કરે.

છૂટકો (ના) નીકાળ.

પસારીશ=પોહોળીકરીશ

ખાંઠ ૧૪૦ મો.

અથડાવું (કિ) અફળાવું

આથંઆથા=સામસામા.

વૈભવી (વિ) સુખીઆ.

વહેળા (વિ) નદી, નાળાં.

જળચક્કી (ના) પાણીના

વેગથી ચાલે તે ધંટી.

ખાંઠ ૧૪૧ મો.

પવનચક્કી (ના) પવનના

જોરથી ચાલતી ધંટી

લક્ષ (ના) ધ્યાન.

સોબતીઓ (ના) સંઘાતી.

ખાતા (ના) કારખાના.

આગ્રહ (ના) બળાત્કાર.

ખાંઠ ૧૪૨ મો.

વનિતા (ના) સ્ત્રી, આયડી.

દાવાનળ (ના) વગ.

ડાનો અમિ.

સૂત્ર (ના) સૂતર.

મેડક (ના) દેડકો.

જસું (કૃ) જેવું.

મહિમા=મોટાઈ, રચના.

વિરલો=કોઈએક, શરો.

રણુછોડ (ના) દેવા-

માંથી છોડનાર.

ખોડ (ના) ખામી, ચૂક.

સુરજ (ના) સૂરજ.

કડવી (વિ) નઠારી.

મંગળ (ના) કલ્યાણ

સુખકારી.

સુખમલ (વિ) સુખવાળો.

ઊપડે (વિ) ઊચકાય. [જો.

પનોતો (વિ) પારવારવા

ધનપાળ (વિ) ધનસા-

ચવનાર, પૈસાદાર.

ધરણીધર (વિ) પૃથ્વીધર.

ગિરધર (ના) પર્વતધરનાર

સંતોષી (વિ) આનંદી.

શીખ (ના) શીખામણ.

પ્રતાપ (ના) કીર્તિ, મેહેર.

નીર (ના) પાણી, તેજ.

કાય=કોઈ.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૮).

પોતાના—નામની મોટાઈ રાખે, એવો બાગ્યે એકજ પુરૂષ હોયનામ હોંશથી
પાડેછે તો વખત અચપણમાંજ મરી જાય છે; (૧). રણુછોડ નામ ધરાવે
ને તે બ્યાજ ભરે એ તેનામાં મોટી ખામીછે; નામ જોગીદાસ (સાધુસેવક)
ધરાવેછે તે પાસેજે આયડીઓ રાખેછે. (૨). જેનું નામ સૂરજ જેવું હોયછે
તે આંખે કશું દેખતો નથી; શાકરનું નામ ને મીઠી રીત રાખે પણ તેની બોલી
નઠારીછે એવું જણવું (૩). હીરા, માતીને, ને ઝવેર રાખનારા પાસે

ખોટો પેસો હોતો નથી; તેમ મંગળ કસ્યાણ સરખું, પણ દાવાનળ દુઃખે
તો પછાડી પલાણ કરેલું (૪). નામ વાધનું ધરાવે ને હાથીની રીત રાખે,
પણ તેથી શેરનો બોળે પણ ઉચકાય નહીં, દેવકૃષ્ણને રામ એ નામ હોય
પણ તે શાકામ કરે છે તે કાણુ જાણે. (૫) કુળનું નામ રહે એવો છોકરો મળે
નહીં તે હીરનું નામ લઈ સુતરથી કામ ચલાવે; તેમ ધનવાળો હોય તે ધંધો
કરેને ધરણી ધરતે મળુરીએ કરે છે. (૬) ગીરધર નામ ધણાના છે તેમાં
દેવાભાઈને ભાર ઉંચકેવો પડે છે, - ડાહ્યો નામ ધરાવે ને બોલે ત્યારે ઘેલું
ઘેલું, તેમ સાચો તે આછું તોળીને આપે. (૭) બલો કહીએ તે બૂલવી નાંખે,
ને સંતોષી તે ધણું ખાય (પરમેશ્વર તેને આપે); રાજરામ ભીખ માંગે
તો ઘેલો સાને શીખામણુ દે છે. (૮) નાનો નામ હોય પણ વખતે તેનામાં
ધરડા જેટલી અક્કલ હોય, તેવારે પ્રતાપ નામ (કીર્તિ) મેળવેલો માણસ
હોય તેને પણ કોઈ ન પૂછે; જેનું નામ ચતુર હોય તે ચાડી કરે ને નાગ તે દેડ-
કાથી ખીએ; (એટલે વખતે મોટામાં નાના જેટલી હિમ્મત હોતી નથી. (૯).

પાઠ ૧૪૩ મો.

ચાલ (ના) રીવાજ, ધારા.
એકસંપ (ના) એકદીલ.
આપદાદા (ના) ધરડાવરડા.
ફેરફાર = સુધારો, વધારો.
ખાદી (ના) દોટી.

ખટાટા (ના) અલુખડા.

પાઠ ૧૪૪ મો.

ટેબલ ના) મેજ.
વારામાં (ના) વખતમાં.
વહેલ (ના) સ્વારીની ગાડી.
ફરક (ના) ફેર, તફાવત.
લાંછન (ના) એખ, બટ્ટો.
બટ્ટો (ના) કલંક, દુષણુ.

પાઠ ૧૪૫ મો.

આશીર્વાદ (ના) આશિષ,

સારી દુઆ. [રીનો.

હજુરનો = ખીદમત ગા-
ધર્પા (ના) અદેખાઈ.
દક્ષિણ (ના) ધર્મદાખલ
બ્રાહ્મણને જે પૈસો
આપવો તે.

ફજેતી (ના) ગેરઆખર.

દેવડી (ના) મકાન.

પાઠ ૧૪૬ મો.

પાકું (વિ) વજ્જર, રીકું.
ફગવું (વિ) બોલ્યું ન પા-
ળવું, ફરીજવું.
ફિટકાર (ના) તુચ્છકાર.
ડગમગતુ (વિ) હાલતું.

મરદ (ના) ભાયડો, નર.

આરબ (ના) શર્યાત.

પાઠ ૧૪૭ મો.

ખીણી (ના) એ પહાડની
વચમાની ઉંડાણુ સાં-
કડી વાટ.

ઢાળાવ. (ના) ઉતરાણુ.
ખડખડા (ના) ખાડા-
ખખચાવાળા.

છાવણી (ના) મુકામ.

સોલજર (ના) લશ્કરી

સીપાઈ.

બંધ (ના) પુસતો.

તળેટી (ના) નીચેના

ભાગમાં.

ધાડાં (ના) ખીચોખીચ.

દૂક (ના) મથક.

ચોંધડીઆં (ના) ચાર

ધડીએ વાગતું વા-	અણ્યા (કિ) ખોદ્યા.	નિર્મળાં (વિ) ઓખ્યા.
જી, ટકારખાનું.	ગમ્છી (ના) ટેકરી.	ઝણું (ના) ઝરા, નાળા.
પાઠ ૧૪૮ મો.	પુષ્કળ (ના) ખુટે નહી	શીળો (વિ) ઠડો, ટાઢો.
જથો (ના) સમુદાય.	તેડણું, ધણું.	સુગંધી (ના) સુગંધ-
ખાંધણી (ના) રચના.	પાઠ ૧૪૯ મો.	વાળો.
કાતરકામ(ના)નકસીદાર.	ગિરિરાજ(ના) પર્વતનો	ઓપે (વિ) દીપે.
ગંભાર(ના)દેવને એસ-	રાજ.	રોજગારી (ના) વેપારી.
વાનો ચોરો, બેઠક.	ખ્યાત (વિ) પ્રખ્યાત	પરાં (ના) વેગળા.
આડોઆંક(કિ)હદવળીછે	મિષ્ટ (વિ) મીઠો.	જતાવેત=જતાં વારને.
ચુકા (ના) કાતર.	સ્વાદુ (વિ) સ્વાદદાર.	ટેવો (ના) ધારો.
પાદુકા (ના) પાવડી.	વીજ (ના) વીજળી.	જૈન (ના) શ્રાવક લોકો-
અમિકુંડ (ના) દેવતા	ઢાણું (ના) વખતે.	નો ધર્મ.
રાખવાનો બાંધેલો	સોમ (ના) ચંદ્ર.	સ્થાન(ના)કેદાણું, જગો.
ખાડો, વેદી.	ઝુકી (કૃ) નમી.	દેવી (ના) માતા.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૯).

જેમ આકાશમાં વરસાદ ચડી આવ્યો હોય, તેવો આપુ પર્વત વેગળેથી દેખતાં મનને ગમ્યો કુંડમાંનો દેવતા વીજળી જેવો દેખાય એવોજ આજે મોટો આપુ પર્વત (પર્વતનો રાજ) દીઠો. (૧) પૂનમને દહાડે સાંજના ઢાણે સૂર્ય ને ચંદ્ર બેઝી ઘંટ બન્યા હોય ને કોઈ કહે કે દેવનો હાથી જેવો પર્વત દીપે છે, એવોજ આજે આપુ (૨) તમે કદાચ ઉપર જઈને આંખ ઉઘાડીને જુઓ, તો ઝાડીનાં ઝુંડની ધણી ઝાડીઓ ઝુલ્હાઈ રહી છે,—ત્યાં માગ્યો ધણો સ્વાદદાર મેવો મળે, એવો આજે મોટો-પર્વત (૩). ત્યાં વાધ, વાંદરાં, સિંહ ને હરણ રહે છે. ને હમેશાં નિર્માળ પાણીનાં ઝરણુ વહે છે, ઠંડો અને સુગંધદાર પવન વાય છે એવો આજે મોટો પર્વત (૪). સારા ફૂલની ઝાડીઓ પણ લેહેકાઈ રહી છે, અને કુવા, વાવ કુંડ આગળ ધણાં દીપે છે; મોટાં દેવનાં સ્થાનકોમાં દેવનો વાસો છે; એવો આજે મોટો પર્વત (૫). જ્યાં બંગલાં બંધાઈને બજાર થઈ છે, ને વેપારીઓ ધોઢારે વેપાર કર્યા છે; જેવો લેનારને માલ જોઈએ તેવો

મમે છે. એવો આજ મોટો પર્વત (૬). ત્યાં તે તેર ગાંધી મેરાવાળા ત
વમાં, અગ્યાર ગામનાં લોક ગાંધી પીવા આવેછે; બ્યાં કે જોડ માર
પ્રસેવો જરાએ જાણતો નથી એવો આજે મોટો પર્વત (૭). આ
મહિનામાં આંધ્રનાં વાહણાં પાસે આવે, તે જતાં વારને જોવાની :
દેખામ;—જેમ તમે ધૂણીનો ધૂમાડો કેમ ધારો એવો આજે મોટો પર્વત (૮)
જેમાં જૈન ધર્મનાં હિંદુ લોકોનાં મોટાં દેવસ્થાનકો છે, અને એ
મોટી પ્રખ્યાત અર્જુન માતા છે; આ બધી વાતો જાણવાને વાસ્તેજ
છે, તે આ સારા છંદ કવિ હસપતરામે બતાવ્યા છે.

સુંબઈ:—ડાહ્યાસાઈ જગજીવનદાસ, જલેશ્વર, શીરંગીના દેવળ
પાછળ, માવજી જેરામ ચાલ.

,, એન. ડી. મેહેતાની કુંઠ, કાળકાદેવી રસ્તા.

મુરત:—નગીનદાસ રંકીરસાઈ, સગરામપુરા.

